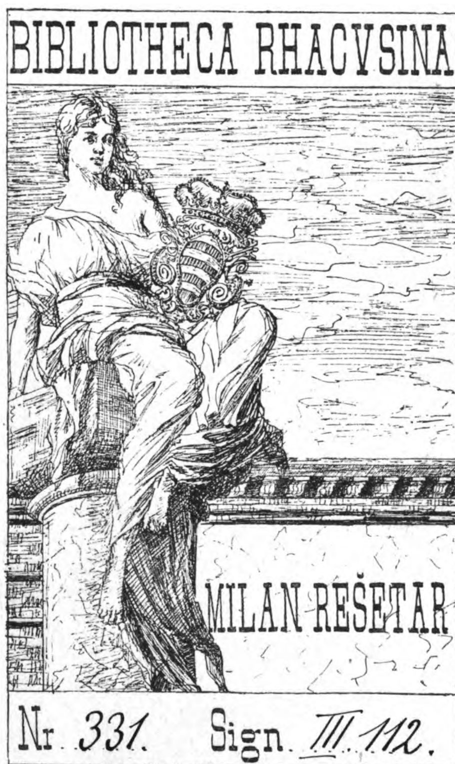

BIBLIOTHECA RHACVSINA
MILAN REŠETAR
Nr. 331. Sign. III. 112.

PAVLIMIR

DRAMA

GJONA GJORA PALMOTIĆA.

UVOD I BILJEŠKE NAPISAO

IVAN MILČETIĆ.

U ZAGREBU
KNJIŽARA DIONIČKE TISKARE
1890.

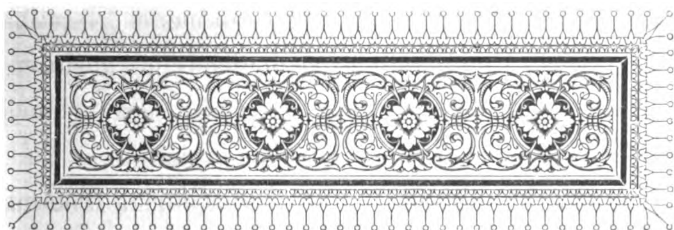

DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU.

SADRŽAJ.

PREDGOVOR.

Naši obrazovaniji ljudi poznaju rpu imena starih hrvatskih pisaca; umiju reći i po koju frazu o njihovim djelima, kojih obično — i ne vidješe. Tko ne zna u nas za Palmotića? No koliko ih ima te pročitaše samo jedno njegovo djelo?

Tu nevolju dijele doduše s nama i drugi narodi, jer je to jedan od biljega moderne poluobrazovanosti; u nas postaje ipak ta nevolja još veća, jer nemamo ni izdanja udesnih za šire općinstvo. Tako je i s Palmotićem. Tu oskudicu praktičnih i jeftinih izdanja boljih proizvoda starije naše književnosti osjeća sa mnom za cijelo svaki učitelj hrvatskog ili srpskog jezika i književnosti na srednjim učilištima, kada traži od svojih učenika, da pročitaju ovo ili ono djelo.

Naučna osnova za hrvatske gimnazije (Naredba Zemaljske Vlade, odjela za bogoštovje i nastavu, od 30. kolovoza 1886.) propisuje, da učenici VII. razreda izmedju ostaloga pročitaju i Palmotićeva Pavlimira. Ta je drama doista tiskana u akademijskom izdanju Palmotićevih djela (tri knjige), no je ono dosta skupo za veliku većinu našeg čitateljstva, a nije ni namijenjeno širem općinstvu.

Toga radi predložih revnoj Knjižari Dioničke Tiskare, da natiska o svom trošku Pavlimira s uvodom o pjesniku, o dubrovačkoj drami i s bilješkama. Tako je eto došlo do ovog izdanja, koje će dobro doći svakom uljudjenom Hrvatu i Srbinu, osobito mladeži.

Svako književno doba imade svoj ukus, koji se ne mili poznijem naraštaju; ipak velike ideje, bile one izrečene u ma kakovu ruhu, ostaju uvijek nove i zamamljive. Pavlimir nas ne će potresti, ali u toj drami ima toliko lijepih misli, ima tako krasna dikcija te pored svih svojih pogrješaka gradnje i sloga može ugoditi našem narodnom i estetskom osjećanju.

A tko uči povijest književnosti, treba da pozna i bolje pjesničke proizvode svih vijekova; drugačije je njegovo znanje posve šuplje.

Tekst sam prepisao vjerno iz akademijskog izdanja, izuzevši neke male promjene, označene u bilješkama. Što se tiče bilježenja glasa ê, nijesam metnuo kao neki izdavači u dugim slogovima **ije**, već **ie**. To odgovara bolje predaji pjesnika dubrovačkih, koji su uzimali, ugledavši se na siniceze talijanskih pjesnika, **ie** redovno kao jedan slog. Ako li mi uspišemo **ije** mjesto **ie**, dobijamo u stihu jedan slog više, a time kvarimo a ne popravljamo stihove. Glas ê zadavaše neprilika Dubrovčanima u poeziji, a smeta i današnjim pjesnicima, koji pišu južnim narječjem pa si pomažu elizijom i sinicezom.*

Da sam mogao posvetiti ovome poslu više vremena i da nijesu moja književna pomagala na Rijeci vrlo oskudna, mogle bi biti bilješke i obilnije i kritičnije: one će ipak i ovake, kake jesu, olakšati razumijevanje Pavlimira.

Kako je širem općinstvu slabo poznata dubrovačko-dalmatinska drama, izložio sam u uvodu njezin razvitak do Junija Palmotića; dodavši i nekoliko crtica o talijanskoj drami, za kojom se naša povodi. Tim će se člankom moći okoristiti

---

* Pri korekturi mi je katkada izbjeglo oku **'e** mj. **je**, kako sam prvotno ispravio tekst. Stari Dubrovčani na ime često pišu **e** mjesto **je**.

osobito učenici srednjih učilišta, koji još na žalost nemaju odakle da uče povijest svoje književnosti. Koliko je ovdje moje samostalne privrede, lako će prosuditi oni, koji se razumiju u te poslove; drugi za to i ne pitaju. Tudjih sudova ima razmjerno malo.

Imajući na umu osobit krug čitatelja, nijesam unosio u uvod ni citata ni polemike.

Na Rijeci, mjeseca srpnja 1890.

Prof. Ivan Milčetić.

Talijanska drama do konca XVII. vijeka.*

Poslije razora Jerusalima mogaše kršćanstvo u Rimu bujnije procvasti, jer se rimska država počela sama raspadati. Opće nećudoredje prestravljivaše plemenitije ljude a junaštva kršćanskih mučenika zadiviše svakoga te i neprijatelji uzeše vjerovati u istinitost nove nauke. Crkveni oci počeše napadati pogansku prosvjetu pa i izopačene dramatske igre. Tragedija i komedija bješe već doduše spala na niske grane, ali su za to cvale pod kraj republike gladiatorske igre, a za prvih careva natjecanja u circusima. Mogućnici bi, da steku sklonost puka, podupirali takove igre. Dok je bilo u vrijeme republike samo 7 javnih prikazivanja, pod Augustom ih već bješe 66, a oko polovice 4. vijeka 165 (64 u circusu a 101 u kazalištu). Bilo je još i prigodnih igara, n. p. Trajanove, koje su trajale (106. godine) 123 dana! Gladiatorske igre pretvoriše se

* Najviše po djelu R. Prölss-a: Geschichte des Neueren Dramas. I. Band. Leipzig 1881.

u prave bitke. Kod igara, koje priredi August nakon potčinjenja dunavskih zemalja, borilo se do 10.000 ljudi. Najstrašnije bijahu ipak borbe životinja, koje bi nemilosrdno mrcvarile ljude, a u to ime bi dovukli u Rim divlje lavove, pantere, leoparde, slonove i t. d. Besramni su bili *mimi* i *pantomime*. U mimima skakahu gotovo gole žene, a glavni prijedmet tih igara bijaše prijeljub. I mnoga bi visoka gospoda igrala u pantomimi, n. p. car Heliogabal u ulozi Venere. Kako su plesači uživali velik ugled, nije im se bilo teško dokopati najviših časti. I car je Nero težio na plesačku slavu! Ne možemo se dakle čuditi Krisostomu (konac IV. vijeka), ako je držao za grijeh pohadjanje kazališta, i ako su koncili isključili iz crkve glumce i strastvene pohadjače kazališta. Kod svih zabrana kazališta ne opustješe pa su crkveni oci napokon uvidjeli, da su kazališne igre potreba čovječje naravi. Prema kraju 4. vijeka pokušaše oblike poganske drame ispuniti kršćanskim sadržajem, a napokon se počelo protiv poganskih priredjivati kršćanske igre i svečanosti. Crkva se morala boriti s poganskom dramom još i u VIII. vijeku; čini se dapače, da se ona održala kroz cijeli srednji vijek.

I ako se crkva protivila poganskoj prosvjeti, opet se ona rada služila i tom prosvjetom i njezinim jezicima, da postigne svoju svrhu. Latinski jezik posta jezik crkve, koja je nastojala, da to bude svjetski jezik, što je bilo samo onda moguće, ako bude taj jezik imao i svoju živu književnost. Tako počeše duhovnici pisati dramatske igre u kršćanskom duhu a na latinskom mrtvom jeziku.

Crkvene se igre dijele na *misterije* i na *mirakule.*

One prve (liturgične drame) obradjuju tajnu postajanja čovjeka, uskrsnuće i uzašašće Isusovo, i prijedmete, koji su u kakovu savezu s misterijem Isusovim; dok je mirakulima sadržaj uzet iz života svetaca ili mučenika.

U nekim crkvenim dramama prevladjivaše pjevanje, a u drugima mimičko-dramatsko prikazivanje. Te drame izvodjahu svećenici; svjetovnjaci sudjelovahu malo, a žene, izuzevši u samostanima, vrlo rijetko. U XII. vijeku ima crkvenih drama u Francuskoj, u Italiji, Španiji, Engleskoj i Njemačkoj, a kako su narodni jezici počeli istiskivati latinski, primahu te drame sve više svjetovnih elemenata i narodnih osebina, pa za to se ponješto i razlikuju izmedju sebe drame različitih zemalja.

Napokon se crkvena drama, uvedenjem narodnog jezika i pučkih osebina, pretvorila u svjetovnu. Za crkvenu dramu u Italiji ima pouzdanih vijesti iz XIII. vijeka. Takove drame prikazivahu osobite bratovštine u kostimu. Crkvena se drama zove u Italiji najobičnije *sacra rappresentazione,* rjedje: festa, storia, misterio i esempio. Još se spominju: vite, miracoli, martiri, passioni, allegorie, commedie spirituali, contrasti, frottole. Talijani poznavahu i *zingaresche* (ciganski razgovori). Vrlo razvit smisao Talijana za plastičnost i za glazbu, moradijaše dati i njihovoj crkvenoj drami osobit značaj. Medju najznatnije pjesnike ove ruke pripada Maffeo ili Feo Belcari (1410—1484), kojega je drame prevodio na hrvatski Marko Marulić. Te se drame raširiše u XV. vijeku po cijeloj Italiji.

Čini se da je u srednjem vijeku pored crkvenog živjelo u Italiji i latinsko svjetovno pjesništvo. Najstarije talijanske drame, koje su napisane pod utjecanjem preporodjenih nauka staroga svijeta, jesu dvije tragedije *Alberta Mussata* (r. 1261. u Padovi), složene na latinskom jeziku. Obrada je tih tragedija skoro sredovječna, ali je njihov duh ipak narodan. Mussato je valjda slijedio Seneku; on je uveo u svoje drame i zbor. Mussato je pisao klasično latinski. Pjesnici talijanski XV. vijeka oponašaju Mussata te uzimlju

gradivo iz života, a do mala počeše pisati takove komade i na talijanskom jeziku. Ti se komadi, pored svoje nove tendencije i pored rimskih uzora, oslanjaju skoro isključivo na stare misterije-drame te se ističu epskim prikazivanjem, a slabo čuvaju jedinstvo mjesta. Pod utjecanjem grčko-rimskih pisaca a u obliku sredovječne drame nastade i nova vrsta dramatskog pjesničtva, koje je znatnu ulogu igralo kroz cijeli 16. vijek, a to je *pastirska drama* koja je važna ne samo za razvitak talijanskog već i svega novijeg kazališta, jer se iz nje razvila opera.

Godine 1472. napisa na talij. jeziku Poliziano dramu „L'Orfeo". To je svjetovna drama, koja se prikazivala g. 1483. u Mantovi, a zanimljiva je i za to, jer se pjevala. Prijedmet je uzet iz neke Ovidijeve priče.

Već je Boccaccio njegovao pastirsko pjesništvo. I Lorenzo de' Medici odlikovao se na tom polju. On je volio seoski život; gradio je umiljate vile: imao je smisla za sve, što je pučko. Kakogodj što je talijanska komedija potekla iz dva vrela: iz rimske *comoedia palliata* i iz pučkih improvizovanih igara, koje su možda u nekom savezu sa rimskim *atelanama*, čini se, da je tako bilo i sa pastirskim igrama, kojih će se klice nalaziti u jednu ruku u Vergilovim i Teokritovim eklogama i idilama, a u drugu ruku u svibanjskim pjesmama i igrama seoskog pučanstva Toskane i Umbrije. Odatle nikoše dvije posebne grane: Polizianova učena mitološka pastirska drama i *egloga rusticale.*

Malo kašnje pojavi se nova vrsta: *tragedija.* Ljubav, ljubomor i izdajstvo jesu pokretala radnje; dramatskog života nema nikakova, zgode su prosto nanizane. Takovih je drama napisano više do konca XV. vijeka, ali pisci ne shvaćahu, da bi morao biti slog drame drugačiji nego u ostalim vrstama pjesništva. Pisci upotrebljavaju obično i nedramatske stihove. Crkvena prikazanja bila su još

ipak mila puku u XV. vijeku. I Lorenzo de' Medici napisa g. 1489. jedno crkveno prikazanje. U Rimu prikazivahu se već g. 1478. latinske drame od Plauta i Seneke; ali rano počeše uvoditi i talijanske prijevode, možda zbog žena. Prema koncu XV. vijeka pokušaše poljepšati poklade pa su bivale predstave javnije, a to prijaše najviše komediji. Početak učiniše u Rimu, onda na dvorovima u Mantovi, Ferrari i u Urbinu. Pod konac ovoga vijeka preobrazuje se drama: crkvena drama razlikovaše se od svjetovne samo nekom religiozno-moralnom primjesom. Sada su dramatici najradije crpli iz novela, primajući mitološku alegoriju pjesničkog ukrasa radi. Kod prikazivanja sve se više pazilo na glazbu i na sjajnost opreme. I moraliteti i frottole (šaljive i izmišljene pripovijetke) postajahu ono, čemu kažu današnji Francuzi „farce“ (lakrdija). Pozornice bijahu na otvorenom mjestu. Tako bješe isprva i u velikaša: prikazivalo se u dvorovima njihovih palača pa bi galerije i prozori vršili službu loža. Docnije preniješe pozornicu u dvorane i u sobe. Sacre rappresentazioni prikazivahu se stranom po crkvama, stranom ispred njih; izvodile bi ih pako posebne bratovštine. Svjetovne drame glumljahu družine, koje bi nosile ime ove ili one crkve, možda zato, da smiju igrati i u crkvenim dramama; druge opet družine uzeše svjetovna imena, obično vrlo čudna: družina surovih, ludjaka i t. d., a docnije si nadjenuše zvučna imena akademija. U XVI. vijeku već je ogroman broj tih akademija po Italiji; nego se sve ne bavljahu oko glumljenja, n. p. glasovita akademija *della crusca,* koja se poglavito zanimala čišćenjem jezika talijanskoga.

Komedija je u svom početku (16. v.) besramna, a možda je tome pripomoglo i krivo shvaćanje Aristotela, koji kaže, da tragedija prikazuje bolje a komedija loše ljude. Takav je Bibbiena (r. 1470) i Ariosto (r. 1474).

Niccolò Machiavelli, jedan od najvećih duhova svoga vremena (r. 1469) nije moralniji od svojih suvremenika. Njegova „Mandragola“ puna je strašnog cinizma te je čovjeku ogavna svojim sadržajem.

Pietro Aretino (r. 1492) natkriljuje razuzdanošću sve svoje predšasnike. Bio je genijalan, ne osobito učen, ali silno pokvaren čovjek. Talijanski dvorovi obasuše ga častima: jedni mu se divljahu, a drugi ga se bojahu te je dobio častan naziv *il flagello dei principi* (bič knezova). Kompozicija je njegovih komedija nemarna.

Oko g. 1530. javljaju se crkvene reformatorske težnje te mnogi novi crkveni redovi rade oko oživljenja svježeg crkvenog duha. Inicijativa potječe od pape Pavla III. Počelo se nastojati oko morala pa besramnost i razuzdanost prestaje biti dobrim tonom. Tako malo po malo nestaje na dvorovima lascivna komedija. Rim se konačno raskrstio s reformacijom pa se silovito uvela obnova sredovječne crkve i inkvizicije (1542). Sada se javlja i reakcija protiv kazališta. U Milanu su se smjeli prikazivati samo komadi, koje bi odobrila censura svetoga Boromeja. Nije dakle čudo, ako je većina dramatika kušala pisati pristojnije. G. 1577. otjeraše glumce iz Mletaka, a Grgur XIII. učini isto u Rimu. Posve je naravno, da je sada počela padati dramatska umjetnost. Uz nove okolnosti radio je mnogo na dramatskom polju *Giovan Maria Cechi* (r. u Firenci 1518), koji napisa, kako tvrde, 92 drame: komedije, tragedije i crkvena prikazanja. U crkvene drame unio je on i svjetovne elemente. U komedijama je oponašatelj Plauta i Terenca. Od njegovih je komedija samo jedna razuzdana. On je izvrstan slikar pučkih običaja, a osobitu umjetnost pokazuje u intrigi.

U XVII. vijeku glavna su sijela komedije u Sieni, Mantui, Firenci, Ferrari, Urbinu, u Mlecima, a uz početak vijeka i u Rimu. Napulj se javlja istom pod kraj

vijeka, ali ga zastupaju dva glasovita učenjaka: filozof *Giordano Bruno* (spaljen g. 1600) i prirodoslovac *Giovanni Porta* (r. oko 1540). Bruno je razuzdaniji od Bibbiene i od Machiavelli-a.

Komedija je bila u opće mnogo njegovana te su ovdje pokušali svoju sreću najveći duhovi. Kod velikog komičkog talenta nedostajaše ipak piscima dramatska snaga, dublja motivacija i pomni razvitak radnje. I ako su Talijani oponašali stare, opet su se služili prozom. Komedija je ipak bolja od tragedije, jer je ne stezahu toliko zakoni triju jedinstva a gradivo svoje uzimaše najviše iz pravog života.

Talijani poznaju dvije vrste komedija: *commedia dell' arte* i *commedia erudita.* Onu prvu izvode iz rimskih atelana, koje da su se sačuvale u pučkim improvizovanim igrama. U ovoj se komediji upotrebljuju obrazine (maske). U Mlecima nošahu obrazine odličnici i u nepokladno vrijeme. Ima neki savez izmedju marioneta (podrijetla su grčko-rimskog) i izmedju komedije dell' arte, koje je glavni biljeg, da se igrala all' improviso. Pisci obradiše takove komedije poslije predstave. Pored obrazine ima ova komedija stalne značaje i kostim (arlechino, pantalone, dottore itd.) te radjaše glumačku virtuoznost. Pjesnikova bijaše samo okosnica, a glumac bijaše donjekle glumac i pjesnik. Kako bi glumac prikazivao uvijek iste značaje, bješe mu teško, da bude uvijek izvoran.

Tragedija nije mogla pored komedije i dvorskih svečanih igara procvasti u XVI. vijeku, premda joj počeci sežu u XV. vijek. Nema ni mnogo zastupnika. Velik je uspjeh postigla u svoje vrijeme tragedija „Sofonisba“ od *Trissina* (r. 1478), koji napisa i poetiku (izvadak iz Aristotela). Nauka o tri jedinstva postaje kobnom za talijansku dramu; ali najgore bijaše, da ni teorija ni dramatska praksa ovoga vremena ne imadijaše pojma o značenju krivnje u tragičnom, a ne mogaše ga ni imati,

jer većini nedostajaše potrebna finoća i jakost savjesti. Nauka Aristotelova bijaše Trissinu dogma pa se je najstrože držaše. Gradivo uze iz Livija. Talijani i onako mišljahu, da su Rimljani dio njihove povijesti. Njemu bijahu izgledi Sofokle i Euripide pa unese u tragediju i zbor; premda Talijani nijesu razumjeli, što znači zbor u grčkoj tragediji. U Trissina ima glavnu ulogu monolog; i dialog je često samo monolog. U drugom je smislu znamenit Fiorentinac *Giovanni Rucellai* (r. 1475), koji prijateljevaše s Trissinom, gojeći s njime od prilike iste nazore o drami. U tragediji „Rosmundi“ obradi on prijedmet iz longobardskog života. On unese u tragediju najveće grozote i strahote, u čem ga slijediše drugi pjesnici. Taj je pravac u neku ruku odgovarao suvremenoj komediji, jer je razbluda često pratilica grozote ili se njom svršuje. I Rimljani ljubljahu u isto vrijeme pantomime i gladiatorske igre. Još se istakoše u tragediji: Giraldi Cintio (r. 1540), Sperone Speroni (r. 1500), Lodovico Dolce, Luigi Groto (r. 1541) i Pomponio Torelli (u. 1608). Tragedija igra u ovom vijeku neznatniju ulogu od komedije i pastirske igre.

Pastirska igra je tvor talijanskog duha, a cvala je već uz početak XVI. vijeka u Napulju, Mlecima, Rimu, Ferrari, Mantui, Firenci i u Urbinu te je njezin ukus mnogo utjecao i na druge umjetnosti. Idilsko pjesništvo poznavahu već stari narodi, ali se ono razvijaše uporedo s padanjem pjesništva. U Italiji imadjaše ono dvojako vrelo: u pjesničkim tvorevinama seoskog pučanstva, kojeg se nije prosvjeta dublje taknula, i u bukolskom pjesništvu starih naroda; a svakome od tih izvora odgovaraše posebno pjesništvo. Prvo vrelo prikazivaše život i prilike ljudi, odakle istjecaše te bijaše realističnije; dok drugo obradjivaše život daleke davnine pa dopuštaše uplitanje stare mitologije. Spoj tih dvaju vrela nalazimo već u

Poliziana. Obje vrste pastirske drame pojaviše se u istim krajevima, u Umbriji i u Toskani. Ova drama trebaše već po svojoj naravi da bude više epskog ili lirskog značaja te mogaše primiti samo vanjštinu drame, dialog, na što je već težio Teokrit. Pobjedu je iznijela dvorska a ne naivno-pučka pastorala, što je u savezu sa razvijanjem glazbe i s promijenjenim duhom vremena u drugoj polovici XVI. vijeka. Ova je posljednja jedva prevalila granice toskansko-umbrijskih bregova. Bukolskom pjesništvu dade velik polet Napuljac Jacopo *Sannazaro* (r. 1458), koji zadivi suvremenike svojim djelom *Arcadia.* Ono sastoji od 12 ekloga, od kojih svaka ima uvod u prozi, a za njim slijedi pjesma. Arcadia je doživjela preko 60 izdanja. Pod utjecanjem Arkadije napisa Petar Zoranić (r. 1508 u Zadru) svoje lijepe *Planine* (1569). Arkadija je našla mnogo oponašatelja, a neki pjesnici uzeše obradjivati sličan prijedmet u dramatskom obliku. Doslije je na kneževskim dvorovima vladala komedija, od sada preotimlje mah pastirska igra. Ona bijaše izvrsna zamjena komedije, koja slikaše besramnu ćudorednost pokvarenih prosvjetnih prilika. Pastirska igra je bila mjestimice jednako pikantna i cinična, ali pružaše ipak prividnu i poljepšavajuću sliku nepokvarena i srećna prirodnog života.

Pastirskoj drami pribavi prvijenstvo na pozornici slavni pjesnik *Torquato Tasso* (r. 1544 u Sorrentu). Njegov glasoviti *Aminta* bješe prikazan prvi put g. 1573. na dvoru u Ferrari s nečuvenim uspjehom. Ova je drama silno utjecala na razvitak pastirske igre talijanske i drugih naroda te je do god. 1736. prevedena bila 11 puta (ne brojeći amo hrvatske prijevode).

Pikantnim mjestima obiluje i Tassov Aminta; tek sve prikriva naivnost prikazivanog svijeta. Radnja se pomiče gotovo jedino u pripovijetkama i u lirskim izljevima, a to je glavna pogrješka drame; nego je suvremenike očarao

divan jezik, sjaj pripovijedaka, bogatstvo i nježnost osjećanja. Aminti nedostaje pravi dramatski život. Pjesnik se doduše kreće uvijek u prirodi, što je bitnost pastirske igre; opet osjećaji i oblik, u kojem ih izriče, većinom ne pripadaju risanoj naravi ni životu već fino razvitom životu ferrarskog dvora.

Najznatniji oponašatelj Tassov bijaše *Battista Guarini* (r. 1537. u Ferrari), koji napisa *Il pastor fido* (Vjerni pastir). Guarini je postigao silan uspjeh, a nešto je tome pripomoglo i to, što je njegovo djelo zadahnuto novim estetskim i etičkim nazorima. U Tassa još vlada uživanje života. Kako je nastala promjena u mišljenju te se jače istavljahu zahtjevi morala, izlazi Aminta nekako lak i slab, dok je Guarini htio da njegovo djelo bude dubljeg etičnog sadržaja. Prema tome ne upravlja njegovom dramom prokšeni Amor već ozbiljna i suzdržaljiva Diana pa protiv Tassove maksime: „dozvoljeno je što se mili“, reče: „dopušteno je što se pristoji“. Guarini je bio svakako bolji dramatik nego Tasso.

Prigovoriše i Guarinievoj kompoziciji, no se on brani, tvrdeći, da Aristotel nije mjerilo za svaku dramu te opravdava i savez komičnoga s tragičnim. Pjesnik se ne kreće uvijek na polju same prirode, već djelomice i na polju prosvjetnog života. Njemu prigovoriše suvremenici, da je običaje i osjećanja gradjana prenio na seoski život; nego je to opća pogrješka pastirske igre. Pojedina mjesta Guarinieva pjesmotvora pretjerano su duga, i epska i lirska, a pjesnik se poslužio svima sceničkim sredstvima samo da uspije. U tome je „Vjerni Pastir“ različit od Aminte, koji je skromniji i jednostavniji te ga vole noviji kritici. „Vjernog Pastira“ su još više izdavali, prevodili i oponašali.

Premda je pastirska drama već u početku tražila i našla savez s glazbom; ona je još ipak dugo živjela po-

red opere. Ogroman je broj pastirskih drama, a one rastu sve do polovice 17. vijeka, kada počeše naglo padati, dok se gotovo sasvim ne rasplinuše u balet i u alegoričku svečanu igru. Zadnja nova tiskana pastirska drama jest od g. 1713. Pjevanje je u Italiji srednjega vijeka ušlo u crkvenu pa i u svjetovnu dramu. Medju činima komedija pjevahu se neke pjesme, u tragediji zborovi, a pastirske drame primiše sasvim glazbeni značaj. Već se prva takova drama (Orfeo od Poliziana) gotovo cijela pjevala. U XVI. vijeku navode se mnogi skladatelji. Prema koncu XVI. vijeka množe se pokušaji, da se cijele drame uglazbe. Važno je u tom pogledu, što su u Firenci vjerovali, da su se grčke drame u cijelosti pjevale. Znatan je skladatelj opera Ottavio *Rinuccini*, kojega se opera „Dafne“ pjevala g. 1594. uz pratnju od samih šest glazbala. Još je znatniji *Claudio Monteverde* (r. 1568), tvorac instrumentacije. Od g. 1637—1700 pjevano je bilo u Mlecima 357 različitih opera (40 skladatelja)! Najviše se obradjivahu u glazbenoj drami grčki i rimski miti. Mimo političku razdrobljenost, Talijani bijahu bez osobite narodne svijesti; zato im se onako milila rimska povijest — povijest njihovih „pradjedova“. Iz toga mišljenja polaze i silni anahronizmi u talijanskoj drami.

Talijanska drama u vrijeme renaissanse zadivljuje nas savršenošću oblika već u svojima prvim pojavama; ali to bijaše i njezina slaboća, jer uopćeno oponaša strane uzore. Talijani mišljahu, da je rimska prosvjeta samo jedno njihovo povijesno doba, a ne opaziše, da su i Rimljani u umjetnosti samo oponašali Grke; Talijani opet kod svoje razdrobljenosti ne osjećahu narodne svijesti ni potrebe slobode. Talijanska drama već za svog postajanja nosi biljeg učeni i dvorski, jer nije nikla iz pobuda umjetničkih. Već je prije crkvene i politične reakcije, iza prve trećine XVI. vijeka, pastirsko pjesništvo udarilo nena-

ravnim putem; makaronsko pjesništvo je takodjer pojava na takoj stranputici. Komedija postaje pitomija; u drugoj polovici XVI. vijeka istisnu je u akademijama tragedija, po dvorovima pastirska drama i pjevane igre, na javnim kazalištima improvizatorna igra, a svima konačno budne opera opasan takmac.

Karlo V., osvojivši Rim, i učvrstivši gospodstvo Španjolaca u Italiji, opiraše se jače nego papa svakom budjenju narodnog političkog duha; pa i ako bi njegovi namjesnici katkada štitili kazalište uzprkos crkvi, opet je on tlačio duh renaissanse, koji je težio na individualnu slobodu i na samostalnost. Radi toga i radi propadanja talijanske svjetske trgovine, koja si prokrči nove putove, tražiše i nadjoše Talijani zamjenu na polju umjetnosti i pjesništva. Ovdje se oni svi osjećahu Talijani, a za takove ih držaše i inozemstvo. Tako stvoriše oni nešto novo te su o njima visjeli svi dvorovi i veliki gradovi Europe.

Ni u kojoj zemlji nije bilo toliko kazališta, koliko u Italiji. U Rimu se trpjelo kazalište samo zadnjih osam dana poklada. Mleci bijahu dugo vrijeme središte glumačke umjetnosti, osobito opere. Komedija dell' arte najbolje je prolazila te se rasprostranila do Varšave i do Petrograda, do Beča i Pariza. U XVI., osobito u XVII. vijeku javlja se već u Italiji i utjecaj španjolske drame. Mnogi komadi nijesu nego preradjene španjolske drame. U XVII. vijeku ugleda svjetlo velik broj drama, ali bijahu slabe sreće. Komedije su se pisale više u prozi nego u stihovima, a mnoge i nijesu čiste komedije, već osobita vrsta, koju okrstiše: opera scenica, tragicommedia, commedia satirica, eroica.

Znatan je bio dramatik *Cicognini*. U njegovim tragedijama ima komičkih scena a srećna su svršetka. Velik je broj komedija u XVII. vijeku, ali još veći tragedija. Čudesan je broj drama pod imenom: *rappresentazione*

spirituale, *tragedia spirituale* i *opera sacra*, koje se opet počinju javljati od početka XVI. vijeka, nego bijahu bitno različite od stare *sacra rappresentazione*. Ta je pojava za cijelo u savezu s crkvenom reakcijom. Mogu se ipak razlikovati dva različita pravca različita podrijetla. Jedne drame te ruke primiše oblik klasične tragedije, što se vuče od prilike od 1570. godine, kada su crkveni dostojanstvenici nastojali, da dramu sasvim zaguše ili opet zahtijevahu, da bi se u drami obradjivali samo životi svetaca, isključivši žene. Isprva je malo tko slijedio te savjete, ali se kašnje pomnožaše primjeri. Drugi poticaj dobiše ove svete tragedije od sličnih španjolskih drama, s kojima su se mogli upoznati u Italiji uz početak XVII. vijeka. Jedan od najznamenitijih pisaca duhovne i svjetovne tragedije u klasičkom slogu bijaše jezuita *Ortensio Scamacca* (r. 1562, u. 1648), koji napisa preko 50 tragedija. U drugoj polovici XVII. v. izumiraše klasična tragedija. U kazalištu već gospodovaše drama prema španjolskim uzorima, koja se pod utjecanjem improvizovane igre sve više mijenjaše; ali i komedija dell' arte uze propadati. Istom pod konac vijeka počeše Talijani ozbiljno raditi oko podignuća kazališta. Talijanska drama ote se španjolskoj, ali se pokori francuskoj. Početak toga pravca pokazuju prijevodi Corneille-a i Racine-a.

Drama u Dalmaciji i u Dubrovniku do Junija Palmotića.

U XVI. i u XVII. vijeku, kada je naš narod najviše stradao i trpio, cvate u Dalmaciji i u Dubrovniku književnost hrvatska, kako nije cvala ni prije ni poslije. Dok u to vrijeme većina našeg naroda i ne zna za dramu,

u Dubrovniku i u Dalmaciji ne samo da su se drame pisale, nego su se i prikazivale, a to je znak, da je ondje bilo uljudjenog gradjanstva, koje je osjećalo potrebu više i finije zabave. A kako se tim dramama mogaše nasladjivati i puk, dobijaju one veće prosvjetno značenje od drugih vrsta pjesništva, osobito u Dubrovniku, gdje su bili lirski i epski proizvodi pristupni samo obrazovanoj vlasteli i odabranijem gradjanstvu. Šteta, da su dubrovačko-dalmatinske drame ostale do naših dana pretežno u rukopisima te nijesu utjecale na sav narod, jer ih je poznavao samo malen krug ljudi. Tako ih je mnogo i propalo. Katkada znamo tek za naslov drame, katkada se opet spaslo djelo, ali se nije sačuvalo ime pisca. Do nas je došlo oko 90 drama, kojih je znatan broj iznijela na svijet jugoslavenska akademija u svojem zborniku Starih Pisaca Hrvatskih (doslije 17 knjiga).

Da pogledamo najprije *Spljet* i *Hvar*.

Marko Marulić (r. u Spljetu 1450, u. 1527) je otac hrvatske drame. Bio je on glasovit teologično-moralni latinski pisac te su mu latinska djela prevodili i na druge jezike. Latinski je pisao glatko, dok mu je hrvatski jezik neugladjen i opor. On ne izlazi iz duhovnog pjesništva pa tako su i njegove drame vjerskog sadržaja. Za njegova života cvala je crkvena drama po cijeloj Italiji, a vjerojatno je, da je Marulić učeći u Padovi, vidio i prikazivati koju takovu dramu. Od njega imamo dvije drame: „Prikazanje svetoga Panucija“ i „Skazanje od nevoljnoga dne od suda ognjenoga“. Prvi je komad prijevod talijanske rappresentazione od Fea Belcari-a, a drugi od Fea Belcari-a i Antuna Aralda. „Govorenje sv. Bernarda“ ne će biti, kako se doslije uzimalo, drama, već vizija. To je razgovor izmedju duše i tijela, poznat i iz drugih književnosti, a preradnja je, kako dokaza Leskien, poznate sredovječne latinske pjesme. Za dva se posljednja proizvoda

sumnja, da li ih je baš Marulić složio. Oblik je tih drama vrlo primitivan; jezik opor. Marulić upotrebljava prvi za tu vrstu drama riječ *prikazanje* i *skazanje*, koje potpuno odgovara talijanskom nazivu rappresentazione.

U knjižnici jugoslavenske akademije ima rukopis, koji sadrži 12 prikazanja s otoka *Hvara*, poznatih (izuzevši jedno) samo iz analiza u Pavićevoj „Historiji Dubrovačke Drame". Njemački slavista Leskien pokaza nedavno na osnovu tih analiza izvore mnogima od tih prikazanja.

Četiri od tih prikazanja napisa hvarski vlastelin *Marin Gazarović* u prvoj polovici XVII. v.; jedno nepoznati pop Sabić Mladinić, napokon jedno (možda) Hektorović; za ostala neznamo, tko im je pisac. Lako je, da su to sve proizvodi XVII. vijeka. Kompozicija je tih drama uopćeno kao u Talijana. Angjeo dolazi u prologu i u eksodu. Namijenjena su puku, dok su talijanska bila namijenjena i velikaškim dvorovima; puna su dramatske nevjerojatnosti i groznih muka, kojima muče svece i svetice.

Prikazan je bio, koliko se znade, samo Hektorovićev „Život sv. Lovrinca", i to posljednji put 16. kolovoza 1837 u Starom Gradu na Hvaru, a tu je predstavu vidio i akademik Ljubić. Zanimljivo je, da su se neki dijelovi ove drame pjevali. Kuhač je napjeve zabilježio prema pjevanju nekih osoba, koje su ih čule od ljudi, koji su prisustvovali samoj predstavi. Neki su od tih komada izradjeni po talijanskim dramama, ali će biti medju njima i originala. „Prikazanje Cipriana i Justine" izradio je Gazarović po legendi (legenda aurea); „Prikazanje života svete Margarite" ili je prevedeno ili načinjeno po talijanskoj drami, koja je opet uzeta iz „legenda aurea"; „Skazanje života svete Guljelme" je preradnja tal. drame: „Rappresentazione di Santa Guglielma di Madonna Antonia Pulci". Hvarske su drame ispjevane gotovo u samim

osmercima. Tiskan je samo „Život sv. Lovrinca“ medju djelima Petra Hektorovića.

Da se ne budemo trebali opet vraćati na Hvar, spomenućemo ovdje još neke hvarske drame, premda ne pripadaju ovamo. To je Lucićeva *Robinja*, onda Gazarovićeva (od koga su i tri prikazanja) *Ljubicu*, *pastirsko razgovaranje* i *Murat gusar*, *morsko razgovaranje*. Posljednje dvije drame tiskane su u Mlecima g. 1623. Ljubicu posveti Gazarović Dubrovčanima, koji su „čast, kruna i dika jazika našega“. Pavić je čitao samo odlomke pa misli, da će to biti pastirske igre, ali sastavom i sadržajem različite od dubrovačkih. *Robinja* Hanibala Lucića (1480—1540), koja bi se možda mogla nazvati romantičnom dramom, zanimljiva je svojim narodnim sadržajem, i time, što se javno prikazivala na Hvaru. Broji 1035 stihova; razdijeljena je na tri *skazanja* (akta); ima i *isklad* (prolog). Evo zbijena sadržaja. Gusari turski zarobiše kćer bana Vlaška pa mladi Derenčin, koji je ljubi, šilje slugu Matijaša, neka izposluje, da bude mogao s njom govoriti. Derenčin dodje tako k njoj pa je pita za njezino podrijetlo i za njezine jade. Ona, i ne sluteći s kim govori, izjada se, pričajući, kako su Turci kod Biograda ubili njezina oca, i kako je ugarski kralj poklonio njezinoj materi velika imanja na Dunavu, Savi i Dravi. Ona je srećno živjela; mnogi su se za njom otimali, pa i unuk slavnog bana Derenčina; sada ipak žali, što ga je odbijala. Mladi Derenčin obećaje joj, da će je osloboditi, ako mu dadne riječ, da će uzeti toga Derenčina. Ona pristaje, i on joj razveza ruke. Pošto ga je napokon prepoznala, slijedi vjenčanje uz običajno darivanje i čestitanje Dubrovčana. Lucić je bio darovit lirik, ali nikakav dramatik. Ovdje se redjaju prizori bez ikakove dramatske obrade.

Ove tri drame od Gazarovića i Lucića pokazuju, da se na Hvaru njegovala pored crkvene i svjetovna drama; a

da su bile povoljnije političue i društvene prilike, bila bi za cijelo hrvatska drama rodila ovdje ljepših plodova: i ovako se moramo diviti, da je u opće moglo biti na Hvaru drama i dramatskih predstava.

U slavnom *Dubrovniku* krasno se rascvalo dramatsko pjesništvo, a i ovdje probiše led pisci *prikazanja,* t. j. crkvenih drama. Najstariji pisac takovih drama jest *Mavro Vetranić Čavčić* (1482—1576), kraj Palmotića najplodniji stihotvorac dubrovački. On napisa tri prikazanja (sumnja se, jesu li baš sva tri njegova): *Posvetilište Abrahamovo, Uskrsnutje Isukrstovo* i *Čistu Suzanu.* U rukopisima dolazi na naslovu: prikazanje, komedija, dapače i tragedija. Nije nam to čudnovato, kada znamo, da su i Talijani pored najobičnijeg naziva rappresentazione, krstili te drame i drugačije. „*Uskrsnuće Isukrstovo*" nema u svima rukopisima označenih čina ni prizora, a broji 1072 stiha (dvanaesterci sa srokom u sredini i na kraju; i nješto osmeraca). U ovu dramu ulaze razni pakleni duhovi i njihov kralj, Adam, Eva, Noje, Abram, Izak, Jakov, Mojsija, David, prorok Šimun, mladijenci, lupež i angjeli. Zanimljivo je, da „kralj pakljeni" govori Isusu u talijanskom izvorniku glasovite stihove iz Dante-ove „Divine commedie": „Per me si va nella città dolente" — do: „lasciate ogni speranza voi ch' entrate". To je i zato zanimljivo, jer dubrovački pjesnici kao da i ne poznaju Danta; bio im je pretežak, pa samo tako možemo razumjeti, da ga zanemariše kod svoje dobre volje k prevodjenju i preradjivanju talij. pjesnika.

„*Posvetilište Abramovo*" ima pet skazanja (čina), a svako se skazanje dijeli na govore. Pored bibličkih imena javljaju se u ovom komadu i narodna imena: Kujača, Gojisava, Grlica, Marava, Kresoje. Ovdje rade i pastiri. Ovo je prikazanje najveće; ima 2635 stihova, dvanaesteraca, pomiješanih s osmercima.

U Suzani Čistoj obradjuje pjesnik poznatu priču; drama ima 1308 stihova, izuzevši „pridgovor“ (48 osmeraca), same dvanaesterce.

Za „Posvetilište Abramovo“ upotrebio je Vetranić jedno talijansko prikazanje; ostala dva mogla bi biti izvorna. Sva tri komada jesu prave crkvene drame, ali bez dramatskog života. Vetranić osjećaše vjeru pa je htio poučavati. Dikcija mu je lijepa, mnogo ljepša nego u Marulića. Jezik je Vetranićev krepak, ali nije ipak dosta čist, kakogodj što nije ni u jednog pjesnika XVI. vijeka. Da Vetranićeve drame ne mogu biti puki prijevodi, pokazuje narodni elemenat, osobito šala, koja ih provijava. To se najbolje vidi u „Posvetilištu Abramovu“. Već je dakle u Dubrovniku u prvom početku drama zadirala u svjetovne prijedmete. Nijedna vijest ne kaže, da su te drame bile kada prikazane. Po prvoj kitici iz prologa k „Čistoj Suzani“:

O vlasteli i vladike
i ostali dragi puče!
Molimo vas, stan'te muče,
da u polju nie čut' vike —

moglo bi se zaključivati na pravo prikazivanje „u polju“; nego pjesnik je to možda samo idealno mislio.

Od *Marina Držića,* najboljeg dubrovačkog komičara, imamo dva prikazanja: *Porodjenje Isusovo* i *Posvetilište Abramovo.* Osim prologa, pisana u prozi i u stihovima (osmerci), prikazanje „Poroda Jezusova“ iznosi 1516 stihova, najviše dvanaesteraca. Držić unosi ovamo narodna imena: Uglješa, Pribat, Tatovac, Radmio, Miljas, Kresoje, Marava (pastiri), što daje ovom prikazanju osobit biljeg te se razlikuje od liturgijskih drama. Sa svojim „Posvetilištem“ izveo je Držić malu književnu kradju; on je na ime skratio i štogod promijenio Vetranićevo „Posvetilište Abramovo“. Suvremenici ga radi toga napadahu, a on se

često tuži u svojim spisima na neprijatelje, koji ga crne. Stari Vetranić ipak pokuša braniti Držića. Držićevo Posvetilište broji 685 a Vetranićevo 2635 stihova.* Držićeva prikazanja nemaju razdiobe na čine i prizore. To će biti početničke radnje. U XVII. i u XVIII. vijeku dolazi još nekoliko prikazanja, kojim je svrha nauka, a postadoše pod utjecanjem crkvene reakcije.

Za čudo je, da se crkvena drama prema svjetovnoj vrlo malo njegovala u Dubrovniku. Pavić misli, da je bilo takovih drama za cijelo više, nego da su ih Dubrovčani, zavoljevši svjetovnu dramu, zaboravili. Mi mislimo, da je u Dubrovniku crkvena drama za to zanemarena, jer je ona u Italiji potisnuta od svjetovne drame baš onda, kada je Dubrovnik počeo najživlje raditi na književnom polju pa su se Dubrovčanima više milile komedije i pastirske igre. Pored toga je u Dubrovniku, koji je XVI. vijeka zadivio i same Mlečane svojim bogatstvom, općinstvo jedva moglo biti sklono crkvenoj drami; napokon je čudnovato — zgodno opaža Leskien — da se nigdje ne spominju prikazivanja takovih drama, a poznati humanista Filip de Diversis (pisao g. 1440), koji opširno opisuje dubrovačke procesije, o tome mukom muči.

Pastirska drama bijaše u Italiji uz XVI. i uz početak XVII. vijeka najobljubljenija dramatska vrsta. U Dubrovniku se ona gojila svega XVI. i početkom XVII. vijeka, no duh njezin nije ni kašnje iščeznuo. Dubrovčani su i

* Držićevo je »Posvetilište Abramovo« plagijat, no je opet bosanski Franjevac Matija Divković (1563—1631), kako pokaza prof. Maretić, okrao Držića. U Divkovićevu »Nauku Karstianskom« (Mleci 1643) imadu izmedju ostaloga: »Verši kako Abram po zapoviedi božioi hotiaše prikazati na posvetilište iedinoga sina svoga Ižaka«. Divković je pokvario Držićevu dramu. Mnogi su stihovi ispušteni, mnogi iskrivljeni, drugi opet umetnuti. Držićevih 685 stihova zbio je Divković na 500. Čini se, da Divković nije ni poznavao Vetranića.

ovdje oponašali svoje talijanske učitelje: prevodeći i prenačinjajući talijanske pastirske igre i sastavljajući prema njim izvorne. Naša pastirska drama ide doduše stopama talijanske, ali pored mitologije grčko-rimske unosi ona i narodne osebine te je vrlo važna za poznavanje prosvjetnih i društvenih prilika dubrovačkih. I ako se ova drama ne kreće uvijek u čistoj prirodi te prenosi gradski život na selo, opet je ona znatna, jer se pouzdano znade, da su se neki takovi komadi javno prikazivali i da su bili vrlo obljubljeni. U dubrovačko-dalmatinskoj poeziji ima dosta pjesama idilskog pravca, kojemu mogaše davati snage i seoski život našeg naroda sa svojim bujnim običajima i narodnim pjesmama. Razumljivo je dakle, ako je u Dubrovniku mogla naći pastirska drama prijatno tlo; a da su Dubrovčani dobro poznavali talijanske drame te ruke, vidi se i odatle, što su više puta preveli Tassova Amintu i Guarini-eva „Il Pastor Fido“, koje su oponašali svi bolji pisci dubrovačkih pastirskih drama.

Najstariji *poznati* dubrovački pjesnik pastirskih drama jest *Nikola Nalješković* (1510—1587). On je napisao sedam komedija, ali četiri komada idu medju pastirske drame. Svaka od tih drama ima prolog, u kojem se izlaže sadržaj. U jednoj je Nalješković dramatizovao grčku priču o Eridinoj jabuci. Tri vile beru cvijeće po polju pa našavši jabuku, ne mogu se složiti, što da s njom urade; još bi se i složile, da ne opaziše na jabuci pismo, kojeg ne umiju pročitati. Neki im pastir ovako odgonenu napis: „Narav me je satvorila za najljepšu od svih vila“. Koja je sada najljepša? Taj ih pastir šalje k drugom pastiru, koji spava u dubravi, a odlikuje se rijetkom mudrošću. Taj mudri pastir mudro sudi: neka na ime njemu daruju jabuku! Pošto vile ne će da pristanu, pastir obećaje, da će pravo suditi. Sada ga vile kušaju podmititi: prva će mu pribaviti, ako njoj dosudi jabuku, bogatstvo, druga pamet,

a treća najkrasniju ženu. Pastir daje jabuku trećoj, moleći druge dvije, neka se toga radi ne kinje, već neka u ime veselja zaplešu s pastirima. Vile se zadovolje, i drama se srećno svršuje.

U prologu druge drame kaže pjesnik: vila će tjerana od mlaca bježati pa će trudna leći. Tu će je naći i uhvatiti četiri satira, loveći zvjerad po lugu. Tada će doći mlaci, doći će i starac, koga bog postavi ondje, da bude mir vladao u dubravi. Vili ne će biti nitko po volji pa će iskati slobodu, koju će joj starac doista i dopitati.

U prologu treće drame priča opet pjesnik: Ovamo će doći četiri mladića, koje goni gusa (gusar). Ovdje će čekati izgubljenu družbu. Pokazaće se vila i reći, gdje su im drugovi, pa će se toga dana sastati sa svojom družbom. „Vili će riet pjesan pak tanac igrati".

Prolog četvrte kazuje: Vila će iskati pastira, a kada ga nadje, ostaviće ga. Pastir će, ražalošćen, plakati za nemilosrdnom vilom; osvanuće drugi pastir, da ga tješi, ali će biti sve uzalud. Doći će starica, kojoj u „Vlasijeh" kažu vještica. Ona će isprva misliti, da ga zubi bole(!), no kako sazna pastirove jade, označiće mu lijek. Pastir će se napokon, ojadjen, probosti. Nemilosna vila sada će ovamo doći i plakaće nad pastirom, koga je svojom hladnoćom ubila. Naći će se ipak lijek, pastir će oživjeti pa će „vas drag dan potrajat tance vodeći".

Nalješković je ispjevao ove drame u dvanaestercima, izuzevši neznatan broj osmeraca. Izuzevši zadnju, sve te drame nemaju nikake radnje, a sastav je njihov vrlo loš. Ima u njih i šale, ali vrlo proste. Posljednja je svojim sadržajem posve nalik na Tassova Amintu, nego je zanimljiva svojim umecima iz narodnog vjerovanja.

Ismjehavana ljubav, dosadno ljubavno uzdisanje, ranjenje i smrt pa čudnovato oživljenje, zbrka imenâ i pojmova iz grčko-rimske mitologije (osobito satiri) i pastiri javljaju

se bez prestanka u pastirskoj drami talijanskoj i hrvatskoj, samo što su naši unosili štogod iz našeg narodnog vjerovanja, zamijenivši i nimfe vilama.

Nalješkovića nadhodi i znanjem i pjesničkom darovitošću *Marin Držić* (rodjen oko g. 1520, umro 1580). To je najznatniji dubrovački dramatik XVI. vijeka. Pjevao je ljubavne pjesme, pisao je prikazanja, pastirske drame i komedije. Od Držića imamo dvije pastirske drame: „*Pripovijes, kako se Venere božica užeže u ljubav lijepoga Adona, u komediju stavljena*“ i „*Tirena, komedija*“.

Ona prva ima jedan *at* i više *šena;* broji 347 dvanaesteraca, a tiskana bi prvi put u Mlecima g. 1551. U ovom se komadu javljaju Venera, Adon, Kupido, satiri, vile i pastiri, koji se zovu *Vlasi*, a dolaze dvije ljubavne zgode. Pastiri upotrebljavaju najprostije izraze, kojih ne možemo opetovati. To je znak, da dubrovačko društvo ne bješe još u Držićevo vrijeme najfinijih običaja. I suvremeni Talijani iznose svakojakih prostota i nemoralnih crta, ali ih izriču u finijem obliku. Značajno je, da Vlasi nose narodna imena: Vukodlak, Kojak, Grubiša, Vlade.

Grubiša hoće da uzme godišnjicu (sluškinju) iz grada, a majka ga Vlade psuje, tvrdeći, da gradske godišnjice kradu i da su nemoralne, za to hoće da mu nadje ženu u selu. Vile poju i plešu; dolaze i satiri. Grubiša se sada zaljubi u vilu. Vlasi se rugaju Grubiši i nose ga kući. Božica Venera opet uzdiše za Adonom, koji zaspi, a Venerin ga sin Kupido sveže i predade materi. Ona ga odveže, pošto joj priznaje, da je ljubi. Ova je dramica vrlo male vrijednosti, a stoji izmedju komedije i pastirske drame.

Mnogo je bolja *Tirena,* koju je pjesnik tiskao prvi put g. 1551., a kaže u posveti Maru Makulji Puciću, da su tu „komediju“ njegovi prijatelji prepisivali: „kojijem pismom s brjemenom bi ostala, kako i u Rimu Pasquin, bez nosa

i bez ruka razbijena i razdrta, da joj se ne bi znao početak ni svrha“, za to je, od mnogih moljen, daje na svjetlost. Držiću je Tirena komedija, dok je izdavač od god. 1607. pravije krsti: „pastijerska pripovijes“. Ta je drama bila *prikazana prid dvorom godišta 1548.* Na naslovu se kaže, da u Tirenu ulazi „bojni naćin od moreške i tanac na način pastijerski“. Kako je Tirena obljubljena bila, pokazuje to, što je bila četiri puta tiskana: 1551., 1607., 1630. i 1632.

Prolog govore u dialogu Vučeta i Obrad. Ovaj slavi ljepotu Dubrovnika, a Vučeta nastavlja zvucima, koje poznamo i iz Gundulićeve Dubravke:

Ovdi, brate, putnik ima mirno stanje,
Ne sumnji zao človik da mu uzme imanje;
lupežom lova nî ni krvnikom stana;
zlo se ovdi i ne sni, milos je zgor dana. —

Po tom slave najprije dubrovačke vladike (gospodje), onda vlastelu, koju miluju „od zapada uzmnožna gospoda“ i „*istočna gospoda po božjoj milosti — otmanskoga ploda miluju ih dosti (!!)*“. Ta se vlastela mogu zvati blažena i čestita:

ako budu poznat njih dobro na sviti,
i ako hvaliti višnjega budu, ki
može umnožiti i uzet dar svaki.

Vučeta veli Obradu, da je u dobar čas došao u ovaj grad, jer će vidjeti (navodi se kratak sadržaj Tirene); čemu se Obrad silno čudi. Vučeta hvali Držića (pjesnik sâm sebe!), što je složio u pjesni nesreće Ljubmirove pa spominje Gjora Držića, Šiška Vlahovića i remetu. Kada *remeta* (Vetranić) sklada kraj mora *pjesni ljuvene* (?), zamuknu sirene i gorske vile, a ribe i zvijeri „sve ga usslušaju“. Što se glumaca tiče, važno je, što još Vučeta kaže:

taj (Držić) složi, *čim će sad izabrana mlados*
proslavit ovi grad i puku dat rados

Tirena se dakle glumila pred svim pukom *prid dvorom*, bez sumnje pred dvorom dubrovačkog kneza, a glumila ju je *izabrana mladost*, valjda sama vlasteoska mladež. Za sve to ima potvrde i u Italiji. Posve nam je razumljiva u Držića hvalisavost dubrovačka: to se sve ponavlja u različitim varijacijama u dubrovačkom pjesništvu; tek nas iznenadjuje Držićeva hladnoća, kojom kadi „istočnoj gospodi otmanskoga ploda“. To nam zuji u ušima kano ironija, u vrijeme, kada je srpsko-hrvatski narod najviše stradao od turske sile. Ovdje je bio Držić, mislimo, više diplomata nego pjesnik i rodoljub: Dubrovnik* je onda živio pod pokroviteljstvom njegova turskog veličanstva, koje milovaše Dubrovnik radi njegova zlata i taćno plaćana danka!

Držić hoće da bude i pobožan, premda sadržaj Tirene nije prost od lascivnih mjesta: i Talijani su u pastirskoj igri njegova doba kušali zastrti gdjekojom frazom šupljine svoga morala.

Držić je Tirenu razdijelio na pet ata. Evo što sadrži.

I. at. Radmio kazuje Ljubenku, kako Ljubmir umire u lugu „kroz vilu Tirenu“. Obojica idu da ga ištu. Vila Tirena (monolog) u lovu uzdiše za Ljubmirom. Ljubmir sam opet dugo deklamuje o svojoj nesrećnoj ljubavi pa zove u pomoć smrt, da ga izbavi. Ljubmir hoće, da se usmrti, ali ga vila tješi pa mu obećaje znanje i imanje.

---

* Ima pjesma (Kurelac, Runje i Pahuljice, s. 61—68) od Dubrovčanina P. Primojevića, kojom se ruga Korčulanima u makaronskom jeziku, što služe Mlečane i za njih vojuju. Sačuvala se i pjesma nekoga Korčulanina, kojom odgovara Dubrovčanima u istom tonu pa na jednom mjestu kaže: »Sfaciatezza (bezobraznost) nije sramna dubrovačka da se brani — *Turskoj sili nu je spravna dat joj harač obećani*«.

On za to ne haje, dok mu ona napokon ne zadadne vjeru. Sada ishodi satir, koji hoće da ugrabi vilu, ali mu ona pobjegne. — *II. at.* Vila se boji, da je možda satir „oznobio“ njezinog Ljubmira. Vlašić Miljenko zagleda se u vilu, kojoj želi biti do groba sluga. Ona tobož vraća ljubav, vodi ga u svoj stan, skoči u hladenac, a on je izbuljenih očiju zove iz vode. Radat, doznavši, šta se zbilo, ruga se Miljenku pa zlobno primjećuje, da će ga već glad kući otjerati. Stojna ište mahnitog sina Miljenka, koji je vucima prepustio svoje stado, a Radat veli: „stari se ne čtuju, kako razlog prosi — ni svjeti njih čuju, tim rika sve nosi. — Mlados je obiesna kako no sit tovar (magarac) — za razlog nesviesna, ne mari niednu stvar.“ Miljenko kaže materi, da ga je vila ranila, a ona mu odgovara, da to nije bila vila, već da mu se „prizrila kâ zla napas“: „kon vode usprizri se Vlahom — da tance vil vode pod starim orahom“. Vile se rugaju ubozim pastirima, a vole samo uzmnožne Radmile i Ljubmire; za to ga svjetuje, neka si izabere kmetsku kćer. Miljenko ne sluša, već tjera majku kući. Radat hoće da ga izliječi batom, ali on pobjegne. Radat spočituje sada Stojni, zašto još nije sina oženila, a ona odgovara: Bijedna ti je odmjena sadašnjih nevjesta! One „ne rade o kući, na gizde nastoje“, obrve tančaju, obraz lašte, ne predu niti tku, nadziru se nad bistra jezera, u kose uvijaju biser i zlato, tance vode s gorskim pastirima, svekrve povade sa sinovima. Radat ne ostaje dužan: Ako su mladji zli, nijesu ni stariji bolji. Vi ste starice pune svih „grinja“, „za vaše ćudi svud se pakao vari“; sinovi bježe pred vama iz kuće, jer s vama ne bi mogli stati ni vragovi; ni jedna ne će da bude stara; psujete nevjeste a ni za što; vaša oholost smeta kućni mir; vi biste morale biti svete, da uzmognete druge savjetovati. Stojna ide po čeljad a Radat za Miljenkom.

III. at. Miljenko (sâm): stari na nas viču, jer mladost provodi mladost, dok njih vodi starost u grob, kao da nijesu i oni nekada mladi bili „i mlados u bijesu hudje od nas vodili“. Opet plače radi nemile vile i odlazi, a dolazi Ljubmir kunući satira, koji mu je možda ugrabio Tirenu. Radat se već umorio, tražeći Miljenka, pa se šali i podruguje Kupidu, koji strijelja samo obijesne a „za lačne (gladne) ne haje“. Šta je to ljubav? Radatu je ljubav živjeti s junacima, rujno vince piti s veseljacima, junačke popijevke pjevati, tance sa seljankama izvoditi i činiti sve selo u igri stojati. Ne odbacujemo ni mi nevjesta, no za to ne umiremo niti nas tko strijelja (jezgrovit i šaljiv govor). Hoće da zaspi. Sada izlazi osvetnik Kupido: Ljudi su oholi i ludi, kada tvrde, da nema boga ljubavi, jer ga znadu nebesa, a njegova strijela i u pakao doseže. Neka i Radat — kliče rasrdjeni Kupido, — oćuti moju moć: „Tirene liepe vil lipotom striljam te — u vječni plač i cvil za njome stavljam te“. Radat se probudi, tužna Tirena prolazi, i on se odmah užeže za njom. Sada već i Radat mora slijediti „lipos od raja“. Ide svojta po Miljenka i govori s Radatom. Prvi će mali Dragić, Radatov sin: gdje je taj ludjak te podje za vilom, a ostavi, divljak, stado vucima? Vučeta: koji to bijes udari u ljude te zapuštaju svoj dom i svoje stado radi vila pa tlače svoju čast „jak prase kad se vas umijesi u brlog“. Radat im ozbiljno i bôno kaže, da je on sada sa svim drugi čovjek; ne će više tražiti Miljenka, već vilu, radi koje umire. Svi se krste, što je i starac počeo ludovati, psuju ga, ali on ne haje. Mali Dragić veli sada: bježimo odavle, ovdje su nemani, ovdje se i nam zlo hrani!

IV. at. Stari Radat čezne za vilom i tješi se, da još nije prestar: „staro je sunce toj, ali dobro grije“. Dragić kaže ocu, kako se majka radi njega skončava, pa ga pita, za što tako uzdiše. Otac mu odgovara, da ga je ustrijelilo

dijete s krilima, komu se rugaše. Dragić će bezazleno: „Ah, da gdi izide, ja bih mu dao sad!“ Otac će na to: on leti. Dragić: ja bih ga dokučio praćom, neka se ne rve s ćaćom. Starac napokon poručuje po Dragiću ženi, da već nije njezin, jer je pošao za vilom. Mali ne će, da ide kući, nego slijedi oca, da vidi, kuda će. Kupido dolazi i želi, da se osveti djetetu, koje mu se grozi praćom; neka i ono luduje, kako i ćaća. Pošto se Kupido *na vlašku priobrazi*, pita dijete: gdje ti je praća? Dragić će odvažno: ti li si koji strijeljaš? Ovdje uvrijedi Kupida, nazvavši ga kopiletom. Kupido mu još krupnije odbrusi pa mu se grozi, da će još plakati radi vile. Pokaže se vila, tražeći Ljubmira; Dragić se odmah zaljubi i ne će više da ide kući k maji, već za vilom, da je služi! Ovo je najsmješnija Kupidova žrtva. Vila malko draška Dragića, daruje mu jabuku i odlazi, pošto joj je on naivno ispripovijedao, kako zna u diple sviriti, ptice i zecove hvatati i pjevati. Dragić priča sada ocu, da je i njega vila ranila. I satir grozno plače radi vile, koje ne može naći pa se čudi, što još nije oko sebe sve uništio (drugi dio monologa dosta krepak). Dolazi Ljubmir i boj bije sa satirom. Ovaj ga udari stijenom, a on pade kano mrtav na zemlju. Vila ga tako nahodi i nad njim plače, proklinjući satira. Tirena se ovdje „prinemaga“.

V. at. Ljubmir se oporavlja, a kako vidi kraj sebe mrtvu Tirenu, ne će ni on da bez nje živi. Da nije pridošla družba, bio bi se Ljubmir ubio. Dohodi remeta, pa doznavši, šta se zbilo, govori moralnu propovijed o svijetu, obećavajući, da će bog ipak oživjeti vilu. Svaki se pastir zavjetuje bogu, ako im povrati Tirenu. U to se čuje glas iz neba: „zavjete primamo pastiri ljuveni, a dušu vraćamo prilijepoj Tireni“. Dramatičan je svojom jezgrovitošću svršetak ovog prizora. Ljubmir samo izlane: gospoje Tireno! a vila opet: dragi moj Ljubmiru! Komičan

je idući prizor: Miljenko, Radat i Dragić nastoje silom oteti vilu. Za tog kreševa navale i tri satira. Boj ipak prestaje, jer vila s gore kliknu, da će dati pastirima sav razum i znanje, satirima pamet, um i ljudsko spoznanje; pored toga će pokloniti svakomu jednu od svojih sestara — ako joj puste Ljubmira. Svi pristaju pa se izmire, a Radmio zove boga e bi to sve potvrdio. Drama se završuje plesom. Iz epiloga, što ga govori Kupido, vidi se, da se Tirena prikazivala uz poklade: „i ljubav, kome sad hotješe zadosti — *ovo brieme od poklad* uzvisit radosti".

Tirena je najveća i najbolja pastirska drama XVI. vijeka. Držićev nas ukus ne može oduševiti; tek moramo uvažiti, da je to bio ukus onoga vremena. Nam je danas nepojmljivo ono more suzâ i Kupidovo strijeljanje, ono miješanje klasične mitologije s kršćanskim i slavenskim elementima; ali ne smijemo zaboraviti, da svaka pjesnička umjetnina, hoće li se dojmiti suvremenika, mora odgovarati svome vremenu. Čin je Tirene dosta fantastičan i nevjerojatan — biljeg pastirske drame —; neodlikuje se uvijek salonskom finoćom izraza; govori su odviše razvlačeni; opet moramo priznati, da ima u njoj i prave nepatvorene komike, srdačne naivnosti (n. p. Dragić) i ponjekad dobre karakteristike i dramatskog života. Dikcija je Držićeva u opće lijepa. Izmedju Tirene i Gundulićeve Dubravke ima nekih sličnosti, koje ne će biti slučajne. Tirena broji 1690 stihova; izuzevši nešto osmeraca, sami su dvanaesterci.

Treći pisac pastirskih drama u XVI. vijeku jest *Antun Sasin*, koji se rodio u prvoj polovici XVI. vijeka. Valjda je potjecao od kojeg saskog rudara, naseljena u Dubrovniku; inače ne znamo ništa o njegovu životu. Pored različitih pjesama, od kojih su radi svoga prijedmeta znatne one, u kojima slavi hrvatske junake u bojevima s Turcima, sačuvaše se tri Sasinove „komedije": *Malahna*

komedija od pira (181 stih), *Filide* i *Flora.* Prvi komadić jest besmislena šala puna prostih riječi, u kojem se izvrgava ruglu starac, koji hoće da se ženi. To je prosto razgovaranje bez ikakove duhovitosti. Ova se dramica može uvrstiti medju komedije, a vjerojatno je, da se i prikazivala. *Filide* i *Flora* nijesu, kako se doslije pisalo, komedije već pastirske drame.

U *Filidi* rade: Ljubmir, Dragić, Radoje, Radovac stric, Stanac kum, Vukašin knez, Vukoje, Filide vila, Jelača baba, Ljubenko dijete, Radibrat. Ima prolog 3 ata i 515 stihova, većinom dvanaesteraca. Prolog govori Dragić: pastira će Ljubmira kod vode smamiti vila, ostaviće stado i poći će za njom. Kada je napokon nadje, daruje mu ona vijenac sa svoje glave, Ljubmira će iskati pastiri, naći će ga, a srećom će k njima doći plemeniti knez Vukašin: „komu (Ljubmiru) će knez u svom selu — za domaću dat veselu — ter će veće tuj pirovat.“ U Filidi ulazi i *vilenica.* Ona vida zaljubljenog Ljubmira, koga stric Radovac žali: „ne zna li nakazni i gorske vil' er su — jak mnoge tlape u sni, pak na bilj ništa su?“

Dragić govori i epilog: Ako je ljubav svladala Jova, Plutona, Davida itd.: ja vas molim cieć ljubavi — kneže, svietla časti od grada — naše pjesni sliša' sada — i visoke misli ostavi — i vi ostali svi vlasteli — ma gospodo plemenita — vriedna, časna i čestita — ki ste s knezom zaedno sjeli — i vi gospoe drage i mile — koim ruža resi lice — koih su oči dvie danice — kiem cte lir — — — — — — (nedostaje svršetak).

Vis comica je u Sasina vrlo slaba; komičkih situacija ima vrlo malo. To su samo nanizani razgovori bez dramatskog života. Jezik je dosta lijep i čist, pisanje pristojnije nego Držićevo. Epilog pokazuje, da se Filida prikazivala.

Flora je razdijeljena na 5 ata. Prizori nijesu označeni. Ima 1090 stihova, gotovo samih dvanaesteraca (nešto osmeraca). Mnogo je stihova nestalo, dosta ih je i krnjih, osobito u prologu, koji govori Vlašić Milijenko. Iza prologa „začnu u lugu ove pjesni slavnoga Andrije Zlatara“, t. j. Andrije Čubranovića. Poslije prvog čina kaže se: „poje se ova pjesan u lugu.“ To je pjesmica u osmercima, razdijeljena na kitice od četiri stiha s rimom: 1—3, 2—4. Poslije drugog čina pjeva se opet jedna Čubranovićeva pjesmica, a i iza trećeg čina: „poju u lugu.“ To je jasno svjedočanstvo, da su i u Dubrovniku kao i u Italiji pjevali pjesme izmedju pojedinih akata, a posve je vjer jatno, da su se pjevali i gdjekoji odlomci pastirskih igara.

Vlasi i Vlašići javljaju se i u ovoj drami. Dikcija ne bi bila loša, da je kompozicija bolja. Ljubavna afektacija izlazi smiješna, dok uzalud tražimo zdravu šalu. Osobit je biljeg Sasinovih drama, što su bez tragike: u njega je sve blago pa je srećan i svršetak.

Pavić spominje i dvije pastirske igre, koje se sačuvaše u rukopisu. Koliko se vidi iz Pavićeva mršava sadržaja, to su vrlo slabe radnje, a bit će valjda napisane zadnjih godina XVI. ili početkom XVII. vijeka. U jednoj se govori o vili, koju je krvnik o dub svezao, a to je nalik na istu situaciju Silvije u Tassovu Aminti.

Tassov „Aminta“ i Guarini-ev „Il pastor fido“ jesu, kako već rekosmo, najglasovitije talijanske pastirske drame. One su utjecale na talijanske pisce takovih drama, a utjecale su i na naše Oni nijesu uzimali u Tassa i Guarini-a samo tehniku, nego bi i gdjekoje njihove prizore prepisali ili prekrojili. Dalmatinci i Dubrovčani ne zadovoljiše se, da čitaju izvornik Aminte i Vjernog Pastira, već ih i prevedoše na naš jezik. Tassova Amintu prevede prvi *Dinko Zlatarić* (1556—1607) a okrsti ga *Ljubmir,* koji

bi tiskan u Mlecima g. 1597. Zlatarić je pohrvatio sva imena, pa tako je njemu Aminta postao Ljubmir, Ergasto Navještitelj, Silvia Dubravka, Dafne Jela i t. d.

Stihovi su Zlatarićevi raznovrsni. Bio je on uvidjavniji od svojih suvremenika, jer je upotrebljavao dvanaesterce bez sroka, dok su gotovo svi pjesnici XVI. vijeka — neki još i docnije — gradili dvanaesterce s r mom u sredini i na kraju stiha. To i nije više dvanaesterac, već šesterac, stih posve lirski. Taj je stih kriv, da su naši stari pjesnici silno razvlačili svoje pjesme, te im je slog bez ikake ozbiljnosti. U Dubrovčana su pozajmili taj stih knez Petar Zrinjski i Pavao Vitezović. Zlatarićev je prijevod već radi stiha bolji od sličnih dubrovačkih prijevoda. Za čudo nam je, da je Amintu nakon sto godina opet preveo i ponješto prenačinio *Ivan Siškov Gundulić* (1677—1721) pod naslovom *Radmio,* koji je bio prikazan u Dubrovniku god. 1700. Ima i drama *Raklica*, sačuvana u rukopisu, koja je slobodna imitacija Tassova Aminte. Po metru (dvanaesterci) je iz starijeg doba. Guarinieva „Vjernog Pastira" preveo je *Fran Lukarević Burina* (rodio se oko g. 1530, umro poslije 1592). Lukarević je slabo prevodio; i on je poput Zlatarića pohrvatio sva imena drame, pa tu nalazimo: Dubravka, Ljubdraga, Lovorka, Radmila, Mionu, Ljubmira, Milata, Radjena, Zagorka, Vukoja, Ljubicu, Ostojka, Miljena, Radata, Nedjeljka, Vojina. I u Lukarevića ima dvanaesteraca. „Vjernog Pastira" je po drugi put preveo korčulski vlastelin *Petar Kanavelić* (živio uz konac 17. i uz početak 18. vijeka.)

Posljednji je pjesnik pastirskih drama u Dubrovniku slavni *Ivan Franjin Gundulić* (1588—1638). Gundulić spominje u posveti prijevoda svojih psalama g. 1620 deset svojih drama, koje da su: „na očitijeh mjestih s velicijem slavam prikazivali". Do nas dodjoše potpune samo *Ariadna*, *Proserpina* i *Dubravka*. Te se drame prilično razlikuju i

kompozicijom i dikcijom od dubrovačkih drama XVI. vijeka. Ariadnu je Gundulić tiskao pod svojim imenom g. 1633. u Jakinu, a u istinu to nije nego slobodan prijevod talijanske drame od Rinuccini-a. To je oblikom glazbena drama, koja se razvila u Italiji početkom XVII. vijeka. I Gundulić je pohrvaćivao imena: Pelinko, Biserko, Koraljka, Ljubmir i t. d. On je dapače unio ovamo i zagonetna imena: Hoja, Lero, Dolerija. Prijevod nije tačan, ali je jezik vrlo lijep. Na Arijadnu je nalik oblikom svojim *Proserpina Ugrabljena;* možda je i ona samo prijevod. I u Proserpini, premda je gradivo uzeto iz rimske mitologije, unosi Gundulić narodna imena pastira: Ljubmir, Lovorko, Radmio, Dubravka. Taki i slični anahronismi nijesu smetali ni Tassa ni Gundulića ni njihova vremena. Izuzevši lijep oblik, zgodan za pjevanje, Proserpina je kao drama slab pjesnički proizvod. Ariadnu je prikazivala u Dubrovniku družina Marina Tudisi-a; za Proserpinu ne znamo, da li se iznijela pred općinstvo. Jesu li to bile melodramatske predstave, ne možemo zanijekati, no nemožemo ni utvrditi. Doslije vidjesmo, da su se u Dubrovniku pjevale samo neke pjesme izmedju pojedinih čina; lako je, da je pjevanje prodiralo i dalje te je posve vjerojatno, da su se zborovi pjevali. Pored pjevanja bilo je i plesa.

Gundulić se kao dramatik najviše prodičio *Dubravkom,* prikazanom javno na trgu u Dubrovniku god. 1628. na dan svetoga Vlaha u slavu dubrovačke slobode. Dubravka je pastirska drama, puna nježne lirike. U potanju analizu ne ulazimo, jer je Dubravka poznata svemu narodu, od kada ju je izdala Matica Hrvatska s lijepim Markovićevim izjašnjenjem.

Gundulić je zadržao glavne biljege pastirske drame, samo je u njega zadak dublji, etičniji. Ni ovdje ne izostaju pastiri, pastirice, satiri, dosadna ljubavna uzdisanja,

zdvajanje, pak sreća ljubavnika, opreka izmedju zlobnih satira i pastira, predike staraca i starica o pokvarenoj i obijesnoj mladeži, epikurejstvo pojedinaca, utjecanje viših bića, koja kao deus ex machina odriješuju čvor radnje. Sve to nadjosmo i u pastirskim dramama, koje su napisane prije Gundulića (osobito u Tireni), a on ih je za cijelo čitao i koliko toliko u njih pozajmljivao. Gundulić je i u Dubravci pun anahronizama: on nas vodi u neko davno pogansko doba, a riše dubrovačke prilike svoga vremena! Gundulićevoj mekoj, neenergičnoj naravi odgovara potpuno Dubravka, u kojoj se milotan sadržaj rastapa u lijepom obliku.

Gundulić natkriljuje svoje pretšasnike čistoćom jezika, jer dok su pjesnici XVI. vijeka puni talijanskih i dubrovačkih lokalizama, on već bira riječi i fraze. Gundulić je i šaljiv, ali mu je šala pristojnija nego n. p. u Držića, premda ima i u njega po koji krupniji izraz. Gundulić je pitomijih načela, i ako je pisao svoje drame prije 30. godine: može biti štogod razlog i Gundulićeva narav, no mislimo, da ne će biti malo doprinijela i crkvena reakcija, koja je po Italiji stezala uzde razuzdanosti drame. Ne smijemo zaboraviti, da su već u Gundulićevo vrijeme i jezuite vodile važnu riječ u Dubrovniku.

Kako se Dubravka prikazivala, ne umijemo reći, ali mislimo, da su se neki dijelovi pjevali, kamo brojimo u prvom redu zborove. S Dubravkom nestaje prave pastirske drame u Dubrovniku, izmedju ostaloga i za to, jer iščezava i u Italiji, gdje se iz nje izvila opera. Ovdje ćemo još spomenuti tragikomediju *Euridiče*, koju ispjeva poznati Rinuccini a prevede „u jezik dubrovački" Pasko Primović (Bneci 1617).

Komedija se uz XVI. vijek u Dubrovniku lijepo rascvala; ona je razmjerno u dramatici dubrovačkoj najizvornija. Suvremena talijanska komedija oponaša Latine i

sadržajem i oblikom, ili riše domaći talijanski život, a glavni joj je biljeg, bar u prvoj polovici ovoga vijeka, raskalašenost. A kako je u našem Dubrovniku? Dubrovačka komedija u opće se ne odmiče ni obradom ni motivima svojim od talijanske; ali dobija više značenje time što obradjuje pravi domaći život ili prema njemu mijesi tudje tijesto. Dubrovnik je bio svakako zgodan za razvitak komedije. I ako je novi pravac trgovine oteo jadranskom moru i Dubrovniku prvotnu važnost, opet je ta naša mala republika i kod svih udaraca u trgovini ostala dosta bogata i ugledna te se u njoj mogao lijepo razvijati društveni život, pun lasti i slasti. Bujnošću svojih zabava ne zaostajaše Dubrovnik za većim gradovima Italije. To pokazuju i šaljive pjesme dubrovačkih pjesnika, osobito t. z. maskerate i jegjupke, koje bi se recitovale po kućama a bez sumnje i na ulici. Čuvide bi kao pastiri, vragovi, cigani i Talijani obilazile gradom i veselile ljude. U tim pjesmama nijesu uvijek riječi birane; poglavito se bave oko ženâ, tek svakojako svjedoče, da je Dubrovčanin znao uživati ovaj svijet. Mimo druge zabave bješe predstava kake komedije ili pastirske igre ukras dubrovačkih poklada i vlasteoskog pira. Ni koja vrsta drame ne pruža toliko gradje za poznavanje dubrovačkih kulturnih odnošaja koliko komedija. Najstariji dubrovački pisac komedija, koliko se znade, jest *Nikola Nalješković.* Pisao je šaljive i duhovne pjesme, pastirske drame i vesele igre. Nema u tome kontrasta: u vrieme crkvene reakcije mogaše isti pjesnik pjevati bogoljubne pjesme i lascivne komedije. Od njega imamo tri komedije (u akad. izdanju V. VI. VIII.). Prva broji 406, druga 282, treća 590 stihova. U svakoj se izlaže u prologu sadržaj; treća je razdijeljena na 3 ata, dok su prve dvije bez ikake diobe. Sve su tri ispjevane u dvanaestercima, osmerac se rijetko javlja. Jezik nije loš, stihovi su prilični, no je sadržaj tih kome-

dija najprostije vrste, osobito prvih dviju. Pjesnik se ne stara, kako će što reći: on upotrebljava baš onakove izraze, kakima se služi prostota. Šteta, da se takova što moralo u stihovima napisati! Nalješkovićevi su komadi za cijelo napisani, da budu prikazani; nijedna vijest ipak ne potvrdjuje, da su bili doista prikazani. U njima se istavlja porodični nemoral i ljubav k novcu. U Nalješkovića ne prolaze dobro ni popovi. U trećem komadu (nepotpunom) Maro ljubaka s nekom pušteuicom; on je voljan uzeti ipak poštenu djevojku, nego se nateže s njezinim ocem Perom oko veće prćije. Kada Pero kaže Marovu ocu Gjivu, da ima još dvije kćeri, reći će mu ovaj: povećaj prćiju, a druge dvije kćeri pošlji u samostan! Nalješković u opće riše golotinju morala dubrovačkog, i mi nemamo razloga sumnjati, da nam nije podao vjernu sliku. Sastav je Nalješkovićevih komedija slab, a prave komike ima u njih vrlo malo. Čini se, da su dubrovačke vlasti u Nalješkovićevo vrijeme znale ipak oštrije kazniti razvraćenost žensku, što nagadjamo i po razgovoru izmedju sluškinja Maruše i Milice u prvoj od spomenutih komedija. Prva kaže drugoj nekako sjetno neveselo, da je vidjela nebogu Petrušu *na kari;* na što će je Maruša upitati: *da li je žigana?* Milica: *ne, nego vrh skuta ištom bi fruštana* (šibana). Još ćemo reći, da pjesmica, koju pjeva Milica, miriše narodnom pjesmom.

Mnogo je znatniji u svaku ruku *Marin Držić.* Njegovih se komedija spaslo osam, jedna u stihovima, ostale u prozi. Osim „Stanca“ sve su koliko toliko okrnjene, a nekima ne znamo ni za naslov. Te su komedije napisane za pirove i za poklade te su ih prikazivale osobite družine. Premda je Držić radio hitro i bez pomnje, opet je kompozicija njegovih komedija mnogo bolja, a invencijom, vještom intrigom i neprisiljenom šalom nadmašuje sve

dramatike dubrovačke XVI. vijeka. Da razgledamo u kratko taj njegov rad.

Novela od Stanca je komedijica bez oznake činâ i prizorâ; broji 316 stihova, većinom dvanaesteraca. Dubrovačka obijesna mladež skiće se noću po gradu. Miho pripovijeda, kako se spušta niz prozor, dok otac misli, da spava. Vlaho opet opaža: naši su oci doista smiješni, jer zaboravljaju da su i oni bili noćni lovci. Pošto je Miho predložio, da učine „ku godi novelu (šalu)“ nekomu Vlahu, koji je došao sinoć u grad, svi pristaju, i Gjivo, obučen *na vlašku,* govori s tim Vlahom, Stancem. Stanac ne mogaše naći noćišta pa je legao kraj vode. Gjivo vara Stanca, da je tobož sa Gacka, trgovac goveda. Stanac se divi njegovoj mudrosti, ali će mu Gjivo: nije to mudrost od Gacka; prije sam bio star a sada sam mlad. Jednoć sam i ja ovako prispio u grad, ovdje zaspao pa su došle vile i mene pomladile. Stanac, koji je takodjer njekada tance izvodio s vilama, čudi se tom pričanju, pa pita Gjiva, kako se zove. Ovaj odgovara: Zovem se Sedmimuž, prezimenom Duginos. Vlah vjeruje Gjivu, da će i njega noćas pohoditi vile. Noćnici odlaze pa se skoro vraćaju, vodeći čuvide, a Stanac misli, da su to prave vile. Stanac hoće da postane mladić od 20 godina. Vile plešu oko njega, omrče ga, svežu mu ruke, bradu ostrigu i govore: da bi se pomladio i t. d.; uzmu mu kozle i što je u bisagama pa odlaze. Stanac se dovinu varci — ali prekasno. Ovdje je Držić izvoran prijedmetom i šalom. Ulazi i po koja nesalonska riječ, ali je Držić svakako finiji od Nalješkovića. Dubrovčani u Stancu govore svojim običnim govorom, koji je natrušen talijanizmima. Miješanje različitih jezika i narječja je Držićev forte, ali to postaje i njegova slaboća, jer otimlje njegovim komedijama potrebitu idealnost. Stanac je bio prikazan na piru u Martolice Vidova.

Komedija prikazana u Vlaha Srkočevića na piru (IV)* nije potpuna. Prvi prolog i mnogi umeci napisani su u stihovima. Komedija ima 5 ata. Ova je komedija na pô pastirska igra, jer ulaze satiri, vile, Kupido, Diana i t. d. U drugom atu pita Kupido svoga sina Plaka, gdje mu je zamčica, da se osveti nekoj vili. Diana opet puti vile, da ulove Plaka, koji im toliko briga zadaje. Plakir zbilja pade u zamčicu, a vile ga pocrne i zatvore. Šala i ovdje ključa, ali nas vodi u fantastični svijet pastirske igre.

Sada imamo komediju (V) u pet ata, koji se opet dijele na *šene*. Nedostaje prvi at i početak drugoga te ne znamo ni kaki je natpis bio ovoj komediji Ovdje nas Držić vodi u Kotor; a on i u drugim komedijama rad uvodi Kotorane, koje Dubrovčani ismjehuju radi kilavosti. Kotoranin obično prodaje lonce, a stalno mu je ime Tripče. U ovom komadu igraju glavnu ulogu Tripče i njegova žena Mande. On je pijanac, a ženi udvaraju Pedant Krisa, stari Lone i meštar Krise.

Ova je komedija puna komičkih prizora, koji proizlaze iz vješta zapleta i raspleta radnje. I u ovom komadu traži pjesnik komički efekat s pomoću makaronskog jezika: sva lica upliću talijanski, neka latinski, a Turčin i turski jezik; Grk opet govori iskvareno talijanski. Vrlo je komičan razgovor izmedju Pedanta i njegova sluge Nadinhe, koji krivo oponaša latinske riječi svoga gospodara. Neki su značaji izvrsno orisani. Značajno je, što Nadinha kaže Pedantu: *nauči me i bukvicu.* Ne bismo mogli potvrditi, da je Držić pogodio govor Kotorana, ali je za čudo, da on Kotoranima meće u usta riječ *ča.* Lascivnosti ima u ovoj komediji i previše.

U IV. atu nalazimo prizor: „ovdi vlasteli dubrovački prodju“, koje Kotoranin pozdravlja talijanski. Kotoranin

* Broj u zagradi kaže, pod kojim brojem dolazi komedija u akademijskom izdanju.

nudi Dubrovčaninu sve moguće usluge, jer i Dubrovčani lijepo primaju Kotorane, kada dolaze k njima „s pinjatami i s lonci“, pa će još dodati: *Ja vas poznavam, vi ste Garcarija, velike ti smijehe i vi njegda činjahote o pokladijeh.* Dubrovčanin mu odgovara: „eto istom za pasat brijeme“ (proći vrijeme). Poslije toga pita Mande Krpa: „tko su oni furistieri“ (stranci)? Krpe: „*Dubrovački su vlasteli što to se zovu Garcarija*“. Mande: „Ovo su Garcarija! Čula sam, da ovizijeh poklada ti vlasteli čine jednu lijepu večeru i da se će po večeri izmrčiti i vele da će i žene izmrčit, ter se će izmrčeni svi pak u kolo uhititi. Je li bože, istina?“ Odavle doznajemo za vlasteosku glumačku družinu *Garcariju;* doznajemo, da su i žene glumile, da bi se svi glumci mrčili, i da bi tom prilikom priredili večeru. Što je radila Garcarija u Kotoru? Ako je ondje glumila, što nije nevjerojatno, onda bismo imali potvrdu za prvi pokus hrvatskog putujućeg glumačkog društva.

Znamenitija je komedija *Skup,* koja bi prikazana na piru Saba Gajčina: „godišta 1555. mjeseca marca“. Skup ima 5 ata, svršetak nedostaje.

Prolog govori satir: Čudi se, što vile bježe od satira. „Njeke od žena bile su rekle: njeke se sad maškarate čine, para (čini se) da se na placi razgovaraju. Gdje su vile od planina? Gdje su satiri od gora zelenijeh? Gdje su vijenci, ruže, hladenci i Kupido s lukom i strijelami? *Njarnasi, kako znate, večeras festižaju* (svetkuju) . . . . *Njarnase je večeras tokalo, da učine maškaratu* . . . . Žene, pasate se večeras bez vile; do godišta *na poklade* ja vam ću komediju arecitat od vila“. Satir još kaže: „Sva je (komedija) ukradena iz njekoga libra starijeg neg je staros, is Plauta; djeci ga na skuli legaju (čitaju)“. Žene su dakle prigovarale komediji, voleći pastirsku dramu, možda i za to, jer su se u prvoj dosljedno crtale po-

grješke ženske. Ovdje nam se javlja nova glumačka družina Njarnasi.

U starog Skupa veliko je tezoro (blago), koje je on spremio u munčjelu (zemljena posuda) u ognjištu, držeći, da ovdje ne će nitko iskati novaca. Skup govori tiho sâm o svojem blagu; o svakom čovjeku sumnja, da će mu ga ukrasti. U njega je kći Andrijana, koja ljubi Kamila. Zlostar hoće ipak da dâ svoju kćer zlostaru Zlatom Kumu (Kamilovu dundu), jer ovaj ne pita prćije. Dobre ne će da joj se sin Kamilo ženi, jer je još djetetina, pa joj je i suvišna odmjena u kući. „Sadanje nevjeste samo spavaju do podne, a kad ustanu, dvije djevojke nijesu dosta, da ih sapinju i oblače, kose savijaju pri zrcalu; u crkvu dodju, kad se sve svršilo . . . . I mi smo mlade bile i gizdave, ali smo i u ognjište ulazile; mi o ave Maria ustajasmo . . . Dok bi moj pokojnik ustao, naprela bih dva vretena . . .“.

Skup se boji, da mu ne bi tko na dan pira ukrao tezora, za to će ga sakriti u grobu u crkvi. Munuo ga je vidio i ukrade mu novce. Mladi Pjerić pripovijeda dundu Niku: „Kamilo tvoj neput (nećak) mre“. Niko ne će ni da čuje o kakovoj pomoći, jer ne liječi takovih bolesti. Niko prediče Pjeriću, da se dubrovački mladići cijelu noć skiću a malo idu u školu. *„Sramota je u' ovomu gradu sad na skulu hodit, a nije sramota ne umjet ni legat (čitati) ni pisat* . . . . psovke, grube riječi, sjeć se s punjalići. Punjalić (bodež) ti visi na pasu, ma ne libro (knjiga) . . . U plaštijeh od persa, u gaćah od svile, u rukavicah profumanijeh. Ne denjamo se svitu nosit, koja se u gradu čini, neg ištemo is preko svijeta komade, koje nam će personu uresit; *a ne nastojimo da nam is priko svijeta meštri dohode, da nam pamet urese“*.

Prekrasan je prizor izmedju Kamila i Skupa. Kamilo govori o kćeri, dok Skup misli, da govori o njegovu blagu, koje mu je netko ukrao. Skup traži, da mu vrati tezoro, a Kamilo ne će — misleći, da Skup govori o kćeri — jer je to učinjeno s Andrijaninom privolom. Starac hoće da poludi, videći, da je i kći pomogla odnijeti blago iz crkve. Pjerić zateče Munua, gdje nješto nosi pod skutom, pa ga silom tjera ka Kamilu. Kamilo uvjerava starca u poslu blaga o nevinosti svojoj i Andrijaninoj. (Svršetka nema kao ni latinski izvornik).

Držićev Skup je preradjena „Aulularia“, komedija od Plauta. Držić je mnogo toga sâm izmislio, ali je sve prilagodio dubrovačkom životu. Aululariju su preradjivali svi zapadni narodi. Najznatnija je komedija ove ruke „L'avare “od Molièra. Možda je Držić poznavao i Gelli-evu preradbu „La Sporta“ (12 godina starija od Skupa).

Stari je Skup klasičan tip škrca, vještački nacrtan. Šteta, da je Držić pisao jezikom *dubrovačkim.*

Najveća i najbolja Držićeva komedija (VII.), koja bi mogla zauzimati časno mjesto u svakoj književnosti onoga vremena jest *Dundo Maroje* (u akadem. izdanju obseže strane 239—361). Natpis već kaže, da je *„prikazana u vijećnici od kompanjije pomet družina* (1550.)“. Kakova je to vijećnica: gradska ili društvena? Moglo bi biti jedno i drugo. Dubrovčani su glumili samo *prid dvorom* (a to je bez sumnje trg pred kneževskim dvorom, kojega bi prozore i shodove zauzela vlastela kao gledaoci) ili uz pirove po odličnim kućama. O pravom kazalištu nema ni spomena od početka ovog vijeka. Ovdje idu glumci s ulice u vijećnicu, što znači u svaku ruku napredak. Po Italiji su u ovo vrijeme prikazivali drame najviše po kneževskim dvorovima — možda su i knezovi dubrovački ustupali uz poklade državnu vijećnicu za prikazivanja, gdje se mogao postignuti bolji scenički uspjeh. Neki hoće, da je i t. z.

carinara, krasna gradjevina iz prve polovice XVI. vijeka, služila za prikazivanje i za zbornicu akademije, koje bijahu članovi Savo Bobalić, Lucijan Getaldić, Božidar Tudisi i t. d. I ovdje bismo dakle mogli tražiti spomenutu „vijećnicu".

Dundo Maroje ima dva prologa: prvi govori negromant (vrač) Duginos: On pozdravlja „uzmnožnu dubrovačku vlastelu i ovi stari puk", koji valjda nijesu zaboravili, kako je *„placu, tu gdje sjedite"* u čas glavom obrnuo, pa opet ju je stvorio u zelenu dubravu „od šta plakjer (veselje) imaste". Pošto ga je sada poslije tri godine „u ovo vrijeme od poklad" vjetar opet donio u Dubrovnik, hoće da Dubrovčane obveseli kojom lijepom stvari. Iznijeće pred njih lijepu komediju u Rimu: „zašto prije na šeni Dundo Maroje, Pomet i Grubiša ugodni vam biše". Jesu li ovo tri osobite komedije? Ovo je nejasno, kakogodj se i *placa* kosi s onim *u vijećnici.*

U drugom prologu apostrofira *Pomet družina* slušatelje: „plemeniti i dobrostivi skupe, puče stari i mudri", ističući da ima u komediji nešto staro i nešto novo: novo, „er slijedi onu prvu komediju od Pometa", staro, „er ćete vidjet u njoj one iste prve prikazaoce, a to jes: Dundo Maroje, Pavo Novobrdjanin, Pomet i ostali; . . . i ne scijente, da se je vele truda, ulja, knjige i inguasta (crnila) oko ove komedije stratilo. Šes pometnika u šes dana vi su zdjeli i sklopili . . . . Ako ne uzbude šena lijepa, kako i prva, tužimo se na brijeme, koje nam je arkitete odvelo". Značajno je još za prilike Dubrovnika i ovo: „Od lude djece čuvajte dinara, er se je ovijezijeh komedija nekoliko arecitalo na zbilj u vašem gradu, koje su svršile u tragjediju; er nije svak srjeće Dunda Maroja".

Dundo Maroje je razdijeljen na pet ata; konac V. ata nedostaje. Dundo Maroje čovjek je staroga kova, pri-

prost i škrt, a ima rasipna sina Marina. Dundo dade sinu 5000 dukata, da ide u Firencu i da nabavi svita (sukna). Marin krenu medju tim u Rim, gdje je uz zle žene sve novce poplavio; otac, da štogod spase, pohiti u Rim sa slugom Bokčilom. Ovdje se namjeri na *našijenca** Tripčetu iz Kotora, kojemu se izjada; a Tripčeta mu veli, da pozna u Rimu signora Marina „u velutu (baršunu) s kolanom na grlu“ i da je njegova draga prva kortižana u Rimu. Za njom luduje i Tudeško (Nijemac) Ugo, u koga je sluga Pomet trpeza. Pomet zagovara u Laure svoga gospodara, no signora Laura ne će ništa da čuje. Laura je Krkarka, a u Kotoru se zvala Mande. Tako se i njezina sluškinja Milica, Dubrovčanka, prozvala u Rimu Petrunjela. Ugo govori iskvareno talijanski, Pomet ga oponaša i uvijek moli, da bi išli *trink* (možda je to jedina njemačka riječ, koju je Držić znao), Maro ima opet slugu Popivu, koji radi za svoga gospodara. Te sluge igraju najznatniju ulogu u intrigi komedije.

U isto vrijeme prispje u Rim s bratučedom Gjivom i Marova vjerenica Pera (odjevena na mušku), kojoj on nije već tri godine pisao Maro je, kako kaže nekim Dubrovčanima, zadovoljan: „dobro živi i zlo živi, mre se, a nakon nas makar ni sparožina ne ostani“ Starac zateče sina na ulici, baci se nanj, derući se: „u kolajni, u velutu! gdje mi su dukati?“ A što čini Maro? Pričini se kao da ne pozna oca. Stražari istrgnu Dundu Maroju nož i odvedu ga u tamnicu. Bokčilo kuka kano sinja kukavica: ne umije jezika, ne pozna nikoga, nema novaca. Pomet, koji i ne misli nego o jelu i pilu, veseli se svemu tome, jer se nada, da će sada njegov Tudeško dobiti Lauru. Dunda Maroja izbaviše neki Dubrovčani. Pomet plete zamke.

---

* Držić zove svoj jezik samo *našķi*, pa je prema tome skrpao i riječi *našijenac* i *našijenka*. Ime Hrvat dolazi u njega jedan put (poslanik), ime Srbin ni jedan put.

Signora Laura ga gosti, pošto ju je prevario, da je došao u Rim Marov otac sa silnom prateži (robom). Laura to javlja Maru, no on kune oca, koji voli novac nego sina. Maru još dosadjuje i Žudjel (židov) Sadi s nekim računom.

Popiva, mudriji od svoga gospodara, svjetuje ga ovako: Laura zna, da je tvoj otac vrlo bogat. Reci joj: lakomac je pa će iskati račune, zato mi pozajmi 3000 dukata, da kupim svita, čim ću ga zaslijepiti. Svuci velut, obuci se na trgovačku, pohodi oca. pričini se da ti ono nijesi bio na ulici, pa mu pokaži skladište svita. Maro tako i uradi. Laura zbilja zajamči u Sadi-a za Mara 3000 dukata

Pera hoće da svisne od bola, kada začu od Petrunjele, da je Maro do 5000 dukata uz Lauru profućkao i da će je oženiti. Petrunjela se opet snebiva, da je Maro vjeren u Dubrovniku.

Maroje uljeze u stan Marov i odnese mu sve odijelo. Starac je zadovoljan, da je bar nešto spasao, pa se čudi vezenim hlačama svoga sina, dok sâm nosi razdrte. Sin nadje oca, kome kaže, da ga je tobož po cijelom gradu tražio. Starac se pretvara i odgovara sinu, kako je došao u Rim na proštenje i da njega vidi. Otac prividno vjeruje sinu, da je ono bio neki drugi signor Marin, posve nalik na njegova sina. Maro se hvali, kako ima pun magazin svita, a starac traži ključ, da spremi onamo i svoju robu. Maro pita još oca, da li mu je donio knjigu od vjerenice.

Kako Pometu nijesu uspjele prve spletke, Tudeško ga otjera. Pomet plače za kopunima i vinom svoga bivšeg gospodara: sada će njegov trbuh morati biti zadovoljan kojom srdjelicom i octikom . . . Pometu se ipak opet nasmije sreća. Gulisav Hrvat priča Pometu: idem iz Njemačke, a šilje me Tudešak Ondarda, jeda mu nadjem kćer, koja je pred 8 godina utekla iz Mletaka s nekim vlastelinom. Ondarda je vrlo bogat, nema nikoga, a kćeri mu je ime

Mandaljena. Gulisav nudi 100 škuda nagrade onome, tko je nadje. Pomet je sav srećan, jer misli, da je to Laura. On srete Petrunjelu, koja mu pripovijeda, kako je vidjela „neku uš u razdrtoj čošini“, gdje s trhonošama iznosi na dvor iz Marova skladišta sve svite: „tot' gospodja moja prihari tri tisuće dukat“. Ispitujući Petrunjelu, uvidje Pomet, da se prošlost Mandina nekako slaže s onom njemačkom Mandaljenom; Laura je na ime i za to promijenila svoje ime, jer ju je otac iskao, da je zakolje. Pomet daruje Petrunjeli jednu škudu i preporuča joj neka Lauri govori o onom Tudešku sa 50.000 dukata. Sada već Petrunjela drži Pometa za prijatelja „naše kuće“. Pomet se smije svojoj sreći.

Otac mišljaše sada zlobno: „činiću se da ga (sina) ne poznavam; munitom (novcem) ga ću platit, kojom je on mene platio“. Maro traži ključ svoga skladišta, a otac ga nazva razbojnikom i ostavi okamenjena. Petrunjela pripovijeda Lauri, što je čula i vidjela. Laura bjesni a Maro luduje, jer nema ni pare, da plati večeru. Još mu je jedina utjeha rubin i diamanat, koji je imao sluga Popiva odnijeti Lauri.

Popiva odnese ipak dragocjenosti Lauri, a Maro hoće da ga zadavi. Popiva sada uči Mara, neka podju zajedno k Lauri i neka joj što ukradu i pobjegnu. Maro uvidja, da je to jedini spas. Pometu sada i olova pliju, pa se obukao u velut, na vratu mu kolajna.

Mara ne pušta Laura u kuću, predbacuje mu, da je vjeren u Dubrovniku i traži svoje 3000 dukata. Maro odlazi sa svojim Popivom po oružje, da pak silom provale u Laurinu kuću, iz koje im se Pomet objješenjački ruga.

Što je dalje bilo, možemo samo nagadjati, jer se konac komedije izgubio.

I za Dunda Maroja uzeo je Držić neke motive iz talijanskih komedija, no je on dao svojoj komediji posve narodan, dubrovački biljeg. I u ovoj komediji traži Držić efekte u makaronskom jeziku: Dubrovčani u Rimu slabo govore talijanski, a rimski krčmari hrvatski, Tudeško opet postaje smiješan svojim izgovorom talijanskog jezika. Pored talijanskog miješa se i latinski jezik (sluge!). Talijanštine ima u ovoj komediji previše: cijeli su prizori napisani talijanski. Držić, i ako je u njega bogata hrvatska frazeologija, ne diže se nad obični dubrovački govor svoga vremena. Talijanski jezik Držićev nije baš uzoran, svakako je ljepši od Hektorovićeva i od jezika dubrovačkih kroničara. Kotorani govore i u Dundu Maroju *ča;* ipak nam se čini, da je Držić slabo iznio dialektične osobine govora kotorskog i lopudskog. Lopudjani kao da izgovaraju *š* mjesto *s* (tako govori i Arkulin). Tehnika Dunda Maroja nije uzorita; prizori se odviše naglo mijenjaju. Gdjekoje se stvari ponavljaju, a gdjekoje suvišne upliću. Monologa ima previše. Dundo Maroje ipak nas neobično zanima i zabavlja svojom naravskom šalom. Neki su značaji vrlo lijepo naslikani n. pr. Dundo Maroje i Pomet.

U *Arkulinu* (pet čina, početak nedostaje) vodi nas Držić u krug Lopudjana, ali ni ovdje ne izostaje Kotoranin, prodavalac lopiža. Kotoraninu se rugaju Dubrovčani i Lopudjani radi kilavosti. Stari škrtac Arkulin voli mladu udovicu Ančicu. Ukućani bi je dali, ali nema prćije. Arkulin hoće prćiju, dok braća traže da Arkulin Ančici učini „kontradotu“ (protumiraz).

Ova je komedija loša, puna nevjerojatnosti i krupnih šala. Neki čarobnjak riješava slab zaplet radnje kao pravi deus ex machina. I ovdje se pored talijanskog jezika upliću latinske fraze, i to dosta neprirodno.

Komedijica *De Gjuho Krpeta e de Hlad* (4 lista) prikazana bi na piru Rafa Gučetića. U prologu najprije po-

zdravlja Krpeta vlastelu, vladike, nevjestu i ženika: „htijasmo za ovaj pir sklopiti malo *maškaratice* i moja družina bješe prionula srčano za učinit što bolju umijemo“. Kada ipak ljudi začuše, koja družina prikazuje, rekoše: „neslani bit će u sramoti“. Došla je *Garcarija, družina Rafova,* i reče: „*maškari,* što činite, brijeme je, hodite; a mi stojimo kako drvene duše“ . . . . . Garcarija nam je obećala „da nas će pohvalit, ako i gofi (bez ukusa) budemo“. Kako je bila Garcarija vlasteoska, ovo je valja da družina, složena od pučana. Ne znamo što da rečemo o ovoj radnji: nejasan je prolog, nejasan je čin, čini se alegoričan. Krpeta ne pozna akata ni scena ni dialoga pa tako ne razumijemo, kako se prikazivao. Možda je to samo nacrt komedije, koji su pojedini glumci sami obradili; a u tom slučaju bismo imali ovdje potvrdu za komediju dell' arte u Dubrovniku. Pisac plete ovamo i staru mitologiju, a ne zaboravlja isticati ni gramzenja za novcem. Evo samo dviju izreka: Bogatstvo gospoduje današnji dan sve ostale krijeposti. Današnji dan tko je bogat, taj je lijep i mlad; tko je ubog, grub je i star.

Sa svim je nalik na Krpetu komedija *Pjerin* (četiri tiskana lista). Oblik je u obje jednak. Kako se Pjerin glumio, nije lako reći, jer je bez dialoga. Slutimo da će biti i ovo samo nacrt komedije. U Pjerinu se izlaže opreka staroga i novoga svijeta dubrovačkog. Evo nekih mjesta: „A sad se je sve izopačilo, na mačku mi se strigu; a sad nijesu se dobro izlegli, s rukavicami na rukah . . . Jes u mene čoha novijeh, koje mi su djedi derali, a ovo mi 'e očina čoha i pak ju sam meni prikrojio“. Negda bi radila uvijek djevojka te bi joj istom pred vjenčanjem rekli: svatovi idu, obuci se. „Sada kuma kumu ne zna, susjed susjedu ne smije ni pogledat; na svrhu sve se je ištetilo, svijetu je poginut“.

Komedija Dundo Maroje bješe za cijelo dobro poznata u Dubrovniku, kada i u Pjerinu čitamo: „Drugi se si učinio Maro Marojev, koji kad splavio imanje bješe, ne htje da oca pozna“.

Držić je nepomnjivo izradjivao svoje komedije, u kojima se katkada ponavljaju ista imena (n. p. Sedmimuž u Stancu i u Adonu), dapače i situacije. Neke su bile možda i više puta prikazane. Držićeve komedije odgovaraju duhu svoga vremena; tehnikom zaostaju ipak za boljim talijanskim komedijama XVI. vijeka. Dok su mnogi Talijani pisali krasnim jezikom, Držić je ostao na dubrovačkom tlu te se služio samo običnim gradskim jezikom, primajući sve barbarisme svoga zavičaja. Toga radi je Držić lokalan pisac, koga će najbolje razumjeti Dubrovčanin, a bez poznavanja talijanskog jezika ne će nitko uživati njegova humora. Steta! jer je bio Držić duhovit, vrlo duhovit čovjek — najdarovitiji dramatik dubrovački. Njegove su komedije pouzdano vrelo za povijest uljudbe dubrovačke u XVI. vijeku. Da je pazio više na čistoću jezika, bio bi si stekao veću slavu. Dubrovčani grade glatke stihove, no kad pišu prozom, slog im je neokretan. Takav je i Držić. Moramo ipak priznati, da ima u njega dosta čistih narodnih elemenata. Frazeologija mu je kašto bujna, a unosi i mnogo narodnih poslovica. Evo ih nekoliko: Šaptom Bosna poginu — Plašilo ovcu tjera, tihoćina vuka stiže — Vlah Vlaha potište a katunaru kletište — Na koga bogovi, na toga i ljudi — Brjemena (vremena) slatka i pritila hercega Stjepana. —

Tragedija je u Italiji slabo uspijevala, jer Talijani nijesu pravo znali što je tragedija, a njihov život ne odgovaraše ozbiljnosti tragedije. Talijani prevode i oponašaju stare klasične tragedije, ne shvaćajući pravo ni Aristotela ni tehnike grčke. Nevjerojatnosti i strahote glavni su biljezi talijanske tragedije XVI. vijeka. Nemojmo dakle

tražiti ni u Dubrovniku prave tragedije! *Mavro Vetranić* prevede Euripidovu *Hekubu*, ali ne s grčkoga već s talijanskoga Dolcieva prijevoda. *Dinko Zlatarić* prevede opet slobodno Sofoklovu *Elektru*. Od *Miha Bunića Babulinovića* (umro oko 1590) ima tragedija *Jokasta*, prijevod s talijanskoga (Dolci). *Fran Lukarević Burina* napisa tragediju *Atamante*, koja će možda biti takodjer samo prijevod. U Atamantu je različit metar, broji 3306 stihova. Strahotni prizori jesu obilježje te tragedije. *Savko Gučetić Bendevišević* (umro g. 1603) složi tragediju *Dalidu*, koja je došla do nas nekoliko osakaćena. To je slobodna imitacija Arijadne od Talijanca Grota, u koju je unio mnogo toga, osobito katastrofu, iz Grotove Dalide. To je dakle prvi pokus da se napiše izvornija tragedija Dubrovačke su tragedije prave grozote — to je najslabiji dio dubrovačke drame. Te se drame valjda nijesu nikada prikazivale. Od jezuite Gjiva Jera Gučetića, suvremenika Palmotićeva, imamo *tragikomediju Io*, koju je on najprije napisao latinski a docnije „dubrovački". Radnja je uzeta iz prve knjige Ovidijevih metamorfoza. Tragikomedije nijesu ni komedije ni tragedije već nješto treće.

U dubrovačko-dalmatinskoj drami XVI. vijeka nadjosmo sve dramatske vrste, koje se njegovahu i u Italiji. Ovu periodu hrvatske drame svršuje Gundulić: on se hoće da raspline u muzikalnom jeziku i obliku. U Italiji je već pastirska drama postala operom te su se glazbenici Rinuccini i Monteverde (Gundulićev vršnjak) proslavili novom umjetnošću. Pjevanje je donjekle ulazilo i u naše drame. Novi ukus talijanske drame utjecaše i na Dubrovčane, koji se početkom XVII. vijeka počinju odlikovati krasotom jezika i oblika.

Za Gundulićem se pomalja nova pojava Gjon Palmotić, najplodniji dramatik dubrovački XVII. vijeka.

O životu i djelima Gjona Gjora Palmotića.

Julije (Gjono) bješe vlasteoske krvi, a rodi se g. 1606. u Dubrovniku. Kako mu je još nejaku umro otac, staraše se oko njegove odgoje učeni ujak Mihovio Gradić. Učitelji mu bijahu učeni jezuite Kamilo Gori, Sienac i Ignjatije Tudisi, pjesnikov rodjak. Bijaše Junije vrlo darovit mladić i rodjen pjesnik te pričaše, kako mu se u snu prikazaše vile, pjevajući i igrajući oko njega. Već je u školi pjevao „savršene" latinske pjesme, ali se brzo odreče latinskog pjevanja pa prionu za hrvatske muze, podražen slavom Ivana Gundulića, svoga rodjaka. Mladići dubrovački se sabirahu od starine u družine, nastojeći oko svoga obrazovanja i baveći se uz poklade glumljenjem. Tako nasta plemenito takmenje mladeži, u koje se kolu najviše isticaše Palmotić. On je radio hitro: prijedmet bi zamislio pa bi znao katkada glumcima odmah na pamet kazivati njihove uloge. Palmotić je pisao pored toga šaljive pjesme, pjesme za kolo i svatovske pjesme. Dok bi kolo ispjevalo nekolike stihove, već bi on nove složio. Satire je pisao samo ako bi ga tko izazvao: „uvrijedio ne bi ipak nikoga". Bio je Palmotić pobožan, za to je najvolio pjevati duhovne pjesme; a da bi ga i potomci držali za dobra kršćanina, uze da opjeva život Isusov, te prevede Vidinu Kristijadu. Iz ljubavi k domovini napisa *Pavlimira*, uzevši gradivo iz djela popa Dukljanina; sličan prijedmet obradi i u *Captislavi. Dubrovački se govor ne svidjaše Palmotiću, jer je pun barbarizama pa zato odabra narječje bosansko.* Palmotić je srećno živio; bio je uvijek zdrav, dok ga ne napade bolest želuca, koja ga i u grob baci g. 1657. Toliko od prilike priča o pjesniku njegov učeni rodjak Stjepan Gradić u članku: „De vita, ingenio

et studiis auctoris“, tiskanom ispred *Kristijade* (u Rimu g. 1670.).

Manje pjesme Palmotićeve, koje pominje Gradić, propadoše do jedne pirne: „Muze na piru. Gospodin Gjono Gjore Palmotića družini Antuna Krivonosovića“, koju je našao prof. Jagić u Moskvi (Archiv XI. 300). Ako je sačuvana *Gomnajida* doista djelo Palmotićevo, onda bi to bila jedna od njegovih satiričkih pjesama, ali je i ova vrlo prosta. Duhovnih pjesama spaslo se nekoliko: a) *Sveta Katarina od Siene* moli boga, da joj srce ponovi, i što prosi, vidjenijem načinom prima (480 osmeraca), b) *Pjesan vrhu porodjenja gospodinova* (80 osmeraca), c) *Pjesan u hvalu Djiva Bona* (16 osmeraca), d) *Pjesni od maloga ofičija S Benedikta* (60 osmeraca), napokon e) *Kristijada*. To su više manje ascetska razmatranja, ali u krasnom obliku. Znatna je *Christiade, to jest život i djela Isukrstova*. To je djelo ispjevao na latinskom jeziku Marko Jerolim Vida (r. god. 1470. u Cremoni), nagovoren od Medicejca pape Lava X. Vidu su hvalili u Italiji kao drugog Vergila, a njegova Kristijada bi prevedena i na talijanski. Vidina Kristijada ima 6 pjevanja i 6012 heksametara, a Palmotićeva 24 pjevanja i 17.340 osmeraca. Palmotićeva je dakle Kristijada od prilike za trećinu veća. Palmotić nije mijenjao ništa u kompoziciji, ali je prevodio samo misli, ne riječi. Palmotić nije ni mogao svaku latinsku frazu i epitet prevesti, te se morao poslužiti parafrazom, jer hrvatski jezik nije još bio gotov. Slikovi su i nezgodan metar takodjer krivi, da je zanemarivao tačnost u prevodjenju. Pored toga je Palmotić imao za cijelo na umu i svoje, većinom slabo obrazovano općinstvo, pa je on i zato širio izvornik. Palmotić je katkada mijenjao i popravljao Vidu, a zamjenjivao je kašto tudja vlastita imena: tako uvede mjesto Pada Dunaj, mjesto Cremone Dubrovnik. Palmotićeva je Kristijada (obradjuje

zadnja dva mjeseca Isusova života) najbolja duhovna epska pjesma u starijoj našoj književnosti. Palmotić ju je gladio i brusio sve do svoje smrti, a izdade je njegov brat Gjuro. Divna je Palmotićeva dikcija, no je bio i on nesrećan u izboru metra.

Glavno zanimanje Palmotićevo bješe ipak drama. Njemu pripisuju 15 drama; sačuvalo ih se 13 i dvije dialogizovane pjesme *Kolombo* i *Glas*. Već su Gradić i Appendini pokazali vrela, iz kojih uze Palmotić gradivo za mnoge svoje drame, a profesor Pavić, izučavajući potanje Palmotićeve drame, dodje do ovih rezultata:

a) u jednim dramama pjesnik dramatiše epizode:

α) iz latinskih klasika: u *Natjecanju Ajača i Ulisa* epizodu iz metamorfoza XIII. 1—395, u *Došastju Enee k Ankizu* VI. pjevanje Vergilijeve Eneide, u *Laviniji* veliki dio Vergilijeva pripovijedanja u pjevanjima 7—12, u *Eleni Ugrabljenoj* Ovidijevu 15. i 16. heroidu;

β) iz talijanskih pjesnika uzeo je epizode: u *Armidi* 16. pjevanje iz Tassove „Gerusalemme Liberata“, u *Alčini* Ariostovo pripovijedanje koliko ga po pjevanjima 3. 4. 6. 7. 8. i 10. radi o Rugjeru i o Bradamanti.

b) Valja da komentari k Ovidijevim metamorfozama i heroidama služiše pjesniku izvorom u *Akilu* i *Ipsipili*.

c) U *Danici* dramatizovao je Palmotić epizodu iz svršetka 4., iz cijeloga 5. i iz početka 6. pjevanja Ariostova Orlanda. Ovdje je Palmotić prenio mjesto radnje iz Škotske u Bosnu. Narodan je sadržaj i u *Captislavi*, koje se radnja nastavlja u *Bisernici* (radnja ovih drama valjda je izmišljena), osobito pak u *Pavlimiru*.

Nedavno je našao profesor Broz u Dubrovniku rukopis Palmotićeve drame *Atalante*, koja je bila doslije poznata samo po naslovu. Je li to izvorno djelo ili prijevod, ne znamo. I ovu je dramu prikazivala družina „ispraznijeh“ g. 1629.

*

Palmotićeve su drame prikazivale tri družine: *ispraznijeh*, *orlova* i *smetenijeh*. Za ove drame znamo, kada su se glumile: Pavlimir 1632., Akile 1637., Natjecanje Ajača i Ulisa 1639, Elena Ugrabljena 1640., Danica 1644., Alčina 1647., Lavinija 1648., Captislava 1652. Na rukopisima se još kaže, da su se te drame prikazivale *prid dvorom*, što bez sumnje znači: na trgu pred dvorom dubrovačkog kneza. Nije pouzdano, da li su sve spomenute drame Palmotićeve. To vrijedi i za „prikazanje“ *Kolomba*. To je dialog (124 osmerca) izmedju Kolomba i njegove družine, kada se spremaju da traže nove strane svijeta. U Kolombovoj su družini dakako: i države cviet slovinske — slavni u svemu Dubrovčani. — Pjesnika je za cijelo potaklo na pisanje ovoga dialoga pripovijedanje — ne znam, da li osnovano — starih pisaca, da je bilo i Dubrovčana na Kolumbovim ladjama.

Ovo je sitnica, prava sitnica. I Glas je dialog, i to izmedju Glasa, njegovih dvorkinjica Hvalâ i bojnikâ. Glas ne dopušta da budu zaboravljena djela slavnih ljudi, zato vodi u Dubrovnik „svietle care i bane — i kraljeve, kim se diče — sve slovinske ove strane“, i poziva svoje dvorkinjice, neka pjesmom proslave bojne ljude. Prva Hvala slavi velikog cara Lesandra; Glas hoće da se čuju i imena rimskih careva. Tu je Dioklecijan, Justinijan, Maksimin, Decio, Probo, Karo, Hvarski Dmitar, Gotski kralj Totila, Gelimir, Šestopelek, Vladimir, Dobroslav, Krešimir, Čeh, Leh, Rus, Pavlimir, car Stjepan, Gjuragj despot, knez Lazar, Sandalj Hranić, Hrvoja, Miloš Kobilović, Gjuragj Skenderbeg, Janko Vojevoda, sin mu Matijaš, kralj Ludovik, kralj Šišmundo, Sekula, Mihajlo Svilojević, Vuk despot, Bator, Amazonke Visna i Teta, Teuka . . . . . Sve su to bili slovinski junaci i vitezovi. Palmotić je eto pobrkao narode i povijesti. To je on za cijelo naučio od Orbina, koji je možda najviše raširio

panslavističnu misao u starini. Narodna epika bješe u Palmotićevo vrijeme neobično jaka, kada on pozna tolike narodne junake. Svrhu ove dialoške pjesme pokazuju riječi drugog bojnika pri kraju:

Mi, za istinu slavu steći.
ne štedjesmo naše krvi,
krepci u boju, znani u smeći,
na sve trude vazda prvi.
Tim se pravo diči i resi
nam slovinska zemlja rodna,
kâ bi s nami pod nebesi
mirna, slavna i slobodna.
Sad ju plešu lavi i zmije
otrovnoga puni ijeda,
i čovjeka u njoj nije,
da se u krepos našu izgleda.
Ovi samo grad slobodan,
gdi robuju svi ostali,
drag kraljevim, nebu ugodan,
slobodom se vječnom hvali.

Tkogod bude prijetio dubrovačkoj slobodi, ne će dobro proći:

er slobodna srca obiru
činit, trpjet trudna dila
za grad rodni i za viru,
kâ je svakom draga i mila.

Treći bojnik završuje:

Cieć kreposti dobra općena,
i za viku ne umriti,
bojna djela i hrabrena
sliede ljudi plemeniti;
nu neumrlo dobit ime
čovjek ne može, ki ne trudi;

slava s trudom hrabrenime,
a trud s slavom grede svudi.
Kogod hoće da pod nebi
pleše tminu od zabitja,
na strmo se penjat triebi,
ne ležati posred cvitja.

Ovo je apoteoza dubrovačkoj nezavisnosti. Palmotić uznosi slavne junake prošlosti slovinske, da uzmogne reći: dok je bilo tih vitezova, slovinska zemlja bješe slavna i slobodna, a sad je gaze lavi i zmije: svi robuju, sâm je Dubrovnik nezavisan! Dubrovnik ne će propasti, jer su njegovi gradjani vični *trpjeti,* koje zvoni kao ukor ostalom narodu. Rodoljubni Dubrovčanin laska slavičnosti svojih sugradjana, ali im daje ujedno nauku: „neumrlo dobit ime — čovjek ne može, ki ne trudi". Čisto godi našem srcu, gdje poslije više nego dva i pô vijeka čitamo stihove pjesnika, koji je svoj narod učio: trpi . . .

Ni oblik ni patriotično-didaktični smjer pjesme ne potvrdjuju sumnje, da ovo nije Palmotićeva radnja.

Svoj narod i Dubrovnik upliće Palmotić u mnoge drame, kamo baš i ne spada, n. p. u Alčini, gdje pored Neptuna, Proteja, Sirena, Astolfa, Rugjera i Alčine nalazimo Koraljku i Strašimira. U prologu kaže Neptun, da su sva mora puna krvi i bojnih jedara, samo kraj Dubrovnika: „po milosti, danoj s gora — svak počiva, svak miruje". Proteo opet umuje: kako da ne bude mira: „gdi sloboda, znanje i krepos pribiva?" Tko bi dao utočišta ljudima sada, kada se vas svijet kolje, da nema Dubrovnika? Slični se slavospjevi ponavljaju u Palmotićevim djelima u raznim varijacijama. Alčina možda i nije Palmotićeva. Radi anahronizama nije si Palmotić razbijao glave. Za nas su najzanimljivije one Palmotićeve drame, koje se kreću na našem tlu. U *Danici* pjesnik obradjuje prijedmet, uzet iz Ariostova Orlanda. Ovdje je on zadržao od prilike stvar,

ali je pohrvatio lica i prenio pozorište iz Škotske u Bosnu. Valja da je bilo i Palmotiću previše Grka, Latina i Talijana pa je htio svojim Dubrovčanima pružiti i nešto domaće. U drami rade Ostoja, kralj bosanski, i kći mu Danica, Jerina službenica kraljičina, Hrvoje ban od Hrvata, Janko vojevoda, brat Matijašev, Matijaš, brat Jankov, vjerenik Danice i Mihajlo Svilojević. Prolog govovi rijeka Sava. U prologu se izlaže po običaju sadržaj i — slavi Dubrovnik: „svi gradovi kiem se diče — od jezika slovinskoga". Dubrovački plemić Matijaš i Hrvoja, koji gospodi „vrh hrvatskieh strana", nastoje da dobiju Danicu, Ostojinu kćer. Ostoja pita svoje svjetnike, kome da dade svoju Danicu. Jedan svjetnik preporuča Hrvoja i za to, jer je neizmjerno bogat, a: „Zlato je bilo vazda, i sade — oružje je od svieh jače — to razbija tvrde zgrade — to protivne tupi mače." Drugi svjetnik opet ga savjetuje, neka dade Danicu Matijašu, jer: „čovjek, vriedno ki djeluje — to bogatstva sobom nosi — gdje je čovještvo, svega tu je." Matijaš je plemenitiji od Hrvoja: a od svijetla je roda kao i Hrvoje, jer su Dubrovčani: „slovinskoga čâs jezika — kojieh krvi plemenite — ne ockvrnjeni rod izvira — od Rimnjana i od čestite — družbe kralja Pavlimira."

U Dubrovniku vladaju lijepi zakoni, Dubrovčani ljube slobodu te ih časte svi kraljevi i cesari, njihova se krepost i znanje širi po svem svijetu, sto njihovih ladja plovi po moru, svi „mogući od slovinske liepe strane" žele biti u broju dubrovačkih plemića, u njihov se grad zaklonilo mnogo kraljâ i banâ, n. pr. car Sigismundo, razbijen od Turaka. Kako je Palmotić bio zaljubljen u Bosnu i u bosanski jezik, posve je naravno, da on pored Dubrovnika uznosito govori i o bosanskoj kraljevini.

Danica je puna anahronizama, a pored toga je pjesnik krivo ocrtao poznata povjesna imena. To su općenite

mane Palmotićeve. Ovaj je prijedmet obradio i Šekspir u komediji „Mnogo vike ni zašto“. Danica bi prikazana u Dubrovniku „prid dvorom“ 6. siječnja 1644. od družine „orlova“.

Nije poznato, odakle je crpao Palmotić prijedmet za *Captislavu*, prikazanu *prid dvorom* od družine „smetenijeh“ 15. veljače 1652. Možda je što našao u kojem ljetopiscu dubrovačkom; veći je dio za cijelo plod pjesnikove fantazije. Glavna su lica Captislave: Krunoslav, kralj od Epidavra, Ljubislava, kraljica od Epidavra, Bojnislav, sin kralja srpskoga, Gradimir, sin kralja ugrskoga, Lauš, sin kralja boemskoga, Vladimir, sin kralja od Epidavra, Captislava, kći kralja od Epidavra, Teuka, kći kralja od Epidavra. Osobitu ulogu igraju i Sjevernica, vilenica, kraljica od sjevera, onda skup pigmeja. I ovdje su s velikom pjesničkom slobodom pobrkani različiti vijekovi i narodi. Tako su radili dubrovački ljetopisci i povjesničari, pa tko da to zabavlja pjesnicima?

Prolog govori Slava s družbom od Hvala. Slava, majka puka slovinskoga, ide u glasoviti Dubrovnik. Ona je obašla sve zemlje jezika slovinskoga: „jezik, ki se s ledna mora — do adrianskieh voda stere — priko polja, rieka i gora — kojiem nije broja ni mjere“.

Kralj tih zemalja bijaše Krunoslav, koji je podložio mnoge narode, ali ih nije tlačio: „nego s vječnom svojom dikom — ljubežljivo svieh usili — slovinskiem da jezikom — u napried bi govorili“ (!) — ostavivši svakomu njegovu slobodu. Moški, Rusi, Poljaci, Pomerani, Vandali (!), Česi, Srblji, Bošnjaci i ostali slovinski puci s veseljem se pokoriše toj blagoj zapovijedi, zagrlivši slavni jezik, kako je kralj naredio.

Krunoslav se nastani u Epidavru, gdje ga sva gospoda lijepo primiše. Stanovnici zapustiše svoj rimski jezik i zagrliše — slovinski: samo „za čast rimske krvi“ htjedoše

da se pišu latinski sve njihove naredbe i zakoni*. U to vrijeme poče se Epidavro zvati Captat, koje ime dobi od Captislave, kćerke kralja Krunoslava. Na koncu ne zaboravlja pjesnik ni svoje moralne nauke: „ukazaće (Captislava) danas svjetu — vjere i ženbe da ne sliede — po ispraznom ljudskom svietu — neg ko višnji zgar odrede“. A ta nauka izlazi iz sadržaja: Captislavu su roditelji još kao dijete vjerili s Bojnislavom, sinom srpskoga kralja Kažimira (!), prijatelja svoga. Krunoslav voli Bojnislava i za to, jer mu je jednoć oslobodio kćerku Ljubicu, kada bješe na nju navalio ljuti zmaj, da je proždre. Već dolaze srpske ladje, da odvezu Captislavu, no ona ne će da podje za Bojnislava već za Gradimira.

Bisernica je jednako fantastična sadržaja. Ni jedna vijest nekaže, da se kada prikazivala pa se i sumnja, da li ju je doista Palmotić spjevao. Palmotića su doduše mnogi oponašali, no je teško vjerovati, da bi ga tko onako vješto oponašao. Nemoguće nije ni to, jer se u Bisernici donekle dalje razvija radnja Captislave. Glavna su lica Bisernice: Vladislav, kralj ugrski, Gradimir, njegov sin, Bisernica, njegova kći, Captislava, vjerenica Gradimirova, Vladimir, njezin brat, Bojnislav, kraljević srpski, Oritrijes, tatarhan, Ljubislav i Strašimir, njegova braća, a ulazi i Vilozmaj, vilenik i njegova protivnica Sjevernica, kraljica od nove zemlje.

Narodna fantazija mogaše stvoriti u povodu imena Captat i priču o Captislavi.

Prolog Bisernice govore u dialogu rijeke Dunaj i Sava, veseleći se sjajnom piru u Budimu. U kralja je Vladislava kći Bisernica i sin Gradimir. S Gradimirom dolazi

* Ovdje kuša Palmotić ispričati svoje Dubrovčane, kojima bijaše uvijek jezik državni, uredovni i trgovački — jezik latinski i talijanski.

njegova vjerenica Captislava: „Amazona zemlje ugarske, podunavska zatočnica". Sa Captislavom ide i njezin brat Vladimir, komu je obećana Bisernica. Ona je ljepotom zanijela mnoge kralje, pa i tatarhana Oritrijesa, kralja kremske strane. Oritrijes ide s vilenikom Vilozmajem, da dobije Bisernicu, ali uzalud: „er je trieba višnje odluke, da imat svoju svrhu budu". Vladimir dobija Bisernicu a Captislava Gradimira.

Kako su sve Palmotićeve drame ostale u rukopisu sve do našega vijeka, prepisači su mogli štogod hotice ili nehotice mijenjati, pa možda odatle dolazi, što i tehnički nazivi njegovih drama ne glase jednako. Za *Ipsipilu* kaže se, da je tragedija, za *Natjecanje Ajača* i za *Elenu Ugrabljenu* da je tragikomedija; *Danica* je „spjevanje", a ostale su drame samo spjevane. Poslije naslova ima svaka drama (izuzevši Natjecanje Ajača): „imena koja ulaze u ovo *prikazanje*"; jedan put: „čeljad, koja ulaze u ovo *činjenje*". Palmotiću je dakle *prikazanje* značilo u opće dramu. Natjecanje Ajača je bez prologa (bez akata i scena); inače ga ima svaka drama. Sve su drame razdijeljene na akte i scene: „Natjecanje Ajača" je bez te diobe; „Ipsipile" pozna akte ali ne pozna scena. Palmotiću je uvijek akat = činjenje, scena = skazanje, rjedje prikazanje. Palmotić je bio purista pa se trudio da nadje hrvatske riječi za dramatsko nazivlje, dok pjesnici XVI. vijeka ne zazirahu od tudjih riječi. Marin Držić bi takove riječi upotrebljavao u talijanskom obliku, dapače je znao napisati cijele naslove talijanski, n. pr. atto primo, scena terza.

Od Palmotićevih drama 6 ima 5 čina, 5 ima 5 čina, a jedna je bez ikake diobe radnje. Osim „Natjecanja Ajača" sve Palmotićeve drame počinju prologom. Kor (katkada: skup) ulazi u svaku dramu, izuzevši dvije. Kor samo moralizuje.

Palmotić se starao i oko toga, da bi se radnja razvijala na jednom mjestu i da bi se svršila u jedan dan. Palmotić je po tome gradio drame prema šemi staroklasičnih drama, koju prisvojiše i Talijani.

Glavni je Palmotićev stih osmerac, ali se gotovo u svakoj drami javljaju četverci, peterci i šesterci; u Ipsipili, Armidi i u došastju od Enee nalaze se i dvanaesterci sa slikom u sredini i na kraju stiha. Dvanaesteraca, koji vladaju u XVI. vijeku, najviše ima u „Došastju od Enee". Palmotić je velik formalista; on je miješao često svakojake metre samo da pokaže svoju vještinu u tom poslu. Gladjih stihova nije prije njega doista nitko skladao. Ako se još uvaži i čistoća njegova jezika, kakovim nije ni Gundulić pisao, onda nam Palmotić izlazi kao osobita pojava. Njegovi su oblici više lirski, smjer didaktičan, a unosi i epske elemente. No pored savršena oblika, Palmotić je izradjivao svoje drame dosta nemarno, a nije u njega bilo ni dara za ozbiljnu dramu. On je bio darovit improvizator, ali je to improvizatorstvo najviše krivo nedotjeranosti njegovih drama. Palmotić je slabo karakterisao svoje junake; oni nemaju dovoljno slobodne volje ni energije, da bi mogli razviti pravu dramatsku djelatnost. On kuša u svojim dramama pokazati istinitost ove ili one moralne nauke pa lica prema tome i rade. Palmotić je u opće moralan pisac: on bježi od sablažnjivih prizora i riječi, kojima obiluju pisci komedija i pastirskih igara XVI vijeka. Odakle ta promjena? Palmotić je jamačno osjećao vjeru, dok su pjesnici XVI. vijeka pjevali doduše i duhovne pjesme, ali kao da je bilo pravo njihovo polje u razkalašenom svijetu. Na Palmotića utjecahu bez sumnje i njegovi učitelji jezuite, koji su se nastanili u Dubrovniku god. 1604. Nego je Palmotić bio i pod utjecanjem suvremene talijanske drame, koja je takodjer udarila drugim putem, jer ju je obuzdavala crkva i državna vlast.

Ta u ovo vrijeme opet oživljuje u Italiji crkvena drama, a uz početak XVII. vijeka napisa najviše tragedija u klasičnom slogu jezuita Scaramacca.

Dok su Nalješković i Držić neugladjeni i sadržajem i oblikom, Palmotić je u svaku ruku nježan i fin pisac. Već Gundulić označuje taj prekret. Odakle ta razlika? Promjenu moramo tražiti u dubrovačkom životu. Većina Dubrovčana bijaše još XVI. vijeka prilično neuljudjena. dok su već u XVII. vijeku svi slojevi društva znamenito napredovali na putu prosvjete. Nikoja grana književnosti dubrovačke ne može toga potvrditi kao drama. Drugi je ukus Dubrovčana u XVI. a drugi u XVII. vijeku.

Izvrsni pisac latinski i povjesničar Tubero (na razmaku XV. i XVI. vijeka) bijaše u Dubrovniku više tudjinac nego domaći pisac. Kada se iz Pariza vrati kući, pričini se on oporim Dubrovčanima taki čudak, da ga je senat uzeo pod strogi nadzor, a on neveseo ode medju fratre. Tubero dakle bijaše onda izuzetak u Dubrovniku. Humaniste Elia Cervin i Jakov Bona jesu u Dubrovniku duhom i radom tudjinci. I učitelji dubrovački prije XVII. vijeka bijahu izučeni izvan Dubrovnika „Kada zbog otkrića Amerike — primjećuje akademik Nodilo — i zbog sve više prodirućega turstva spade znamenitost moru jadranskomu; kada Dubrovčani uz morske ratove Karla V. pretrpješe u Africi grdnih gubitaka, tada tvarna radinost i žurba za blagom popusti u Dubrovniku. U Dubrovniku se stišava prevelika briga za dobitak, pa se i srca pitome i oplemenjuju. U ovome stanju prilične dobrobiti, a pod uzdižućim se uplivom nezavisnosti, Dubrovnik pregnu i na umni rad: docne ponešto, nu opet sjajno, prosvijeti se on onda na zalazećem suncu talijanske renesanse. U prostranoj, ali strancima pritisnutoj Italiji, obamirala uljudba, a klijala i rasla u majušnome ali samosvojnom Dubrovniku. U Dubrovniku novije dobi više ne bi u trgo-

vačkoj cijeni samo praktično znanje i znanost; nego se porodi i otanča ukus u žitku, na sijelu, u knjizi. Dubrovnik više nije na vrhu svoga bogastva; nu eto ga na vrhu duševne sile, pa mu se roje duhovi iz Tuberonove svojte".

Talijanac Serafin Razzi, koji je živio u Dubrovniku godine 1587—9, piše dosta povoljno o Dubrovniku, no ipak opaža, da ni vlasteoski sinovi ne umiju dobro talijanski, a mladež u opće da ne ljubi knjige. Kako nešto nauče, ne će da se dalje obrazuju. To potvrdjuje njegov gotovo suvremenik Ranjina, koji piše svoj ljetopis vrlo nezgrapnim talijanskim jezikom; to potvrdjuje i Marin Držić, veleći, da mladež dubrovačka nerado ide u školu. I tako ulazimo u XVII. vijek, u novi vijek dubrovačke prosvjete, kojega su najsvjetliji zastupnici Ivan Gundulić i Junije Palmotić.

Palmotića slave Dubrovčani kao nenatkriljena pjesnika, ali osobito radi Kristijade; pjesnik je i sâm najviše cijenio ovo djelo.

Evo samo Jaketu Palmotića (umro 1670.), koji ovako pjeva o Juniju:

Tve su pjesni take slave,
tacieh dika i čudesa,
da za rajske sve države
obraše te zgar nebesa.
. . . ki s pjesnima
visoko se tač zaleti,
da na svietu oka ne ima,
ke te može već sliediti (!).

Sto Dubrovčani uzimlju previše tamjana, kada jedan drugoga hvale, ne ćemo se čuditi. U malom Dubrovniku bilo je u opće malo književne kritike. Palmotić nije veličina prvoga reda, nije pjesnik duboke filozofije, nije

jake dramatične naravi, nije objektivan u epici; ali je lak, rodoljuban pjesnik, plemenit čovjek, najukusniji i najnježniji stihotvorac dubrovački.

Svojom ljubavi k slobodi biće Palmotić uvijek moderni pjesnik. I on je bio u pjevanju diplomata: Turke spominje nekoliko puta, no kao da ga se ne tiču.

Palmotić je spjevao ogroman broj stihova: do nas ih je došlo blizu 50.000!

Pavlimir.

Priča, koju je Palmotić dramatizovao, nalazi se u dukljanskoj kronici i u dubrovačkih ljetopisaca. Bezimeni ljetopisac (Monumenta XIV. Vol. I.) priča vrlo grubim talijanskim jezikom od prilike ovo.

Berislav bješe otjerao svoga oca Radoslava, bosanskog kralja, koji dospje preko Siponta u Rim, gdje ga Rimljani učiniše kapetanom. Ovdje on oženi Rimljanku i dobi tri sina: dvojicu pomori kuga a trećemu, koji ostade živ, bješe ime Stjepan Belo. Ovaj imadjaše sina Radoslava Bela, koji po očevoj smrti ostade rimski kapetan Berislav medju tim umrije sa cijelom svojom porodicom, pa osobito poslanstvo ode u Rim, da ponudi kraljestvo Radoslavu Belu. Ovaj otputova sa 500 Rimljana preko Jakina i iskrca se u luci Ragusi, gdje ga čekaše 5000 Bošnjaka. Radoslav posluša savjet svojih velikaša, da sagradi više mora tvrdjavu *Lave*. Ovdje ostavi 50 bosanskih velikaša i svete moći, što ih bješe donio iz Rima: moći svete Petrunjele i Domintjele, svetog Nereja, Ankileja i Pankracija; glavu, ruku i noge svetog Sergija i Baka; dva komada Krstova drva, koji su sada u svetom Stjepanu u Pustjerni Radoslav još sazida u spomenutoj tvrdjavi crkvu svetoga Sergija i Baka, svoga zaštitnika.

Naivni ljetopisac znade i kada se to zbilo: godine 458. Radoslav je dakle utemeljitelj grada Dubrovnika.

Nješto je kićenija ta priča u ljetopisca Nikole Ranjine (XVI. vijek). Ranjina piše takodjer talijanski, i to vrlo neugladjeno.

Pošto se pobuniše proti Radoslavu neki velikaši Bijele Hrvatske, ustade on da ih satare: jednomu dijelu vojske zapovijedaše sâm, a drugomu njegov sin Časlav. Radoslav nedade svojoj vojsci da plijeni, dok se Časlavovi vojnici obogatiše, s toga odbježe Radoslava sva vojska i pribježe k njegovu sinu. Časlav se uzoholi i uze progoniti oca, a ovaj jedva uteče k moru i dopliva na otočić Lastu, koji se sada zove *Radićev grad.*

Brod iz Pulje smilova se na jadnog Radoslava i odvede ga u Siponat, odakle otputova u Rim. Dalje pripovijeda Ranjina od prilike što i bezimeni ljetopisac. Po Ranjini se zvao treći Radoslavov sin Stjepan Radoslav. Od ovoga poteče sin Radoslav ili Pavlimir. Radi vanrednog junaštva dadoše Rimljani Radoslavu ime Bello (bellum = rat).

Kako je Časlav pao u boju s Ugrima, a u Bosni zavladalo bezvladje, pozvaše Bošnjaci Radoslava Bella, koji se iskrca u gruškoj luci. Dalje se priča kao i u bezimenog ljetopisca, samo Ranjina još kaže, da je bila prije na mjestu Lave *Ragusa,* koju je osnovao Ragus, Trifonov nećak, pa da je odatle nastalo *Labusio,* onda *Ragusium.*

U poznatoj sa svoje konfuznosti kronici popa Dukljanina dolazi ta priča u nesto više pjesničkom obliku. Kameni otočić, gdje se spasao Radoslav, zove se u njega *Radosalj kami.*

Radoslavu rodi Rimljanka žena sina Petrislava, a ovaj se oženi opet plemenitom Rimljankom, koja mu rodi sina Pavlimira. Pavlimira milovahu neobično njegovi rodjaci i drugi Rimljani pa ga prozvaše „Bello". Kako se docnije

rodjaci Pavlimirovi povadiše s Rimljanima, odoše svi iz Rima u Apuliju, a odavle u luku Gruž (Gravosa) i u Rijeku (Umbla). Slovinci poslaše tada poslanike k Pavlimiru, da primi kraljestvo svojih djedova. Pavlimir sazida ovdje tvrdjavu.

Kačić je tu priču uzeo u popa Dukljanina, pa je izloži u prozi, a onda je obradi u: „pismi od Radoslava“ i u „pismi od Pavlimira“. Kačić je, dašto, priču malko iskitio. To je dakle priča o utemeljenju grada Dubrovnika. Povijest nezna ništa o tome, ali se u toj priči svakako krije istina o latinskom i o hrvatskom naseljenju grada Dubrovnika, a zanimljivo je, da Dubrovčani traže svoje pradjedove u Bosni, u Epidavru i u Rimu. Čini se, da su bili najstariji slavenski žitelji u Dubrovniku čakavci, za njima dodjoše susjedni štokavci „Bošnjaci“ pa ovih se valjada i tiče priča o Radoslavu i o Pavlimiru.

Palmotić obožavajući svoj rodni grad, ne mogaše naći zgodnijeg prijedmeta od ove priče, da proslavi utemeljenje Dubrovnika i da ugodi mjesnom rodoljublju svojih sugradjana.

Gjuro Ferić (1739.—1820.) slavi Palmotića u latinskim epigramima, a radi Captislave i Pavlimira naročito kaže, da ga nije nitko natkrilio ljubavlju k domovini.

Palmotić je dobro poznavao (to pokazuje osobito Pavlimir) dubrovačke ljetopisce i povjesničare, ali je upotrebio priču o Pavlimiru prema verziji popa Dukljanina. S ovom je pričom doveo u savez legendu o svetom Ilaru, koju je mogao uzeti iz djela svetoga Jeronima, a ostalo je izmislio. Pjesniku je bila na umu za cijelo dvojaka svrha: da proslavi utemeljitelja grada Dubrovnika i uništenje poganstva u onom kraju. Glavna je dakle ideja Pavlimira kršćanska i rodoljubna. Božja je ruka sudjelovala kod osnivanja Dubrovnika; Dubrovnik postaje slavan, jer ga bog štiti. Latini imadu priču o utemeljenju svoga Rima;

imadu je i Dubrovčani, a Palmotić izrijekom vuče prispodobu izmedju postanja tih slavnih gradova.

Pjesnik je još upleo u svoju dramu tradiciju o razorenju grada Epidavra i o učestvovanju epidavarskih bjegunaca pri podizanju novoga grada.

Pavlimir ima prolog i tri čina. Gradivo je te drame epsko; pjesnik je k jezgri radnje dodao još nove epske elemente, kojih nije znao dramatski obraditi. U Pavlimiru se mnogo pripovijeda a malo radi. U drami radjaju neki dramatski sukob samo vilenici, zastupnici pakla i poganstva, koji nastoje da upropaste Pavlimira i da zapriječe utemeljenje Dubrovnika, jer će u njem zavladati kršćanstvo. Vilenici Tmor i Snježnica jesu jedini značaji, u kojih ima jake volje, a neki su prizori, gdje oni posluju, doista lijepi, n. pr. skazanje 7. činjenja II. i skazanje 2. činjenja III. Jezgrovit je i Tmorov opis oluje (č. II. sk. 8).

Pavlimir, protagonista, gotovo je pasivna prikaza. Mjesto njega vojuje pustinjak Srgj, ali ne kao obični čovjek, već kao namjesnik svetoga Ilara — dakle nedramatski. Prema tome se ovdje u suštini bori nebo s paklom, što je biljeg eposa. Ako je donjekle i moguća ljubav izmedju Pavlimira i Margarite, opet nije dramatski obrazloženo vjerenje Pavlimirove družine s djevojkama. Lijepo je skazanje 11. čina II. (Margarita tuguje za Pavlimirom). Ostalo su same pripovijetke i lirika, osobito refleksija. Palmotić je bio u opće mekana narav pa tako oskudijevaju i njegovi junaci potrebitom energijom.

U nježnoj himni pastira (činjenje III., skazanje 13.): „Lijep ti niče Dubrovniče“ osjećamo miris narodne pjesme. Dikcija je ovdje i u opće na lirskim mjestima savršeno lijepa. Razlikošću i glatkoćom stihova nadilazi Palmotić sve Dubrovčane. Pjesnički slog njegov je zamjerne ljepote, a nije onako nenaravan kao u njegovih predšastnika,

pa i u samog Gundulića. Da su naši Ilirci imali pred sobom sva djela Palmotićeva, bili bi za cijelo gradili gladje stihove. Ima u Pavlimiru i lijepih gnoma, n. pr.: Od udarca vijek prvoga u dubravi dub ne pada — Visocijeh posred stina sivi soko gnijezdo vije. — U boga je lijepo ufati.

Samo gradivo dopuštaše, da nas pjesnik prenese u davno poluistorično doba, gdje se miješa poganstvo s kršćanstvom, naš narod s latinskim. Tako mogaše Palmotić prikazati bujan svijet vilenika i vilenica, u koje doduše vjerovaše narod, ali su njegovi vilenici većinom plod njegove mašte.

Biće štogod uzeo iz narodnog vjerovanja, no onakih vilenika, kako ih on riše, za cijelo ne poznavaše naš narod nikada. Da su to tvorovi njegove mašte, vidi se i odatle, što je svojim vilenicima dao imena poznatih gora i bregova: Snježnica (niže Dubrovnika), Vitoš (u Bugarskoj) i t. d. To su epski elementi, koje je Palmotić unio u svoju dramu, ali ih on ne shvaćaše čisto epski. Njemu to nijesu više mila narodna vjerovanja, već zlobni poganski dusi, koji se bore proti kršćanstvu. U Palmotića izlaze sveti Ilar i njegov namjesnik Srgj kao pobjednici kršćanstva, koji ubijaju strašnog zmaja i koji razoružavaju poganske paklenske sile. Dubrovnik niče kršćanin; Dubrovnik stoji pod zaštitom božjom, i za to mu pustinjak Srgj proriče sjajnu budućnost. Dubrovnik će biti pun crkava i manastira; čiste će djevice u samostanima biti čuvarice slobode dubrovačke, kao što su i izabrane djevice u Rimu čuvale oganj božice Veste. Palmotić je čisti kršćanin, prožet strogim mislima crkvene nauke onoga vremena. Bio je on pitomac jezuitski.

Već su drugi prije Appendina rekli, da se pod Ilarovim uništenjem zmaja može razumjeti istrijebljenje praznovjerja u dubrovačkom kraju. Nodilo ide dalje pa sluti,

da priča o sv. Ilarionu možda zaodijeva povjesni dogadjaj ponovljenoga krštenja Srba i Hrvata u IX. vijeku.

Palmotićev dakle Pavlimir može imati i s te strane osobito značenje.

Gundulićeva Dubravka prikazivala se na dan svetoga Vlaha, zaštitnika dubrovačke republike, u slavu dubrovačke slobode. Palmotićev Pavlimir opet nam sliče postanak Dubrovnika na dan svetoga Ilara, kada je ovaj oslobodio onaj kraj od strašnoga zmaja. U dubrovačkoj državi bijaše više crkava, posvećenih svetomu Ilaru, a štovanje toga sveca, piše Appendini, ne popusti nikada u Dubrovniku. Dok nije sveti Vlaho (Blaž) zasjenio sve druge crkvene svečanosti, bez sumnje se i uspomena sv. Ilara svečanije slavila. Pavlimir je pravi pendant Dubravci, koju je Palmotić mogao slušati s pozornice i čitati.

Svaki je Dubrovčanin ljubio slobodu, no Palmotić je za cijelo svoju ljubav otoplio na žaru Gundulićeva sunca. Pavlimir je prava himna slobodi: „Sloboda je plemenita — draža od svega srebra i zlata — sve bogatstvo segaj svita — njoj podobna nije plata“; a to je posve nalik na Gundulićeve stihove u Dubravci: „sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi — ne mogu bit plata tvoj čistoj ljepoti“. Da su ovake misli bile općenite u Dubrovniku, svjedoči i napis na tvrdji sv. Lovrinca: „non bene pro toto libertas venditur auro“ (sloboda vrijedi više od svega zlata). Potomci Epidavra, pobunjeni od Tmora, ne će da se pokore silniku tudjincu; oni žele umrijeti slobodni, jer u njihovoj dubravi vlada pravda a ne samosilje. Njim je sloboda najveće blago na svijetu, jer nijesu vični robovati.

Pastire uvjeri starac Srgj, da su ih zaveli Tmor i Sniježnica; jer je sâm bog poslao ovamo Pavlimira, da proslavi ovu dubravu i da utemelji Dubrovnik. Tako ustaje glasoviti Dubrovnik pod božanskom zaštitom: u njem će vladati vječna sloboda; on će sagraditi stotine brodova,

koji će nositi u rodne dvore obilnosti svega svijeta te će prolaziti Erkulove stupove i otkrivati nove zemlje . . . U Dubrovniku će vladati pravedni zakoni, mir i sklad gradjana, Dubrovnik će biti zaklonište svakog prognanika.

Još je nješto važno u Pavlimiru. U ovoj se drami uznosi čista spolna ljubav i porodična sreća. Margarita isprva sumnja, da li će je Pavlimir oženiti, pa izjavljuje, da bi voljela, neka je nebeski oganj prije spali, nego li bi okaljala svoju čast. Pavlimir je uzimlje i sâm ovjenča, a njegovi drugovi dobijaju mirnim putom domaće vile: oni su srećniji od Rimljana, koji su se dokopali žena otmicom. Ovako ljubav sveza ponosite potomke Rimljana i slovinske vitezove. Dubrovnik se radja s božjim blagoslovom i u nepomućenoj slozi gradjana, da postane dika svega ogromnog Slovinstva od jadranskog do ledenog mora.

Ako profesor Marković istavlja visoka etička načela Gundulićeve Dubravke, mi mislimo, da Palmotićev Pavlimir ne zaostaje ni u tom pogledu za Dubravkom. Poradi svojih misli ostaće Pavlimir uvijek moderno djelo. Dok su talijanski pjesnici, vršnjaci Palmotićevi, puzili pred silnicima i tudjincima, prosvijetljeni dubrovački vlastelin pjeva svom narodu o slobodi. On prenosi radnju svoje drame u mitičku davninu, govori donjekle alegorično; tek Pavlimir mogaše zanijeti Dubrovčane svoga vremena, kakogod što i nas danas bodri i osvježuje.

U kompoziciji slijedi Palmotić shemu klasične drame, oponašanu od Talijana, njegovih uzora. U Pavlimiru čuva pjesnik jedinstvo vremena, donjekle i mjesta. Teško je odrediti Pavlimiru mjesto u dramatici, jer nije ni tragedija ni komedija ni pastirska drama.

Pavlimir se prikazivao u Dubrovniku 22. veljače 1632., i to *prid dvorom*. O prikazivanju dubrovačkih drama ne znamo u opće ništa, no glumci, koji su igrali Pavlimira, bili su za cijelo prilični vještaci.

PAVLIMIR.

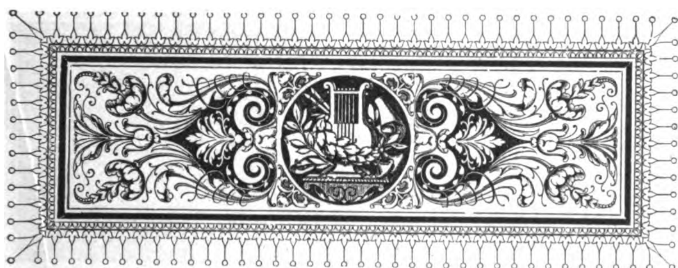

Imena, koja ulaze u ovo prikazanje:

Prolog: Epidavro grad.
Tmor, vilenik.
Sniježnica, vilenica.
Strmogor, kralj od vilenika.
Pavlimir i družina.
Skup pastijera.
Srgj.
Dubravko, drug Srgjev.
Margarita, druga Margaritina.
Nakazni pakljene.
Glasnik.
Poklisari.

Prikazan prid dvorom od družine isprazne 22 fevrara 1632.

Prolog: Epidavro grad.

Ja sam, drazi moji gradjani,
kieh sloboda slatka vlada,
Epidavro grad poznani,
stan čestiti vaš njekada.
Vrha dodje moj visini
bojnieh Gota sila od prije,
paka silni Saracini,
čeljad vrla od Libije.
Prve vojske za me trudne
štete posla sjever mrazni;
druge strana od poludne,
zemlja kotna zlieh nakazni.
Moj puk stari s krepkom sviesti
podnie ove teške zgode,
ki s visokom jošte česti
prednje uživa sve slobode.
Posred Graca i Spilana
jedni mirne dni borave;
čestitija druzieh strana
liepe uživa sve dubrave.
Po ovieh mjestieh za sve ovako
raspršani živu po se,
srcem skladni svi jednako
od pastiera ruha nose.

Mirna se ova njih haljina
potištena ne ima reći:
svietle krvi veličina
i u pastierskoj sijeva odjeći;
svietle krvi, ka iz Rima
po plemenu slavna izvire,
ka hrabreniem gradjanima
jur naseli moje mire.
Vrh njihove štete sada
(što ne smije smrt neprava!)
svraća pastier krotka stada
i zelena niče trava.
I tuže se ljudi od svita
na umrle dni njihove,
ako silna smrt dohita
glasovite još gradove.
Nu se sada ne čudite,
da me u ruhu od gorkosti
s grozniem plačom ne vidite
plakat stare me žalosti,
er vrh ovieh oštrieh hridi,
ke mjesto ovo Lavim zove,
gluho more gdje se vidi
razbijati sve valove,
ima iz praha danas moga
pun neumrle niknut hvale
Dubrovnika grad, slavnoga
nad slovinske grade ostale.
Ovi svietli grad čestiti,
svjetlos moju ki ponovi,
dvoriti će i častiti
dalmatinski svi gradovi.
Eto je veće zlobna mora
pridobio poraz ljuti
kralj Pavlimir, ki će od skora
biele mire podignuti.
Put slovinske kraljevine,
gdi djed njegov jur kraljeva,
priko morske on pučine
množ vodiaše brzieh drieva.

I hrabrene cviet mladosti,
koju slavni Rim odhrani,
u veselju i u radosti
bješe digo k rodnoj strani;
kad Strmogor kralj prokleti,
ki vilinje vlada vieće,
kom su vazda na pameti,
bune, raspi, štete i smeće,
u studenu Vjetrnjicu,
koja uzdrži vjetre prike,
posla Tmora i Sniežnicu,
nemilosne vilenike:
oni vojsku od vjetara
podignuše, da njih sila
satre noćas i pohara
slavna drieva, bogu mila.
Nu što višnja moć odredi,
na svrhu ima svoju doći,
zaman pako tamni i bliedi
opire se višnjoj moći.
Od hrabrenieh deset plavi,
ke razagna more prieko,
živ je k ovoj sad državi
s jednom plavi kralj uteko:
nebu ugodne svete moći,
koje u drievu nosi svomu,
činiše mu vrha doći
hudom moru i plahomu.
Došastje će tegaj kralja
moju slavu ponoviti,
i ovu zemlju vrh zemalja
svieh slovinskieh uzvisiti.
A prem narod sej države,
stari moj puk raspršani,
svetkovinu punu slave
časti u ovoj liepoj strani:
na dan ovi rados nova
svako ljeto njim dohodi,
odkli od gnjiva drokunova
Ilar sveti njih slobodi.

Strašni Voaz i nemili,
strah svieh stada i pastira,
u Šipunu staše spili
polak starieh mojieh mira;
strašni Voaz, štetan toli,
koga ovako ljudi zvahu,
er se od njega cieli voli
jasniem ustim proždirahu.
Ah, koliko zmaj prihudi,
pun otrovi, pun čemera,
njive, dubja, stada, ljudi
splesa, obori, pokla, iždera!
Nu do brzo srdi kletoj
vrha dodje Ilar znani,
tiem se crkvi njemu u svetoj
ovi odluči dan svečani.
Jeda blaga svetkovina,
ko ja žudim dospjet bude,
a pakljena zla vrlina
tašte upazi svoje trude!
Ali evo grdieh slika
zloga Tmora i Snieżnice!
Ah, himbena vilenika!
Ah, himbene vilenice!

Činjenje prvo.

Skazanje prvo.

Tmor, Sniježnica, kralj Strmogor, skup vila i vilenika.

TMOR:

O Snieżnice, drugo hitra,
koja kroz moć krepku i jaku
za mnom letiš brža vitra
po ovieh stranah u oblaku,
gdi kada se sastanemo
sjedinjeni u ljubavi,

zliem godinam zemlju tremo
na sramotu od naravi,
  narugana toli ovako
oblas naša treskovita,
koj se klanja silni pako,
ima ostat pridobita?
  To li je s gara odlučeno,
da sred ovieh oštrieh stiena
naše 'e ime pogrdjeno
i splesana naša sciena?
  I zamani s noćniem strahom
kralj Strmogor, ne bez smeće,
kon jezera pod orahom
vilovito skupi vieće;
  vilovito vieće, u komu
naredbe nam dâ obilne,
da dignemo proć hudomu
Pavlimiru vjetre silne.

SNIJEŽNICA:

  Prem je ovo mjesto i vrieme,
Tmore, druže moj premili,
u ke smo se mi ročili
jošte u vieću sastat š njime.
  Ali već noć tmasta i sinja
sve prid zorom mrake krije,
a družba nam još vilinja
doletjela ovdi nije.

STRMOGOR:

  O hrabrene dike moje,
kieh svudi je čas i ciena,
od kojieh se tresu i boje
veličanstva sva pakljena!
  znate kako prednjieh dana
zli Pavlimir pun slobode
put slovinskieh bješe strana
počeo brodit morske vode.
  On, vlas ištuć djeda svoga,
ki zatjeran jur daleče

iz kraljestva slovinskoga
u države rimske uteče,
doć imaše u ove kraje,
za poplesat našu diku,
za dat nami gorke vaje,
ki ne htiahu pristat viku:
po došastju er njegovu
nebo prieti s našiem jadom
oštru od Lava stienu ovu
uresiti tvrdiem gradom,
krstjanska u njem neka vira
(ah da se ovo viek ne zgodi!)
neumrla posred mira
cavti svedjer u slobodi.
Veće vidjeh strahovite
rimske plavi teć vesele,
klisure ove strmenite,
mirniem pukom da nasele;
veće vidim, gdi se opire
našoj sili kralj nepravi,
i u tvrde kupi mire
puk raspršan po dubravi;
puk, ki ostavi svoj grad stari
Epidavra, koga od prije
mrazni Goti i gusari
oboriše od Libije.
Stare mire zaman strti
nastojasmo, kad bi sada
nikli iz njih praha i smrti,
srećnijega porod grada.
Tiem da ljutoj ovoj rani
liek podoban dat se bude;
prie nego se rasprostrani,
da joj cknjenja ne naude,
o Snieżnice! vriedni o Tmore!
kojieh uspe svietla slava
na visoke dvije gore,
ke su blizu oštrieh Lava,
u onu jamu tec'te hrli,
Vjetrnica ka se zove,

posred koje vjetri vrli
drže stane svedj njihove.
Vojsku od vjetar punu gnjiva
podignite, da navali
na zle plavi, ke protiva
gredu vječnoj našoj hvali.
Svaku od njih da porazi
rasrčeno s vjetrim more,
svakom od njih da zajazi
valovite sve ponore.
Hudom kralju, vrh svieh ljudi
žalostive ki nas čini,
grob srdito more budi,
a duh viku ne počini.
Sva njegova uspomena
sred utopne morske strane
pokopana, podušena
u zabitju da ostane.
Sad skupljeni mi smo odi,
vjerni moji, da čujemo,
kako poso naš prohodi,
da se vladat bolje umiemo.
U početku štete tjerat
vladoca je mudra djelo;
trudno 'e tešku zlu se opirat,
koje bude uzrastjelo.
O Sniežnice, hitra vilo,
o pametni Tmore znani!
kažite nam, što 'e sliedilo,
i kako smo poslušani?

SNIJEŽNICA:

Netom tvoju rieč hrabrenu,
primogući kralju, čusmo,
pospješno se u studenu
Vjetrnicu mi sunusmo.
Vrla vojska od vjetara
na rieč našu skoči gnjivna,
da pogubi, da pohara
čeljad, ka su nam protivna.

Sve što oblaka crnieh leti,
zlieh valova sve što raste,
sjedini se, za proždrieti
zlobna jedra, plavi tmaste.
Na šaptanje naše jako,
koje suncu zrake otima,
vjetri, more, nebo i pako
sastaše se suproć njima,
Ali sve to bi zamani:
eto iz naše otet ruke
Pavlimir se kralj sahrani
posred Gruža, mirne luke.
Plavi su ine, mnim, razbjene,
s jednom samo on dopliva,
i spravlja se na ove stiene
doći nami suprotiva.
Nu k ovomu što se kraju
živ doskito vitez hudi,
odi, o kralju, ne pristaju
jadoviti naši trudi,
nego jošte satrenoga
Epidavra puk nepravi
pustinjaka vuhvenoga
svetkovinu danas slavi;
pustinjaka, po kom pasti
jur vidjesmo huda zmaja,
težak biljeg naše vlasti,
strašan poraz ovieh kraja.
Strah me, iz ove svetkovine
da ne nikne naša šteta,
Svies mi trne, srce stine,
što mi njeko zlo goneta.

STRMOGOR:

O kreposti carstva moga,
nitko se od vas ne pripada':
od udarca viek prvoga
u dubravi dub ne pada.

SKUP VILENIKA:

Mi se kralju vedri i slavni
ne bojimo, ni strašimo,

pače željni i pripravni
svi na volju tvu stojimo.
Gleda' tvoja vlas velika,
koja sliedi tebe sila
glasovitieh vilenika
i poznanieh hitrieh vila!
Eto znana Čemernica,
mudri Covac, Vitoš siedi,
Zelengora i Toplica
sliede tvoje zapoviedi.
Nu ti hitre Kunovice,
koju sliede izabrane
s vilenicim vilenice,
kê Planinu Staru brane.
Družba ova krepka i jaka
svem bi svietu odoljela,
a nego li kralja opaka
suprotivne sprave smela.
Vrle Gote i Slovine
mi digosmo jur, da zbiju
sve Rimjane i Latine
u primorsku Dalmaciju,
a ne ćemo sada moći
hitriem znanjem bistre sviesti
maloj družbi vrha doći,
i njihove sprave smesti!

STRMOGOR:

Nie dostojno svi kolici
suproć njima da stupimo,
samo Tmoru i Snieżnici
oblas našu ostavimo.
Sami su oni krepci i jaci
obraniti našu smeću,
i da se ovi ljudi opaci
iz dubrave ove izmeću.
Tiem na vaše stare stane
vi se ostali odielite,
i s bistrinom sviesti znane
što ima u napried doć, pazite.

Ti Snieżnice sama i Tmore
mješte inieh pomnju imate,
hude naše da zlotvore
poplesate i sharate.

TMOR:

Slavni kralju, neka je nami:
ne će u zahod sunce pasti,
dokle našiem prievarami
ne osvetimo tvoje časti.
Pokli oholo gnjevno more
zloga kralja ne dostignu,
valovite za sve gore
suprotiva njemu dignu;
strašivije na nj valove
na suhu ću ja poždeći,
iz države mirne ove
neka bude ružno uteći.
Mjesta ovega sve mještane
u sumnju ću postaviti,
da je on došo ove strane
pod vlas svoju podložiti.
Silnieh Gota staru plienu
spomenut ću njih slobodi,
i da zli kralj po plemenu
od njihove krvi izhodi,
neka zemlja sva sumnjiva,
za sve život vodi u miru,
podigne se suprotiva
nemilosnom Pavlimiru.

SNIJEŽNICA:

Ja tve, Tmore hvalim svjete,
ne može se njima oprieti;
nu da u gore jošte štete
bude upasti kralj prokleti,
ja ću činit, da na njega
gradjani se svi nabune
od Trebinja, sred kojega
bosanski se kralji krune;

od Trebinja, koje sebi
ime nosi slično dilu,
er u svomu hrani krilu
što je bojnom bjenju triebi.
Njih i Vlahe njim susjede,
ki ne znadu još da iz Rima
neprijatelj zlobni grede
za kraljevat Slovinima,
lasno ćemo podignuti,
kad im damo razumjeti,
da gre s mora gusar ljuti,
tešku plienu ki im prieti.
Kad uzbunom mjesta ovoga,
što njegove niesu osude,
dio puka slovinskoga
suproć sebi vidjet bude:
sumnju imajuć, da za kralja
njegovi ga primit ne će,
iz ovezieh tja zemalja
pun gorkoga straha uteć će.

STRMOGOR:

Podj'te, podj'te, vjerni moji,
moje dike glasovite,
sva čas u vas naša stoji,
čuvajte je i branite.
Drž'te od smeće sve načine
suprotiva hudiem spravam:
oblas moje veličine
svu koliku vami davam.

TMOR:

Pokli naš kralj, ma Snieznice,
na mjesto nas svoje stavi,
ti put plodne Trebinštice
pospješno se poć pripravi.
Sve Trebinje suproć njemu
užež' hrla, pak se suni
i podložna mjestu ovemu
sela i kraje sve nabuni.

U prilici od pastiera
ja ću uhoda odi ostati,
jeda zlobni kralj se istjera,
sa svom snagom nastojati.

SNIJEŽNICA:

Bjež'mo, evo Pavlimira,
koga ohola družba prati,
ne mogu ga od nemira
ja u obraz pogledati.
Naša sila huda i prika
u jedno se sva sastani,
od hudoga protivnika
da nas bljude i obrani.

Skazanje drugo.

Pavlimir s družinom i svjetnik.

PAVLIMIR:

Moja družbo plemenita,
s nebeskome ka pomoći
sili mora valovita
umjela si vrha doći;
o koja si hudje zgode,
neg li ova jedna sada,
podnosila cieć slobode,
ka hrabrenieh srca vlada,
i oviem našiem trudim
bog će svrhu kad god dati:
bog pomaga praviem ljudim,
u boga je liepo ufati.
Svjetlje iz ognja zlato siva,
a veselo sunce kaže,
sred oblaka kad se skriva,
zrake svoje vele draže.
Ova zgoda nesmiljena,
ka se noćas nami zgodi
sred svieh gorcieh uspomena
biće slatka čut kad godi.

U srcu mi njeko ufanje
s razgovorom krepciem veli,
da otjeram sve skončanje,
da ufam dobro našiem djeli.
Nu ako družba naša mila,
u ove kraje ka nas slidi,
ne uzbude se izgubila,
neg se brzo zdrava vidi?

SVJETNIK:

Velika je njih nesreća,
Pavlimire kralju znani,
nu tva čes je od svieh veća,
ki plav tvoju sam sahrani.
Što tva od plavi našieh jedna
srditomu moru odoli,
čiem družina naša vriedna
izgubi se s mnogom boli:
poznati je, da čestitu
tvu vlas ljubi bog istini,
i da on isti osobitu
vrh kraljeva stražu čini.
Hvaljen budi bog na svemu,
njegove su prave osude,
jer da ufanju on našemu
družbu zdravu vratit bude.

PAVLIMIR:

Hvalim krepko vaše ufanje
i besjede tej viteške:
junačko je dugovanje
podnositi trude teške.
Mao skup, ali pun kreposti,
vi ste, družbo moja mila,
snagu vaše hrabrenosti
ne umie slomit niedna sila.
Rim hrabreni, ki nas rodi,
nauke nam svietle dava,
ko se u svakoj trudnoj zgodi
krepka uzdrži krepos prava.

Kako naša bi požuda,
slovinske smo tegli kraje;
ufam malo da nam truda
do kraljestva moga ostaje.
Na pristolje jeda moje
ja do skoro budem sjesti,
drage ćete vi pokoje
uživati s blagom česti.

DRUŽINA:

Misao izreni, kralju slavni,
kâ je srcu tvom od smeće,
za tebe smo svi pripravni
podniet trude sve najveće.
Ako 'e vjerna družba tvoja
vele manja nego od prije,
prikraćena radi broja;
naša krepos kraća nije.
Kud ti 'e drago, ti nas vodi;
i ako ćeš, da se iznova
valovito more brodi,
strah nas nije od valova.
Velika je tva dobrota,
svak se od nas njome hvali;
da imamo sto života,
za nju bismo sve podali.
Tiem se, kralju pun svjetlosti,
zapoviedat nam ne štedi,
svaki od nas u radosti
čeka tvoje zapoviedi.

PAVLIMIR:

Poznam, i nie stvar mi nova,
vriedne misli i hvaljene
mojieh drazieh vitezova,
moje družbe prihrabrene.
Za to, družbo ma ljubjena,
ne kratite vaše trude,
da se družba izgubjena
s mnogom pomnjom iskat bude.

Na visoku ovu goru
šes vas hrlo sad uzidi,
po utažnom jeda moru
koje god se jedro vidi.
Po inieh vrsieh mjesta ovoga
vi se ostali razdielite
cieć uzroka ter istoga
pomniem okom svud pazite,
jeda se dogodi,
da družba primila
po sreći gdi godi
bude se shranila.
A moja će pomnja biti,
čim po žalu grem ovemu,
mjesta ovega ime odkriti,
i ki ljudi stoje u njemu.

Skazanje treće.

PAVLIMIR SAM:

Sâm sam eto ja bez družbe
sred pustošne sej goleti,
da mi 'e moći moje tužbe
oviem stienam spovidjeti.
Niesam žalos moga jada
ponavljati htio njima:
nie korisno, da, tko vlada,
misli odkriva sve druzima.
Ah, ma česti huda i prika!
što me ovako ti razdili
od hrabrenieh moih bojnika,
ki su ufanje moje bili?
Kada cienjah veseo vele
na pristolje moje sjesti,
ti radosti me vesele
gorkiem jadom dodje smesti,
čim pogubi, čiem pokopa
hudu u gnjevu prem srditu
valovita sred potopa
družbu moju plemenitu;

plemenitu družbu, koja
bješe od rimske cviet mladosti,
i od mira i od boja
umijaše sve hitrosti.
Od hrabrenieh deset plavi,
punieh zbora tač kreposna
jednu samu meni ostavi
u milosti nemilosna.
Gdje si dobri Krstimire
ki u svieh trudieh mene sliedi?
Gdje si, znani Ljubimire,
sladji od meda u besjedi?
Gdje si vriedni Belislave;
gdje si, Urošu moj hrabreni;
gdje si, hitri Branislave,
bratučede moj ljubjeni?
Ja s vam' zaedno priko mora
veseo grediah, druzi mili,
i od slovinskieh vrsi gora
bjehu mi se već odkrili:
žarki mjesec, noćna svieća,
ki stoprva bješe isteko.
da ma rados raste veća,
kazaše mi njih daleko;
krvavome kad koprenom
sve se nebo naoblači,
s priekom bukom i ognjenom
da nas satre i potlači;
kada od vjetar vojska hrla
s plahostim se strašnom pruži,
ter od svudi gnjevna i vrla
zategnu nas i obkruži.
Oholo se plaho more
rasrčeno taj čas sinami,
i od valova vukuć gore
podignu se suproć nami.
Treskovitiem gromovima
nebo, sipljuć česte plame,
medju goram vodeniema
odkrivaše jasne jame.

Ne bi srca smiona toli,
koje od straha ne utrnu,
svak čas vali njih oholi
za proždriet nas veće srnu:
vojske od vjetar, sile od mora,
u združenju hudu i kletu,
od plovućieh tužnieh bora
učiniše smrtnu štetu.
Koja vidjet bi strahoća,
gdje na očima sviem se vrti
sred tamnosti od ponoća
blieda slika silne smrti!
Bog plav moju punoj gnjeva
ote morskoj sam vrlini,
a od ostalieh mojieh drieva
ne znam kâ se stvar učini;
nu ne može ino biti,
nego u onoj morskoj sili
da valovi prem srditi
njih su, vajmeh, potopili.
Ah, nesrećni kralju, kudi
greš bez drage tve družine?
Slovini su bojni ljudi,
puni biesa i vrline:
s malom moći ko te vide,
za kralja te primit ne će:
za mogućstvom vas sviet ide,
a svak bježi od nesreće!
Nu veselieh skup pastira
iz dubrave ove grede,
prislatkoga puni mira
medju sobom svi besjede:
poć ću govor njih slušati
iz onega dubja česta,
jeda uzmogu uzaznati
ime i narav segaj mjesta.

Skazanje četvrto.

Dubravko, drug Srgjev, i skup pastijera.

DUBRAVKO:

Pastieri tecite,
seljane trubljom sve
u crkvu zovite,
da blagdan proslave.
Ovi je dan oni,
zli drokun kad pade,
ki stada progoni
ki traše livade.
Ilara svetoga
svak hvali, svak slavi,
ki zmaja kletoga
životom rastavi.
U svetoj nas crkvi čeka
svom dobrotom Srgj poznani,
od kojega nie čovjeka
svetijega u ovoj strani.
On bez grieha dobrostive
u veselju dni boravi,
i u pogrdi svieta žive
o studenoj vodi i travi.
Slavna spila stan je njemu,
gdi star Ilar sve prilike
zgoda udjelja punieh dike,
ke će mjestu doć ovemu.
On kroz ovu spilu pazi
sve što iz krila obilnoga
od naravi ploda izlazi
cieć raskoše svieta ovoga:
zlato, srebro, gdje se plodi,
mjed i gvozdje gdi se sieče,
Sava i Drava odkle izhodi,
Visla i Dunav odkle istječe,
od kud rieka od Nestera
i od Marice glavu diže,
Drine, Volge i Nepera,
i od Neretve nam najbliže,

odkli Vitoš mrazni, odkoli
Kunovica ledna niče,
i Planine Stare oholi
u nebesa vrh dotiče,
gdje Samokov, gdje Cimara,
gdi Koponik rastu gore,
Sveta Gora gdi udara
zviezde vrhom, a dnom more.
Nu nad sve ino vas puk njega
ljubi, dvori i poštuje,
er od slavna mjesta ovega
čudne stvari prorokuje.
Prave da će zgode one,
od Ilara udjeljane
posred spile sve priklone,
nami brzo bit poznane.
Još ga čini glasovita
nad svu vriednu čeljad odi
liepa i mlada Margarita,
ku njegova sestra rodi.
Slavne vile krv izlazi
od onoga slavna bana,
ki Brgata jur porazi,
hudi poraz ovieh strana:
kletu gusu, sred sjevera
ledenoga, ka se rodi,
huda sreća i namjera
dotjerala bješe odi,
i čiem krvnik nesmiljeni,
pun obiesti, pun vrline,
bez milosti hara i plieni
župe, sela sej krajine,
od junačke stignut ruke
plien i život dospje u jedno,
i pravedne plati muke
za činjenje nepravedno.
Liepa dikla svom dobrotom
svietlieh djeda zrak ne taji,
plemenitiem nje životom
svi se diče ovi kraji.

Srgj, nje dundo vriedni i znani,
ki se veseo nad sve ine
spravlja na ovi dan svečani
Ilarovo slavit ime,
jutros u istok zore bile
s mnogom pomnjom nju odpravi,
da u crkvu skupi vile
raspršane po dubravi:
s viencim cvieća razlikoga
k nam će brzo one doći,
svetkovinu dana ovoga
spravne hvalit sa svom moći.
A i mi odi, družbo mila,
čiem čekajuć njih stojimo,
slavna Ilara slavna dila
skladniem glasom proslavimo;
prisvetoga pustinjaka
svaki u slatkoj poj ljubavi,
razložno je vrsta svaka
da njegovo ime slavi.

SKUP:

Zdrav sveče nebesom
i bogu ugodan,
ki slavniem čudesom
prosvietli ovi dan!
tva slava, tva dika,
tva krepos po svieti
zamjerna, velika
svud slove, svud leti.
Pogledaj pun mira
s nebeske države
vrh ovieh pastira,
tvoje ime ki slave.

DUBRAVKO:

Ti učini jur da pusta
država ova ne ostane,
čiem drokunu silnu iz usta
ote stare nje mještane.

Kon visocieh bielieh mira
Epidavra slavna grada,
koga se ime svud prostira,
a on u prahu leži sada,
strašiva se jaza gleda,
kobni Šipun, jama huda,
strahoća se nje spovieda
za veliko čudo svuda.
U njoj staše nesmiljeni
silni drokun grda stvora,
komu idjahu plami ognjeni
iz čeljusti i iz pozora.
Klete srde slično djelim
bj eše Vojas imevrlo,
er mogaše volom cielim
zajaziti jasno grlo.
Ispod štetna nje stupaja,
da ti od straha srce utrne,
uzeženo tle od vaja
puštavaše magle crne,
a u čemeru silna paha
smrt nemila dočim staše,
isprid usta punieh straha
na daleko svak bježaše.
Nemilosni zmaj oholi,
satarišuć mjesta ova,
dubja skrši, polja ogoli.
travu opali. vode iztrova,
splesa njive, podrie luge,
pokla ovčare, pobi stada,
da od velike osta tuge
puk zapanjen i pun jada;
Kada oštroj u kostreti
iz istočne dodje strane
s neba poslan Ilar sveti,
da izlieči naše rane.
Vedre slike, slatka glasa
suprotiva našem jadu
on se ukaza, a do pasa
blag nosaše siedu bradu,

od konopa pas pritvrdi
visaše mu do dno peta,
blied, bosonog, u pogrdi
sve držaše stvari od svieta

SKUP:

Zdrav sveče nebesom
i bogu ugodan,
ki slavniem čudesom
prosvietli ovi dan!
tva slava, tva dika,
tva krepos po svieti
zamjerna, velika,
svud slove, svud leti.
Pogledaj pun mira
s nebeske države
vrh ovieh pastira,
tvoje ime ki slave.

DUBRAVKO:

Kad pustinjak bogu mili
vidje poraz srde klete,
zaplaka se, i procvili
tužna mjesta, jadne štete;
i roneći grozne suze,
sklopi ruke, na tle pade,
ter višnjega molit uze,
da samiri naša jade.
Kako teške, kako vruće
on uzdahe k nebu uputi,
božie vlasti primoguće
tešku srdžbu za prignuti!
Sve što veće s molbom slidi,
toliko mu veće iz oči
rieka od suza teć se vidi,
verno srce ka svjedoči.
S krepkom vjerom sadružena
molba u rajske dvore uleti,
i od višnjega bi primjena,
ko željaše starac sveti,

koji, kad se bogu umoli,
usta i s krepkom zapoviedi
viknu, da ga zmaj oholi
po pučini morskoj sliedi.
Na rieč svetu tad zapliva
po valovieh drokun ljuti,
i čemerom, puniem gnjiva
more otrova i zamuti.
I čim krugom oholime
kudu vije, glavu stresa,
s bieliem valim sione dime
podižući put nebesa,
strahovitiem pod bremenom
uzvišeno sinje more
s jedovitom mutnom pjenom
podizaše česte gore.
Plov otrovni zada svima
morskiem vilam sumnju hudu,
da se od riba stada nima
rastrovati sva ne budu.
Na kraj župe Žrnovice,
kon tekuće bistre vode,
gdi s pastierim pastjerice
na mekahni žo dohode,
plovući se tiek ustavi
srditoga strašna zmaja,
komu Ilar slavni spravi
zgradju od drva vrhu kraja.

SKUP:

Zdrav sveče nebesom
i bogu ugodan,
ki slavniem čudesom
prosvietli ovi dan!
tva slava, tva dika,
tva krepos po svieti
zamjerna, velika,
svud slove, svud leti.
Pogledaj pun mira
s nebeske države

vrh ovieh pastira,
tvoje ime ki slave.

DUBRAVKO:

Jur u gorkom dočiem strahu
puni smeće i bljedila
neizbrojna čeljad stahu
ta zamjerna pazeć dila;
na rieč jednu starca sveta,
svi kolici da ju vide,
za izgorjet zvier prokleta
na drvenu zgradju uzide.
Zgradja on čas užežena
pod otrovniem tielom planu,
a dim crni iz plamena
ote svjetlos bielu danu.
Od žestoke od bolesti,
ku gorušti plami uzroče,
silna srda puna biesti
usiono zviždat poče,
a kroz usti nje otrovne
tač nemio ied se sunu,
da u crnu dimu skrovne
malo plame ne podunu.
Od zviždanja strahovita
more uspregnu, gora zamnje;
od čemera jedovita
dim požutje, plam potamnje.
Plam potamnje, nu veseo
u svoju se sliku vrati,
i dobitnik u pepeo
čemernoga zmaja obrati.
U pepeo srda prika
obraćena bi ureda
nu u pepelu ne osta slika
od pepela neg od ieda.
Ilar pade na koljena
sa sviem pukom zaedno i tebi
uze srca podnižena
hvale davat, kralju od nebi.

Koja vika oda svudi
veselieh se glasa otvori,
kad nemili drokun hudi
u pravednom ognju izgori!
Slavna sveca slavno ime
zamjernoga rad čudesa
od svud glasom općenime
dizaše se do nebesa.
Luzi, polja i dubrave,
njive, gore, vode spile,
čestit biljeg i pun slave
od radosti daše mile.
Tiho more jošte k tomu
od raskoše dodje mnoge
pustinjaku prisvetomu
celivati svete noge;
tiho more, kê, nadmeno
u zô način, po tom toga
od slavnoga sveca istoga
prid sviem pukom bi sniženo.
Dolerije, Hoje i Lera
tad pomrča stara slava,
i krstjanska poče vjera
sred ovezieh sjat država.
A na slavu slavna Ilara
sazidana crkva uzrasti,
gdi svetoga sred otara
njegovo se ime časti.

SKUP:

Zdrav sveče nebesom
i bogu ugodan,
ki slavniem čudesom
prosvietli ovi dan!
tva slava, tva dika,
tva krepos po svieti
zamjerna, velika,
svud slove, svud leti.
Pogledaj pun mira
s nebeske države

vrh ovieh pastira,
tvoje ime ki slave.

DUBRAVKO:

Ali evo Margarite:
liepa vila u slobodi
s sobom vile plemenite
u Ilarovu crkvu vodi.
S puta im se uklonimo,
pa š njim' tance pune slave
oviem poljem izvedimo,
ko je običaj sej države.

Skazanje peto.

Margarita, skup vila i pastijera.

MARGARITA:

Vesel'mo se, druge mile,
dan čestiti eto sinu,
kad s pastierim liepe vile
slavnu čine svetkovinu.
Pustinjaka vriedna Ilara
svaka hvali, svaka slavi,
strašna zmaja ki pohara
i mir ovoj dâ državi.
Dokli bješe srda p'rika
sred poguba našieh živa,
ova zemlja sva kolika
staše u tminah žalostiva;
u svjetlilu sad veliku
vesela je nad sve ostale,
svomu slavnom slobodniku
neizbrojne dajuć hvale.

VILA PRVA:

Prije vile i pastieri
o veselju ne mišljahu,
nego ko će klete zvieri
ubjegnuti srdžbu plahu;

sada od vila i pastiera
drage družbe svud se vide,
slatka ljùbav, prava vjera
kieh uresom mnoziem slide.

VILA DRUGA:

Prie bez voćke i bez cvitja
vidjahu se sve livade
žalosnoga svoga bitja
uzdišući teške jade
ne mogaše niedna vila
ljubljenomu svom pastieru
s darom vienca draga i mila
svjedočiti svoju vjeru;
ponosito sada svudi
voće raste, cvietje zene
i raskošnoj u razbludi
livade se sve zelene,
liepe vile sve slobodne
s bielom zorom zaedno ustaju,
s draziem svojiem vience ugodne
u razbludi ter spravljaju.

VILA TREĆA:

Ne smijaše pomisliti
pastierica niedna prije,
na kladenac bistri otiti,
bielo lice da umije;
u svoj ovoj sada strani
nie kladenca, gdi u ljuvezni
ne vode se tanci izbrani,
ne poju se slatke pjesni.
Tim s pastierim oviem sada
i mi tanac izvedimo,
i našega u slobodi
slobodnika proslavimo.

(Odi se izvodi tanačac.)

Činjenje drugo.

Skazanje prvo.

PAVLIMIR:

Liepe i mirne strane od svita!
Vriedna puka i naroda!
Poznati je, da čestita
š njim stanuje svedj sloboda.
Plemenite vrste od vila!
Dragoća je njih gledati!
Nie me mogla morska sila
ljepše u mjesto dotjerati.
U srcu mi 'e želja mnoga,
tvrd u njemu grad zgraditi
i od došastja ovdi moga
glas vjekovit ostaviti
Ali koja jača želja
moje srce veže i mami,
koja me ovo ljubav strielja,
koji me ovo žegu plami?
Liepa vilo Margarita!
tva me liepos rajska veže,
tva me krepos glasovita
mami, strielja, ranja, žeže.
Plemenitieh Slovinčica
u gizdavom liepom zboru
medju zviezdam ti Danica
objavi se mom pozoru.
Prislatka se tva besjeda,
svietlo pleme ka svjedoči,
meni učini sladja od meda
a od sunca svjetlje oči.
Nu kud srneš Pavlimire?
Ovo li su tvoji puti?
Kud se miso tva prostire?
Kud se odluka tva uputi?
Što će svietla riet gospoda,
kad začuju ljubav ovu,
vrh slovinskieh ki naroda
na kraljestvo tebe zovu?

Ne mogu ino; vil izbranu
ljubiti 'e meni sila:
ona 'e mlados mu svezanu
rajskom dikom zarobila.
Ona 'e srcu mom gospoja,
ona meni zapovieda,
da je sliedi miso moja,
da ju dvori, da je gleda.
Tot ćeš ove dat izglede,
ma mladosti, tvojoj družbi,
sve živote ki ne štede
izgubiti na tvoj službi?
Nie ti vrieme ljubit sada,
izgubjene žali plavi,
ke satrše pune jada
gnjevni vali i nepravi.
Da to li ću ja umriti
bez uresa nje rajskoga,
i u nevrieme izgubiti,
nju ne gledajuć, mene istoga?
Vrat' se, sviesti ma, razlogu,
ne izgubi tvoga suda;
kraljestvo ištem, a ne mogu
kralj od mojieh bit požuda!
Bez tebe mi, rajska vilo,
ka kraljuješ bitju momu,
nie kraljestvo drago i milo,
niesam ja drag meni istomu.
Pavlimire, s tve plahosti
i s tve želje nedostojne
plemenitieh tvojieh kreposti
ne pocrni zrake bojne!
Ne, ne, liepu djevojčicu,
svietla obraza, slavnu djelim,
ja za dragu vjerenicu,
ne inako, imat želim:
po zakonieh vjere prave
ja je hoću osvojiti . . . .
Nu gre k meni iz dubrave
vjerna družba. Što će biti?

*

Skazanje drugo.

Pavlimir i družina.

PRVI DRUG:

Svietli kralju Pavlimire,
tvoju mlados razveseli,
i iždeni zle nemire,
ki su tvoje srce smeli.
Mirnu, blagu, plemenitu
mi smo našli čeljad odi,
mirnije se na sem svitu
vrste od ljudi ne nahodi.
Epidavra bojem strena
pradjedi su rod njihovi,
ki jur glasom svietla imena
kolonije rimske slovi.
Dolerije, Hoje i Lera
nie spomene odi sada;
rimske crkve prava vjera
svieh požude skladno vlada.
Stare idole sve njihove,
prie neg poznan bi bog pravi,
medju svoje Rim bogove
u Panteon crkvu stavi.
A prem danas slavna Ilara,
krstitelja svoga slave,
silna zmaja ki pohara,
strašni poraz sve države.
Na njegov se dan svečani,
kako je pravo i dostojno,
liepe čeljadi u ovoj strani
vidi mnoštvo neizbrojno.
Nu nad sve ino liepieh vila,
što nam srca sviem zanosi,
zamjerna je liepos mila
sunčan pogled, zlatne kosi.
Drobne ruže, biele liere
svom bjeloćom dobivaju,
iz usta im med izvire,
cvieće niče gdje stupaju.

Gustiem borim gaj spleteni
učini nam u radosti,
da vidimo ne vidjeni
neizmjerne njih lieposti.

PAVLIMIR:

I od mene pun uresa
liepieh vila skup se upazi:
svietlom suncu od nebesa
prilični su njih obrazi.
Medju njim se ponosita
vedrom slikom, blagom riči,
liepa i mlada Margarita
jak božica rajska diči.

DRUG DRUGI:

Tej diklice dike drage
s iniem stvarim nam je odkrio
jedan pastier ćudi blage,
ki je u putu nas susrio.
Svi knezovi i svi bani,
ke slovinska zemlja ima,
svi hercezi i svi djupani,
svietliem rodom i djelima
plemenitu djevojčicu,
kojoj mnogu ljubav nose,
za svu dragu vjerenicu
bez pristanka žude i prose;
nu ona, kojoj, može biti,
nebo odluči bolje sreće,
mladjahna se zavjeriti
za niednoga od njih ne će.
Bivši tva vlas ne vjerena,
plemeniti kralju izbrani,
nu ako liepa i hrabrena
djevojka se za te hrani?
Kad bi ti nju isprosio,
a nas jošte ne vjerene
po zakonu sadružio
za družice nje ljubjene:

cieć korisna toga dila,
i s koristim puna hvale,
tva bi kruna svietla bila
nad kraljeve sve ostale,
er bi liepu ovu stranu,
ku sloboda rodna slavi,
držo u vieke zavezanu
s prijateljstvom i ljubavi.

PAVLIMIR:

Kreposni su vaši svjeti
od ne male dike i ciene,
a i ja sam na pameti
imo misli tej hrabrene;
pače mi je dohodilo
jošter na um veće krati,
da bi odi dobro bilo
jedan liep grad sazidati,
od koga bih učinio,
draga družbo, vas gradjane,
i s vam verno sadružio
liepe vile, ke vas rane.

DRUG TREĆI:

Ta 'e besjeda draža nami,
neg sunčane gledat zrake:
združit s mladiem djevojkami
ne vjerene tve junake;
svietli ures njih ljepote,
kiem se klanja zrak sunčani,
naša srca i živote
sveza, ustrieli, smami, zani.

PAVLIMIR:

Miso vaša, ka je općena,
na pameti biće meni,
a ja niesam tvrda stiena,
da ne ćutim plam ognjeni;
nu najprije, drazi moji,
razlozi nam svi govore,
da se družba nać nastoji,
ku zanese priko more.

DRUG PRVI:

Mi smo, kralju, rad te svrhe,
i da volja tvoja slidi,
sve obišli kraje i vrhe;
nu se niedna plav ne vidi.
Šes junaka u toliko
na onoj gori stražu čine,
koja more sve koliko
gleda i ove sve krajine,
jeda višnja vlas velika,
kako srca naša žude,
od vrline mora prika
njih shranila danas bude:
da i oni s nam slobodni
u ljuvenom slatkom raju
s liepiem vilam stan ugodni
u ovoj zemlji uživaju.

PAVLIMIR:

Sakrij se svak s' strane
pastira skup grede
njihove da znane
čujemo besjede.
Liepe su š njim vile,
ne vidjeh u vike
tač blage i mile
i svietle prilike.

Skazanje treće.

Srgj, Pavlimir i družba, skup pastijera i vila.

SRGJ:

Pastiri ugodni
i vile čestite,
ki život slobodni
u miru vodite,
kiem ova dubrava
svjetlja je nad sve ine
slovinskieh država
kraj ove krajine!

Hvaljen bog veliki,
ki danas dopusti,
u ognju zmaj priki
da život svoj pusti;
zmaj, koji njekada
čestita mjesta ova
pun štete, pun jada
pogubi, rastrova.
Svetoga Ilara
i s glasom i s djeli
vrh slavna otara
do sad smo slavili;
sad se u spilu svi njegovu,
gdi ja stojim, pospješimo,
svetkovinu da u njoj ovu
u veselju dovršimo.

PAVLIMIR:

Blaga srca cienim, da je
ovo oni Srgj hvaljeni,
ki odi slavan po sve kraje
u velikoj slove cieni.

SRGJ:

Čujem glas od ljudi!
Koja 'e družba ono,
ku resi od svudi
oružje smiono?
Vitezi, tko ste vi?
Kud, odkle vi grete?
U ovoj dubravi
koju stvar ištete?

PAVLIMIR:

Pastieri mir s vami!
S strane strah vrzite:
vašiema zemljami
mači ovi ne priete;
nije razlog, da vašoj
prislatkoj slobodi
neobični nose boj
nijedni narodi.

SRGJ:

Kreposna te tva besjeda,
o viteže plemeniti,
svietle od krvi opovieda,
ne krati se nami odkriti.

PAVLIMIR:

Ako 'e vami došo ikada
na uši svietle glas pun slave
Radoslava, koji vlada
slovinske ove sve države:
Prid Časlavom hudiem sinom,
ki vlas silom ugrabi mu,
bježeć s vjernom on družinom
jur se u slavnom shrani Rimu.
S plemenitom on vladikom,
prava vjera s kom ga ugodi,
dni provodeć s mnogom dikom,
Petrislava sina rodi.
Hrabrenoga Petrislava
ja Pavlimir sin ljubjeni
put slovinskieh grem država,
gdi 'e kraljestvo staro meni;
a to er, buduć Časlav kleti
jur za svoje griehe prieke
usilovan bio umrieti
sred utopne vržen rieke,
mene na vlas djeda moga
svi slovinski bani zovu.
Jedva gnjeva od morskoga
u dubravu dodjoh ovu:
valovita morska sila,
ka je ostale moje plavi,
ko se bojim, potopila,
jedva moju plav ostavi.
Hvala bogu, ki me shrani
po velikoj svoj milosti
u čestitoj vašoj strani,
gdje stanuju sve kreposti.

SRGJ:

Svietli kralju Pavlimire!
u kojoj se strani od svita
svjetliem glasom ne prostire
tvoja krepos plemenita?
Tko da ne zna pod nebesi
glasovito tvoje pleme,
ke se kraljim hrabrenieme
kako nebo zviezdam resi?
Pazeć svietla i vedroga
tvoga obraza liepu diku,
Radoslava djeda tvoga
plemenitu poznam sliku.
Još bih diete, kad njekada
dodje u ovu on dubravu,
na dan isti, koga sada
ponavljamo diku i slavu.
Mnogo liepieh vitezova
njega združi punieh hvale;
vedra slika nu njegova
nadhodijaše sve ostale.
Za to, kralju plemeniti,
pokli tebe čes vesela,
za dan ovi počastiti,
u ove kraje jes doniela:
i ti i vriedna družba tvoja
u čestitu spilu hodi,
gdi pustinjak Ilar stoja,
ki višnjemu toli ugodi.
Ja namjesnik slavnu Ilaru,
ki ove časti ne dostojim,
za običaj našu staru
u nje skutu sada stojim.
Hodi, nu se ne zasrami,
svietli kralju, tva vedrina,
ako rimskieh veličina
nać ne budeš medju nami;
pače se uči segaj dana,
ko se drže u nescieni
i bogastva naglo iskana
i dvorovi uzvišeni.

Nu ako gnjivna morska sila
(niesu tašte me osude)
u ovi te kraj donila
cieć koristi naše bude;
nu ako višnji blag i mio
od morskoga huda gnjeva
danas bude sahranio,
koja tebe sliede drieva!

PAVLIMIR:

O slavnoga pustinjaka
namjesniče vriedni i znani,
i ja i družba moih junaka
dobrotom smo tvom svezani;
tim gremo veseli
dan ovi čestiti,
ko srce tve želi,
jedino slaviti.
Ah, da bog dopusti,
ko milos tva pravi,
da morskieh od usti
shrane se me plavi!

Skazanje četvrto.

Margarita i Dubravka.

MARGARITA:

O Dubravko, drugo moja,
ku priateljstvo drago i milo,
bivši još ja sred povoja,
davno je sa mnom sjedinilo,
da, odkli smo zaljubljene,
želje i misli moje i tvoje
nam su objema odkrivene,
ko da u jednom srcu stoje,
koja ovo nova želja,
ku ne oćutjeh nigda prije,
moje srce veže i strielja
i ledenu miso grije?

Koji ovo gos čestiti,
liepa uzrasta, vedre slike,
nas je došo počastiti?
Koje u njemu sjaju dike!
Da se nije dundu momu
on za kralja povidio,
po licu bi svom samomu
krv kraljevsku svjedočio.
Mnogi bani i gospoda
(ništa otajno tebi nije)
slovinskoga od naroda
i od pitome Dalmacije
jesu mlados mu dvorili,
i blagoćom snižna lica
prosili me i dvorili,
da im budem vjerenica;
nu ja, ka sam dosle od leda
na neizbrojne molbe bila,
s jednoga sam sad pogleda
živ se u oganj satvorila.
Netom vidjeh obraz mili,
netom začuh rieč medenu,
mê se od mene srce odili,
moja odluka stara uvenu.
Ili me ovo nerazložna
njeka želja veže i hita,
kojoj srca sva podložna
umrlieh su ljudi od svita;
ili višnji zgar odredi,
da s vitezom nijednime
ne sklopi se i ne sliedi
vjera moja, neg li š njime.
Nu nečista ljubav ako
u mojemu srcu ovo je,
na činjenje koja opako
hoće snižit želje moje:
prije ognjeni plamen s nebi
vrhu glave moje sleti,
neg ja učinim stvar na svieti,
svietla časti, suproć tebi.

DUBRAVKA:

O družice, draža meni
nego od oči svjetlos mila,
s razlogom si tvoj ljuveni
novi oganj meni odkrila;
želja u srcu zatajana,
ku gorušta ljubav budi,
ne odkrivena, kako rana,
s vele većom štetom udi.
Ja ti rekoh veće krati,
da ne može tvoja dika
bez ljubljena druga stati,
bez dragoga vjerenika.
To bi našoj u dubravi
ti se brojit sama htjela,
ka daleče od ljubavi
mladjahne bi dni provela.
Zaludu ti te kreposti;
ne da narav ljubežljiva,
neg od tebe da uživa
rod priličan tvoj kreposti:
tim nijedno čudo nije,
da ovi vitez vriedni i znani
svom dobrotom od svieh prije
tvoju mlados stravi i zani,
ni ti ckvrniš tvojieh dika,
paček se imaš riet hvaljena,
želeć imat vjerenika
svietla kralja i hrabrena.
Prignut je ljubiti
kreposna svak dila,
vriednos je na sviti
sviem draga i mila;
toliko veće, kad
svieto se nahodi
nje srcu čovjek mlad,
kojojzi gospodi.
Nu ako božja vlas velika
njega u ove kraje iznese,

za nać tebi vjerenika,
ki dostoji tve urese:
višnji, ki pravo sviet vlada,
i zna ljudske sve požude,
kad se umrla svies ne nada,
uzvisit ju često bude.

MARGARITA:

Bogu davam ja se u ruke
i sniženo njega molju,
da on ispuni me odluke,
da on vlada moju volju.

Skazanje peto.

Margarita, Dubravka i pastijer.

PASTIJER:

O gospodje plemenita,
ljubljeni te dundo zove!

MARGARITA:

Što ima biti da me pita,
ke će stvari biti nove?

PASTIJER:

Čestiti su i veseli
glasi i po te srećni dosti:
Pavlimir te vidjet želi,
stravljen s rajske tve lieposti.
On u spilu ko se uputi
s tvojiem dundom kreposnieme,
s mnogom željom želeć čuti
glasovito vaše pleme:
Srgj, veseo da pogodi
požudami kralja znana,
reče, da krv vaša izhodi
od hrabrenieh svietlieh bana.
Ko mu vaše slavne dike
i pradjede vriedne izbroji,
na te svrnu sve besjede,
ko se uresu tvom pristoji.

Od njegova, reče, roda
da ti ostala sama jesi,
kojoj višnji krepos poda
neizmjernu zgar s nebesi.
Kliče tad kralj plemeniti,
da ne može bit inako,
neg da ures tvoj čestiti
zdrži u sebi dobro svako,
i srećniji da bi bio,
vjerenik se tvoj nazvati,
neg od svieta velik dio
gospodovat i vladati.
Na besjede tej žudjene
Srgj, veseo s tvoje sreće,
po tvu milos maknu mene;
o gospodje, ne ckni veće.

DUBRAVKA:

Vidiš, drugo ma ljubjena,
ko dostoje vriedna dila,
da je požuda tva hrabrena
na pameti bogu bila.
Vriedni i liepi vi ste oba,
i nitko vas ne nadhodi:
bi dostojno u jedno doba
vaša ljubav da se rodi.

MARGARITA:

Ma je liepos nedostojna,
svietlom kralju da omili;
ali gredem dobrovojna,
gdi me zove dundo mili.

Skazanje šesto.

Tmor i Snježnica.

TMOR:

Sreća je naša po prav htjela,
o Sniežnice, ma ljubavi,
da si se ovdi sa mnom srela,
gdi me jutros ti ostavi;

tim mi spovjedj, drugo mila,
naši posli ko prohode?
Kê si zemlje nabunila?
Kê si smela ti narode?

SNIJEŽNICA:

Ko se od tebe, Tmore, odielih,
sa sviem srcem nastojeći,
naše odluke da po djelih
svršene se budu reći,
pomna, skrovna i najpreče
u smrdeću podjoh spilu
u tmastomu koje krilu
sumporana voda teče;
sumporana voda, koju
nemilosni dusi pjene
u pakljenom nepokoju
s Flegetonta rieke ognjene
Od nečistieh tu nakazni,
kieh vlas naša silno kune,
činih doniet kroz drum jasni
kletu glavnju od pobune,
pak usionom namazana
mastim, ka je čudne moći,
hrlo uzjahah ovna vrana
ki iz tamne dodje noći.
Na ovnu ovemu pokrivena
leteć crnom u oblaku,
ko je običaj naša općena
po noćnomu letjet mraku,
na Babu se spustih rieku,
i vrgoh se strmovrata,
gdje najjače vode teku
sred plahoga kolovrata.
Ustavi se smiona voda
na me rieči vilovite
i put lastan meni poda
kroz ponore jazovite.
Ja po tmastieh leteć jazih
uz pukline, uz litice,

u jedan se čas upazih
na kraj bistre Trebinštice.
Tu, da miso naša jaka
steći bude vjeru veću,
priobražena i od ulaka
uzeh sliku i odjeću;
nečinih se dobro čuti,
a užegoh taj čas plahe
Trebinjane na boj ljuti
i susjede njima Vlahe.

TMOR:

Njih nabunit nie stvar mučna,
bivši ona vrsta od ljudi
nabunljiva i naučna
na privare naše svudi.

SNIJEŽNICA:

Taštiem strahom poharana,
donieh glase njim neprave,
da gre gusa nepoznana
žeći i plienit njih države,
i ako nije njih požuda,
u zlo upasti od svieh gore,
da oružani oda svuda
hrlo budu doć na more.
Muke, stoke, djecu, žene,
strašiv stavih njim prid oči.
Na glas ove uspomene
svak na oružje gnjevan skoči.
Od pobune glavnja ognjena
čini, da se svi poplaše,
ka mi u ruci ne vidjena
sione iskre izmetaše,
Ko ih vidjeh punieh smeće,
i da njihov plam srditi
bez velike sile ne će
niedna voda ugasiti:
po svieh župah mjesta ovoga
hrlo stupaj moj upravih,

tere glasom zliem svakoga
u veliku smeću stavih:
nije vlaha ni pastiera,
ki je čuo me besjede,
odi oružan ter ne grede,
zlobni gusar da se istjera.
Malo, pak ćeš pun bljedila
rukom tegnut, kralju hudi,
ko progoni naša sila,
poplesat ju koji žudi!

TMOR:

Vele izvrsniem putom hodi
naša sprava po mom sudu;
u toliko ni ja odi
danas niesam stô za ludu.
Ali je trieba bilo meni
proć s načinim prem hitrima,
budući mi Srgj vuhveni
vazda bio na očima;
Srgj vuhveni, sa svom moći
našoj sili ki se opire,
i hoće nam vrha doći
i čas splesat naše vire.

SNIJEŽNICA:

Tej zlostari rieč opaka
ne da, da se puk privari
lažom našieh taštieh čari:
mora, uroka, vukodlaka;
naše vile od planine,
kiem varamo čeljad ludu,
pustolovice, upirine
prid njime su sve za ludu.

TMOR:

Na sramotu ja njegovu
na dan ovi sviem veseo
svu koliku čeljad ovu
sumnjiviem sam strahom smeo.

U miso sam stavio njima,
od šta se oni često boje,
da 'e Pavlimir došo iz Rima
smesti davnje njih pokoje,
da na stražu sve slobode
stave pamet, oči otvore,
da od velike stan gospode
njim koristan bit ne more.
A uzdignu laži moje
Margarite vile vira,
ku zli dundo vjerio je
za zlobnoga Pavlimira.
Vjera im ova teško poda
sred besjeda mojieh sumnjiti,
da prćija njih sloboda
nemilom će kralju biti.
Mrmorit su svi počeli
suprotiva kralju kletom;
ima ovi dan veseli
s kom velikom dospjet štetom.
Nu da zli kralj sa svieh strana
zameten se vas upazi,
prie neg buna od mještana
izagne ga i porazi,
od druga ću ja njegova
Krstimira uzet sliku,
adrijanskieh ki valova
za njim brodi silu priku.
Nesrećni ću glas mu dati,
da 'e njegova družba mila,
što ne umiemo još ni znati,
u moru se potopila;
sam ja da sam gnjevne vale
i srdito more prieko,
na pustošne vržen žale,
sa zlom dušom jedva uteko.
Slika druga ljubjenoga,
koga on vele gleda i cieni,
od govora biće moga
dobar svjedok, neka je meni.

*

SNIJEŽNICA:

Dobra tvoja ta je odluka,
nu moj život miran nije,
dokle ista moja ruka
zloga kralja ne ubije.
Za to uputi ti se veće,
ko si u srcu namislio,
zlobnoj gusi zle dat smeće
kroz pogubni glas nemio;
ja ću ostat odi sama,
radi posla da ovoga
iz paklenieh činim jama
glavnju doniet sna smrtnoga:
njom ću njemu ne vidjena
činit smrtni san zaspati,
i oviem nožem nesmiljena
pogubit ga i zaklati.

TMOR:

Ti ostani, ja ću poći;
niedne varke ne pustimo,
da zlobnoga naše moći
nepriatelja pogubimo.

Skazanje sedmo.

Snižežnica i nakazni pakljene.

SNIJEŽNICA:

Pokli ja sam odlučena,
da mu miso s djelim združim;
raspršana, raspletena,
stresam prutom, zemlju kružim,
lievom nogom bosonoga
u strašivi krug ulazim.
put zapada triš mrkloga,
triš na istok jasni pazim.
O nakazni strahovite,
da izvršim mu požudu,
iz pakla mi donesite
sna smrtnoga glavnju hudu!

Jošte cknite? Još krzmate?
Zlobni dusi, još vas nije?
Ali od mene vi čekate
kletve i rieči strašivije?
Sad, sad ako ne dodjete,
jedovita i rasrčena
ne zatajah strašna imena,
od koga se svi tresete!

NAKAZNI:

O gospodje naša davnja,
pusti ognjene srdžbe tvoje:
nosi ti se kleta glavnja,
na zapovied tvoju evo je.
I ako ć', da te mi sliedimo,
zapovjedj nam i naredi;
svi čekamo, svi žudimo
tve moguće zapoviedi.

SNIJEŽNICA:

Za sada mi dusi vrli,
ne služite za stvar inu;
vratite se opet hrli
u pakljenu strašnu tminu.
Gorim, sva sam jedovita,
prika i vrla izvan mire,
od krvi me žedja hita!
Gdje si hudi Pavlimire?
Goruštu ću žedju moju
tvojom krvim ugasiti.
Što već pazim, što već stoju
ter ga ne grem poraziti?
Ali eto zli kralj grede
i š njim moj Tmor pun poraza.
Hitro ti je tudja obraza
on lažive uzeo izglede:
po hodjenju, po prilici
Krstimir je pravi vidjet.
Njega paze svi bojnici;
Pavlimir je počeo bliedjet.

Mjesto mu ću podat, neka
primi sada gorke muke
taštom lažom glasa prieka,
pak ću izvršit me odluke.

Skazanje osmo.

Pavlimir, Tmor u prilici Krstimira i družina.

PAVLIMIR:

Krstimire moj ljubjeni,
sasma težak i nemio
od ljubjene družbe meni
danaska si glas donio.
Ti, moj dragi druže izbrani,
sada skaži meni, kako
njih pogubi more opako,
ko ti život tvoj sahrani?

TMOR:

Znaš noćašnje, kralju, sile,
i ko svuda u okoli
na nas bjehu naripile
gnjevne vode, vali oholi.
Čiem u strašnoj ovoj smeći
tva nam plav se s oči dignu,
po velikoj koju sreći
silno more ne dostignu,
vihri, valovi i nebesa,
nemilosno, jaoh. od veće,
(sva mi od straha put se stresa,
čiem poviedam moje nesreće)
ostavit se nas ne htješe,
dokli, ohola puni gnjeva,
ne razbiše, ne proždrieše
sva nesrećna naša drieva.
Vriedna Uroša plav najprije,
za početak zao nam dati,
čiem njom silni vihar vije,
s jedrima se sviem izvrati;

izvrati se i iz dna svoga
izgubjenoj svoj družini
posred mora potopnoga
nemilostan grob učini.
Ka se oćutje tada tuga!
Koji urnebes posta od ljudi,
gdi po šteti svoga druga
svak pogubu svoju žudi!
Za Urošom plavi sve ine,
da prikratim me govore,
u razlike zle načine
satarisa plaho more:
njeke zgodom strahovitom
rastresene, rasčijane,
potonuše valovitom
u ponoru ukopane;
njeke vrlieh posred plata,
čiem se strahom rvu i vrte,
od ponorna kolovrata
strene ostaše i proždrte;
na jednu se pun vrline
s neba strašan šijun spusti,
i dignutu u visine
vrže moru u čeljusti;
mu plav sila plahieh vala
o žestoke razbi stiene;
sva se utopi družba ostala,
sreća iznese živa mene:
na maloj se cki držeći,
pun žalosti, straha i vaja,
jedva mogoh smrti uteći,
sred pustošna vržen kraja.
Sreća moja bi velika,
er te, kralju, nadjoh odi,
da po meni zna tva dika,
što se tužnoj družbi zgodi.

PAVLIMIR:

Ah, zgode opake
i hude odveće,

ja vieku ovake
ne čekah nesreće!
Ah, družbo ma mila,
ljubjena, jedina,
koji grieh, ka bila
u vas je krivina,
da vaše dni budu
valovi srditi
u gnjevu prihudu
nemilo skratiti?
Kud da se ja bez vas
uputit sad budem?
Kraljevsku ko da vlas
nesrećan dobudem?
Zavidna nebesa,
potreba kojiem bi
vašega uresa,
uzeše vas k sebi,
naš jošte umrla
uzdrži zemlja ova,
na svako zlo hrla,
sviem štetam gotova.
Al' ki ostasmo, mili druzi,
ne šted'mo se, ni kratimo,
da u žalosnom plaču i tuzi
smrtnu slavu pripravimo
izgubjenoj našoj družbi.

SKUP:

Svak procvili, svak proplači,
kaži gorke svak žalosti:
valovita smrt potlači
plemenite cviet mladosti;
rieke od suza svak proljevaj.

PAVLIMIR:

Smrtnu sliku, družbo mila,
devet crnieh drieva, spravi:
valovita morska sila
koliko nam liepieh plavi
shara, proždrie i pogubi,

da sred ove mirne strane,
gdje neizbrojna čeljad hode,
uspomena vječna ostane
od nesrećne naše zgode,
od priljute naše česti.

SKUP:

Svak procvili, svak proplači,
kaži gorke svak žalosti:
valovita smrt potlači
plemenite cviet mladosti;
rieke od suza svak proljevaj.

PAVLIMIR:

Devet vitieh još čepresa
u dubravi usiecite,
i većega radi uresa
devet oganj užežite,
kako je pravo i dostojno.
Razlog prosi, zakon pita
od priateljstva i ljubavi,
mrtva družba plemenita
da se od svieh hvali i slavi
žalostivom uspomenom.

SKUP:

Svak procvili, svak proplači,
kaži gorke svak žalosti:
valovita smrt potlači
plemenite cviet mladosti;
rieke od suza svak proljevaj.

PAVLIMIR:

Jošte oružjem, puniem slave,
osam panja poklopite,
da izgubjenieh drieva glave,
vojvode počastite,
kieh utopi silno more.
Nu najprije vrhu svega,
da se u crkvi molit bude

za njih duše vlas višnjega,
sve kolike koga osude
moguće su i pravedne.

SKUP:

Svak procvili, svak proplači,
kaži gorke svak žalosti:
valovita smrt potlači
plemenite cviet mladosti;
rieke od suza svak proljevaj.

PAVLIMIR:

Prosti, prosti, družbo mila,
kieh se zgoda od nas plače,
ako naša ova dila
žalostiva ne izjednače
dostojanje vaše sada.
Jeda višnji meni poda,
moje kraljestvo osvojiti,
od slovinskieh svieh naroda
činit ću vas ja slaviti,
da svedj vaša žive slava.

TMOR:

Ne ćeš, zli gusare,
tuj stignut požudu,
naše ako privare
zamani ne budu.

Skazanje deveto.

Jedan od bojnika straže, Pavlimir i svjetnik.

BOJNIK:

Bježi, kralju plemeniti,
iz himbene sej krajine,
ako ne ćeš izgubiti
tebe i tvoje sve družine.

PAVLIMIR:

Ka 'e pripravna još nesreća
na nesreće naše ovo?

O bojniče, što 'e ta smeća?
Ki su glasi? Što je novo?

BOJNIK:

Množ od mještan oružana
prieti nami poraz hudi,
pod oružjem sa svieh strana
neizbrojni teku ljudi:
praće, hrbe, striele, luci,
noži oštri, i kopjače,
pripravne su sviem u ruci
da nas satru i potlače.
Množ najveća niz goru ovu,
ka se imenom Brgat zove
u srditu gnjevu usionu
put dubrave grede ove.
Oni su nam, od svieh gori,
uhitili i svezali
pet junaka, ki na gori
na straži su sa mnom stali.
smrt nemilu njima priete
i plav našu hoće užeći;
jedva plahe od njihove
ja sam mogoh srdžbe uteći.

PAVLIMIR:

Od šta smeća ta izhodi?
Niesmo danas u ničemu
dali uzroka mjestu ovemu,
da s oružjem na nas hodi!

BOJNIK:

Ne znam uzrok ja od smeće;
znam, da gnjivan svak udara,
vapijući: ubi', shara'
zle gusare i grabeće;
za to kralju vriedni i znani,
ako je tebi mila glava,
ne stoj veće u ovoj strani,
iz nemilieh bjež' država.

PAVLIMIR:

Ja da utečem, ja da dilo
meni učinim nedostojno!
Nije se bježat naučilo
moe prid nikiem srce bojno!
Desnica moja dokli 'e zdrava,
i u njoj sablja može stati,
ne ima straha moja glava,
ni se umiem ja bojati.
Nepravo se bojnik svaki
vitez zove, sablju paše,
s kiem pribiva strah opaki,
prike zgode koga straše;
za to, družbo ma viteška,
ki ste u Rimu još naučni
sva podnosit djela teška,
i trudi vam niesu mučni.
Segaj skupa nabunjena
ne bojmo se, ni strašimo,
snagom srca svi hrabrena
naše druge slobodimo.
Hod'mo, hod'mo njim protiva,
da, koga od njih uzbudemo
ove od smeće naći kriva,
pod žestoki mač pošljemo.
Razlog ki je s nam, mnim, da je
priporučen višnjem bogu,
a velika sila ostaje
slaba i tašta pri razlogu.

SVJETNIK:

Smiri tvoje srce vriedno,
kraljeviću plemeniti,
za čas tvoju svi u jedno
s tobom spravni mi smo umriti;
nu bojnika s brojem malim
veliku se množtvu oprieti,
te odluke ja ne hvalim,
prem smioni ti su svjeti.
Veličanstvu tvom uzmnožnom
nie dostojno, da se opira

zatjecanju nerazložnom
nabunjenieh od pastira.
Tiem se na plav uklonimo,
ku nam užeć oni priete,
i u krilu se nje branimo
od protive svake i štete.
Užežena kad bi bila
plav, a nam se opet odi
po nesreći dogodila
suprotiva koja godi,
od nesvjesne njih nabune
gdi bismo se sahranili,
kraljevske li tvoje krune
plemenitu čas branili?
S plavi ćemo po načinu
od pobune krivca odkriti,
i pedepsat zlu krivinu,
i bojnike sloboditi.
Jošter ćemo čuvat poći,
što je razlog da čuvamo:
bogu mile svete moći,
u nje krilu koje imamo,
Polonije, Domitile,
Pankratija, Srgja i Baka,
i hrabrene Petronile,
slavnieh moći družba jaka.
Nada sve ino križ prisveti,
na kom božiji sin izbrani,
za grieh ljudski hotje umrieti
u našem se drievu hrani.
Ovo je naše sve ufanje,
i proć smećam štit i snaga,
naša krepos, naše imanje,
draže od svega zlata i blaga.

PAVLIMIR:

Hod'mo na plav, razlog pita,
da se od nas bljudu i brane
slavna telesa i čestita,
bogu mile moći izbrane,

jeda one krepke i jake
učine nas, da splešemo
neprijatelje naše opake,
i njih zlobu pedepšemo.
Ah, moj vječni nepokoju,
toli ću se ja dieliti,
i odi samu dragu moju
vjerenicu ostaviti?
Ne mogu ino, nje ljepotu
za sad oći meni je sila:
s bogom dušo moja mila,
s bogom dragi moj životu!
U mjestu se nijednomu
vjera i ljubav ma ne skrati,
zatravljenom srcu momu
ti ćeš vazda kraljevati.

Skazanje deseto.

TMOR U PRILICI KRSTIMIRA:

Dobro izvedoh me požude:
hitro uvedoh kralja zloga,
neka mene držat bude
Krstimira za dragoga.
U obličju slike ove
nabuniti poć ću sada
skup družine sve njegove,
da e dobru već ne nada;
bolje česti da ufanje
veće bude ostaviti,
da s uboziem kraljem stanje
korisno im ne će biti.
Riet ću bojni da Slovini
za kralja ga primit ne će;
malu cienu da svak čini
male od moći, male od sreće;
da iz slovinskieh istieh strana
ova buna sva izhodi,
i da vojska oružana
suproć njemu grede odi.

Ja znam, ko ću me odluke
uputiti, kralju kleti:
znaćeš, ke su tvoje muke,
znaćeš, ki su moji svjeti!

Skazanje jedanesto.

Margarita, Dubravka i skup vila.

MARGARITA:

Ah, nesreće ljute moje!
Što bi ovo, vajmeh meni?
Dielio se, pobjego je
moga srca kralj ljubjeni!
Ah, nemila česti prika,
željna ti si mojieh šteta:
jedan dan mi vjerenika
poda i uze, jaoh, opeta!
Ah, nije ti zaman bila
rana huda mom životu,
što si mene učinila
u djetinstvo me sirotu!
Majku i ćaćka ljubjenoga
mladjahnoj mi prie zaplieni;
vjerenika sad miloga
nemilosno grabiš meni.
Ah, moj dragi, ah, moj mili
Pavlimire, ma ljubavi!
Kud otide? Kud se odili?
Kuda uteče? Što me ostavi?
Jedva biljeg vjere prave,
slatki celov meni poda,
a iz ove tja dubrave
priko morskieh bježiš voda;
jedva slavnu tvu desnicu
s mom desnicom sdruži u jedno,
a tvu dragu vjerenicu
sad ostavljaš nepravedno.
Kud se moja rieč prostire,
ter neprava tebe pravi?
Nies' ti neprav, Pavlimire;
moji su isti, jaoh, nepravi:

njih nabuna nerazložna
tebe smete i otjera,
da ostanem ja podložna
na plač vječni pun čemera.
Ali, ako u čemernu
ti se odieli nepokoju,
za što mene s tobom vernu
ne povede ljubi tvoju?
Moje srce ti si odnio;
i me tielo, jaoh, ponesi!
Ah, što me si ostavio!
Slatko ufanje moje gdje si?

DUBRAVKA:

Djevojčice plemenita,
koliko su muke tvoje
ljute i gorke, toliko je
tvoja želja razložita;
nu se ufanje tve ne krati,
jeda višnji podat bude,
da se on k tebi brzo vrati,
prem kako su tve požude.

MARGARITA:

Ufanje je malo moje,
draga drugo, vajmeh meni!
Dielio se, pobjego je
moga srca kralj ljubjeni.
Ne puti se, jaoh, ne puti,
dragi kralju, sam bez mene;
ma se mlados snažna ćuti
s tobom brodit morske pjene.
Ili u Rim hoćeš ili
u slovinske zemlje poći,
svud sam s tobom spravna doći,
ne ostavi me, brače mili!
Rim se sramit ne će mnome:
moji se stari, puni hvale,
rimskom krvi hrabrenome
diče i rese nad sve ostale.

Jaoh, ako me za tvu drugu,
ko mi obeća, neć' primiti;
za tvoju me primi slugu,
vjerna ću ti sluga biti;
i u miru i u boju
sliediti ću spravna u vike
plemenitu mlados tvoju
i tve trude svekolike.
Ali vjetar rieči moje
sve odnosi, vajmeh meni;
dielio se. pobjego je
moga srca kralj ljubjeni!

SKUP:

Na ove rieči, na plač ovi,
djevojčice ucviljene,
pristali bi svi valovi,
i omekšale tvrde stiene.

MARGARITA:

Dielio se, i za njime
ucviljena ja ne hodim,
moju mlados da na vrime
vječne od muke oslobodim!
Ako plavi, jaoh, njegove
sad ne budem ja zastati,
metnuću se u valove
i za njime zaplivati.
Od bojazni, jaoh, strašivo
momu tielu more nije;
ali mrtvo, ali živo,
samo k njemu da doplije.
Kad me mrtvu on upazi,
ne će biti tvrdji od stiena,
da ga boles neizrečena
kroz smrt moju ne porazi.
Volim, volim ja umrieti,
i bit morska utopnica,
privarena neg se rieti
i ostavljena djevojčica.

Liepe vile, družbo izbrana,
bjehote mi vi spravile
sred ovega blaga dana
pjesni od pira drage i mile;
spravite mi plačnoj sada,
čiem se dragi moj dielio,
smrtne pjesni pune jada,
ukop tužan i nemio.
S bogom, druge me čestite;
s bogom, zemljo rodna ostani;
s bogom, pastieri, ostanite,
s bogom, dundo vriedni i znani!

SKUP:

Margarita kud se uputi?
Hod'mo za njom, mile druge,
od velike da je tuge
ne porazi vaj priljuti.

Skazanje dvanesto.

SKUP PASTIJERA:

I.

Zle ti goste posred stana,
zle ti, Srgju. zete primi,
da sloboda naša izbrana
ockvrnjena bude š njimi.
Ne, ne, družbo vriedna i mila,
oprimo se sa svom moći,
da ne može huda sila
nami ovako vrha doći.

II.

Ne pustimo, da sloboda
hrabrena se na tle obali,
od naroda do naroda
ku smo dosle uživali.
Epidavro, naš grad stari,
koga bojni Rim porodi,
niče, uzrastje, i ostari,
i umriet će u slobodi.

Plemenitieh izbor ljudi,
kako no se odi sada
u dubravi ovoj sudi,
na izmjenu taj grad vlada.
Način ovi od vladanja
najbolji je u naravi,
er u njemu bez bojanja
svak slobodne dni boravi.

III.

Odi oholom i oštromu
samosilju vlasti nije,
blage pravde sud nikomu
ne taji se i ne krije.
Odi od malieh mjesto ne ima
silno gospostvo i mrzeće.
koih mogućstvo gradovima
bude od vječne štete i smeće.
Odi na stô ne zasjeda
mnoštvo i svake skup čeljadi,
koja, u vlasti kad se ugleda,
vas grad smete i razgradi.

IV.

Tere ćemo, družbo vriedna,
segaj dana mi trpjeti,
da sloboda naša vriedna
na ovi način bude umrieti?
da mi, koji od viek vika
po sebi se jur vladamo
za gospara, za silnika
inostranca kralja imamo?
da kroz žensku jednu glavu
u žestokoj ljutoj smeći
izgubimo prednju slavu,
za nam istiem bit mrzeći?

V.

Prie nadmeno more obkruži
i potopi naše zgrade,
nego da ova zemlja služi,
i sloboda naša pade.

*

Sloboda je plemenita
draža od svega srebra i zlata,
sve bogastvo segaj svita
njoj podobna nije plata.
Hod'mo hod'mo guse klete
s plavim užeć i pobiti,
ki s nevjerncm vjerom priete
nam slobodu ockvrniti.
Ovieh ljudi krv izvire
od zlieh Gota, ki nemili
staroga su biele mire
Epidavra oborili.
I susjedi Trebinjani
suproć njima eto ustaju;
i po vrhu i po strani
kieh nahode, sve hitaju.
Pet su od njih dosle nami
družbe od ove dovedeni,
u skrovenoj. ki se jami
hrane na smrt osudjeni.
Strimo ovako i ostale;
u toliko učinimo
bojnu igru punu hvale,
da se jače š njima udrimo.

(Odi se čini moreška s lucim i strijelami.)

Činjenje treće.

Skazanje prvo.

Srgj i skup pastijera.

SRGJ:

Ah, ljudska umrla
pameti, ah, kako
sliepa si i hrla
suditi opako!
Bjehote danas vi,
pastieri hrabreni,

sumnjiviem strahom svi
nepravo smeteni,
mńeć staru slobodu
splesanu paziti,
i tudjem narodu
i kralju služiti.
Nije došo, moji drazi,
Pavlimir kralj odi,
da vam kraj porazi
ni da vam gospodi;
ovo je oni znan
vitez pun uresa,
vam davno obećan
i odredjen s nebesa,
koga vi od mene
u skrovnoj tamnosti
veće krat hvaljene
čuste pjet kreposti.
On će ovu dubravu
učinit svietlu; a vi
na nj bunu nepravu
digoste sumnjivi.
Vaše će on ime
do neba dignuti;
a vi boj biti š njime
hoćete priljuti.
Njega je čes vesela
za vaše čestite
koristi doniela;
a vi ga gonite.

SKUP:

Samiri se, Srgju znani;
nie ova bila sumnja prika
u slobodnoj ovoj strani
bez uzroka, bez velika.
Budući se nerazložni
glas prosuo, da mi imamo
biti sluge i podložni,
ki, što je služit, ne poznamo,

[illegible] kako hoćeš da u smeći
od pastiera svak ne bude
na oružje bojno teći,
da slobodu rodnu bljude?
Kraljestvo je nad zliem svima
nam mrzeće i nemilo,
ko je starim Rimljanima,
roditeljem našiem, bilo.
Nu bivši nam ti odkrio,
da je Sniežnica i Tmor hudi
ovi zlobni glas iznio,
smeću općenu ki probudi.
dubrava se sva smirila,
i veselo kaže lice,
vuhovita znajuć dila
zloga vješca i vještice.

SRGJ:

Neka ih, neka, brzo ima
od nebeske višnje moći
nepravedniem njih djelima
zgar pravedna plata doći!
Malo stoje zloće hude,
nu im se vječna muka hrani;
kralj će omekšat vriedni i znani,
kad privare njih znat bude.

SKUP:

Uhićenieh pet junaka
mi smo njemu slobodili,
i himbena djela opaka
vilenika njim odkrili.
I ti učini mudro dosti,
što si starieh šes pastira
poslo u kralja Pavlimira,
da ga mole, da nam prosti.
A i susjedni Trebinjani,
kiem bi dano razumjeti,
da je on gusar, ki njih strani
nemilosnu plienu prieti,

bivši u mjestu čuli ovemu,
da je on Slavim kralj vlaštiti,
pošli su se on čas njemu,
podniženo pokloniti.
Nu nepuča tva ljubjena,
ku prid sviem ti pastieri
za čas veću tvoga imena
za svietloga kralja vjeri,
ne hteć ni čas počekati,
pošla je s družbom liepieh vila
molit mu se blaga i mila,
da se natrag opet vrati;
ne će od mraza ni od leda,
ni kamene bit naravi,
na zrak jedan nje pogleda
da sve srdžbe ne ustavi.

SRGJ:

Veće ga je utažila,
veće š njime grede odi.
S ove vjere, družbo mila,
nami vječna čas izhodi:
liepa je dikla i hrabrena,
ke će ime bit svedj slavno,
vjerenica odredjena
svietlom kralju s neba odavno
Od imena nje čestita
u ove će jošter kraje
doć kraljica plemenita,
da svet u njih život traje:
Margarita djeva, koja,
za potvrdit vjeru pravu,
izgubiti rusu glavu
ne krati se i ne boja.
Sveta crkva, bojna zgrada,
zgradjena će od nje biti,
ka će svoga rodna grada
mire čuvat i braniti.
Hodi, kralju izabrani,
hodi, uzroče naše sreće

nam s nebesa obećani
grad zidati počni veće.
Nikni, liepi Dubrovniče,
nikni, nikni, slavni grade,
odkli žarko sunce ističe,
dokli u more opet pade;
grade, vječna gdje sloboda
ima držat svoje pristolje,
svietla utjecat gdje gospoda
u teške će sve nevolje.
Grade, iz tvoga ti ćeš krila
radjat brzieh sto brodova,
kiema morskieh od valova
prieka će se klanjat sila.
Oni, brodeć sinje more
puni glasa vjekovita,
u rodne će nosit dvore
obilnosti svega svita.
Još će u pozna ljeta doći,
iz dubrave tko će ove
Erkulove stupe proći
i odkrivat zemlje nove.

SKUP:

Zamjerno ti on besjedi;
svak besjedu ovu zori;
redovniče slavni, sliedi,
bog po tebi to govori.

SRGJ:

Tako drž'te, moji ljubjeni;
Ilar slavni, bogu mili,
sve objavi ovo meni
u čestitoj svojoj spili.
U žestokoj onoj smeći,
ku s Sniežnicom Tmor uzmnoži,
na molitvi ja stojeći,
nedostojan sluga boži,
i moleći snižno boga
ki sniženieh lasno čuje,

vrh smetena mjesta ovoga
da se smiri i smiluje;
iz nenadi na oči moje,
ke ljevahu suza rieke,
snu priličan pokoj dô je,
da zamjerne vidim slike,
er se on čas meni ukaza
pun svjetlosti, pun uresa
jedan starac vedra obraza,
drag dvoranin od nebesa.
Pustinjak sam Ilar, reče,
podj' naviesti tvomu puku,
na oružje da ne teče,
da ostavi smionu odluku;
Pavlimir je u ove strane
cieća vaše došo česti,
koju moguć nije smesti,
da vas na nju pako ustane.
On će od mnoge dike i ciene
odi čestit grad zgraditi,
i s vam druge sve hrabrene
s vašom voljom sjediniti,
u kraljestvo pak će svoje
kraljevati miran poći,
neka sumnje vam nikoje
od njegove nije moći.

SKUP:

Tebi višnji dava znati
bez ikakve danas tmine
slavna djela, zgode istine,
ke će se odi dogadjati.

SRGJ:

Udjeljane odi slike
u kamenu živcu od mene
danaska će sve kolike
tebi biti odkrivene.
Mjestu i kralju toj objavi,
i da smiri svak se veće,

uzroke im odkrij od smeće.
Reče, a mene san ostavi.

SKUP:

Prem velici ti su dari,
ke nam višnji obećava.

SRGJ:

Dosta ću vam čudnieh stvari
kazat, družbo ma gizdava.
Boga hvalit mi hodimo,
dokli dodje kralj čestiti,
srećno slike pak pazimo,
s kieh će slava naša iziti.

Skazanje drugo.

SNIJEŽNICA:

Ah, kako se o Sniežnice,
proć naravnoj tvoj vrlini
od prihude ubojice
ljubovnica draga učini!
Kako srdžba tva žestoka,
gnjevniem ognjem razgorena,
od sunčana bi dva oka
u plam ljuven obraćena!
Ja se spravljah, da pogubim
kralja, moga protivnika;
mješte omraze sad ga ljubim,
i za njime mrem bez lika.
Ne vidjena bjeh ga veće
snom smrtniem ušikala,
i kacigu s primrzeće
glave njemu razvezala;
kada svojom on lieposti
misli uzbudi moje ognjene,
i gizdave sve mladosti
vedriem zrakom sveza mene.
Bjeh se veće pripravila
na ubojstvo priko i vrlo,
jedovita i nemila,
nepravo mu priklat grlo;

nu vrat njegov bjelji od sniega
desnici se moj oprije,
ka se prostrie grlit njega,
što ga htiaše zaklat prije.
Spravljahu se usti ove
napojiti krvi hude;
sad medene pit celove
u razbludi slatkoj žude.
U srce mu još krvavi
hotiah zabit handžar ovi;
ali on srce moje ulovi
jakom strielom od ljubavi.
Glavnja se od sna nije doniela
iz pakljene meni jame;
glavnja je ono živa bila,
ka ljuvene budi plame.
Čiem mi krvne stinu odluke,
ma vrlina čim se krade,
iz ubojne meni ruke
milostivo gvozdje pade.
Probudi se kralj ljubjeni,
ali netom oči otvori,
moj se život zatravljeni
taj čas živi plam satvori.
Huda diklo Margarita,
došastje mi tve zabrani,
vidom lica plemenita
liek ne iskat mojoj rani.
Ti, i vile, i pastieri
kralja s oči mojih digoste!
Ka vas huda čes namjeri?
Odkuda li vi dodjoste?
Ja za ne bit odkrivena.
britki handžar s na tle digoh,
i smetena i ranjena
odielih se i pobjegoh.
Ja znam, što ću. Ali sliku
od čovječke vidim sjeni . . . .
Tmor je! Neku stvar veliku
nosi u ruci, ide k meni.

Za sve er drag mi veće nije,
hiniti ću za sad š njime,
da ga ljubim kako i prije;
vas sviet hini u ovo vrime.

Skazanje treće.

Tmor i Sniježnica.

TMOR:

O Sniežnice moja mila,
svi su zaman naši svjeti:
ne može se niedna sila
zlieh udesa volji oprieti.
Sudjeno je, da se veće
grad Dubrovnik odi zgradi,
nemilostiv stan čeljadi,
nam protivne i mrzeće.

SNIJEŽNICA:

Od šta vadiš tu istinu,
koje niesi držo dosle?

TMOR:

za što svakom po načinu
tašte pazim naše posle.
Er ko u slici tudja obraza
glase kralju dah himbene,
od morskoga da poraza
njegove su plavi strene,
i ko prve on plahosti
nabunjena mjesta ugleda,
odieli se u žalosti
put visoke plavi ureda;
ja ne hoteć gubit vrieme,
ko stah za njim podjoh tade,
medju druzim njegovieme
smeće stavljat i zavade,
ali njeke svete moći,
ke u drievu nosi svomu,
zabraniše napried poći
momu htjenju himbenomu.

SNIJEŽNICA:

To je i moju priku volju,
sad se stavljam, ustavilo,
da zla kralja ne zakolju,
da ne učinim krvno dilo.

TMOR:

Ja, nemira pun velika:
na grobove podjoh stare
glasovitieh vilenika:
hitra Mrkana i Bobare.
Tu velikoj u bolesti,
ka me jošte danas kolje i bije,
od dohodnieh zgoda i česti
počeh metat hamalije.
Doleriju i Lerijana
za tiem uzeh zaklinjati,
nam protivnieh ovieh strana
da mi budu čes kazati.
U zle glase začuh, kako
grad će slavan niknut odi,
i da zaman silni pako
suprotiva nebu hodi;
ko je zlobni Srgj smirio
nabunjene sve pastiere,
ko se zli kralj utažio,
ko nije našiem lažam vjere.

SNIJEŽNICA:

Moj ljubjeni dragi Tmore,
ti su glasi prem nemili,
ne može se našoj sili
zlo zgoditi hudje i gore.

TMOR:

Za rasladit moje smeće,
ja se ukazah željan znati
suprotive i nesreće,
ke će ovi grad imati.
Tada jedan duh pakljeni,
ki na stražu tu dohode,

ovaj pehar donie meni,
pun priteške kobne vode.
Ova je voda s rieke ljute,
reče neman huda i prika,
u njoj gledaj zgode ljute
nam mrzeća Dubrovnika,
ali učini da je stara
s tobom druga tva Snježnica,
ona veoma dobro čara
i hitra je vilenica.

SNIJEŽNICA:

Žô mi je vele, druže izbrani,
i velike ćutim muke,
da su bili svi zamani
naši trudi i odluke;
tim da žalos našu sada
u čem godi rasladimo,
u toj vodi huda grada
suprotive sve pazimo.

TMOR:

Gledaj, drugo ma gizdava,
gledaj naše zlo veliko,
gdi vrh oštrieh ovieh Lava
grad Dubrovnik veće je niko.
Kako raste, kako cvjeta,
kako liepe dava plode,
kako iz mnozieh strana svieta
u nj gospoda slavna hode!

SNIJEŽNICA:

Svrni s grada tve poglede
i na sinje more pazi,
gdi od Afrike Soldan grede,
da ga satre i porazi.
Na čelu se ime bojno
upisano njemu vidi,
u plavieh ga neizbrojno
Saracina mnoštvo slidi.
Budvu on plieni, Kotor tlači
tre Molunat, Risan hara,

na Dubrovnik, od svieh jači,
od svieh glavu, pak udara.

TMOR:

Gledaj, ko ga on obstire
silnom vojskom, nu ne more
tvrde i jake probit mire,
ni razbiti njih zatvore.
Ah, jaoh pazi, ko pun vaja
iz ove se zemlje krade,
put latinskieh bježeć kraja,
gdje uzima mnoge grade.
Od njegova gnjeva ognjena,
suprotive koji ne ima,
Italija sva je strena
do carskoga grada Rima.

SNIJEŽNICA:

Da koja se ono driva
dubrovačke dižu iz luke,
i slovinske bojne puke
vode njemu suprotiva?
S jedne oni, s druge strane
silni Franki na nj udiru,
i vojske mu sve satiru
i u verigah njega hrane.

TMOR:

Ne ckni, drugo ma kreposna,
pazi, kako Bodin vrli,
pun poraza nemilosna,
na Dubrovnik s vojskom hrli!
Tu sinove Branislava,
bratučeda svoga, ište,
od mrzećieh neka glava
smrti učini svetilište.

SNIJEŽNICA:

Koje on štete gradu priti
suproć sebi oružanu;
i nie moguć učiniti,
da ostavi njim obranu!

Tim narugan Branislavu,
koga s sobom sužna vodi,
pun rasrdžbe sieče glavu
i u rodne zemlje odhodi.
Po dieljenju ko njegovu,
cieć našega, jaoh, nemira,
u dubravu prieku ovu
oholi se grad prostira.
Gleda, sveti našu slavu
Vojsav, Vojnov sin hrabreni,
dubrovačku ki državu
sieče, hara, robi i plieni.
Vidiš, drugo moja, koje
on s rasrdžbom usionom
s Dubrovčanim čini boje
pod njihoviem gradom Stonom.

SNIJEŽNICA:

Vidim, nu je sve zaludu:
njih ne slama niedna smeća,
u pogubah i u trudu
njihova je krepos veća.

TMOR:

Pusti tugu, ka te trudi,
tere gledaj, ko nemio
s Brgata je na grad hudi
Stjepan herceg naripio,
na njihove kako dvore
treskovite i goruće
česte plame meće s gore,
da ne ostavi ciele kuće.

SNIJEŽNICA:

Svu njegovu tu vrlinu
nedostojniem vrši dilom:
vidiš, kako svomu sinu
vjerenicu grabi silom.

TMOR:

Pusti njega, drugo moja,
i s pogledom napried hodi,

gledaj, vojsku gdi bez broja
zmaj ognjeni Mehmed vodi.
Na Sutjehu slazi veće,
da grad satre nam nepravi,
ali, o hude naše sreće,
koja ga ovo kob ustavi?

SNIJEŽNICA:

Popuzo se konj pod njime
i s glave mu veo opada,
smiren s mačem zlaćenime
obraća se on na zada.

TMOR:

On se dieli, ali gleda,
kako Nehan Turčin ljuti
na Konavli pada, i ne da
Dubrovčanom počinuti.

SNIJEŽNICA:

I njegovoj prikoj sili
hrabreno se oni opiru,
vidiš, ko se u nemiru
iz njihove zemlje odili.

TMOR:

Proljevam te, vodo kobna,
puna smeće i poraza,
kako nami huda i zlobna
ništa drugo ne ukaza.
Bjež'mo, drugo ma, najpreče
iz nemilieh ovieh strana:
kletva hoće, sud protječe,
da ne imamo odi stana.

SNIJEŽNICA:

Ja se dielit jošter ne ću,
odluka je moja, odi
jošter smotrit koju smeću
nu ako sreća meni ugodi.

TMOR:

Kada hoćeš, a ti ostani,
i što ti je drago čini,
moj pokoju izabrani;
ja te čekam u planini.

Skazanje četvrto.

SNIJEŽNICA SAMA:

On ti je za isto lud saviše
i bezuman, ako cieni,
da Sniežnica zanj uzdiše,
i da veće drag je meni.
Volim mila ljubovnica
mlada kralja ja se zvati,
neg bit mrazna hotimica,
i hotima stara imati.
Plemenitoj Margariti,
ke Pavlimir ljubi diku,
ja ću zaspat učiniti,
i obratit se u nje sliku.
Cieneć, da sam vil izbrana,
on će mene milovati,
ja ću slatko celivana
sladje i draže celivati.

Skazanje peto.

Pavlimir, Margarita i skup bojnika.

PAVLIMIR:

Plemenita djevojčice,
s ke mi oči bio dan siva,
razveseli svietlo lice,
i ne budi žalostiva.
Lednu ostavi sumnju, koja
ljuto tebi sumnjit poda,
da ću od tebe, dušo moja,
priko morskieh uteć voda.
Ki bih život ja živio,
kad bih rajsku tvu ljepotu

privarenu ostavio,
moj čestiti drag životu?

MARGARITA:

O ljubjeni kralju, koga
mlados moja služit obra,
o česare srca moga,
o uzroče moga dobra,
čini mi se snjet joštera,
da se dieliš ti od mene,
da je tašta naša vjera
da su želje me smetene;
čini mi se, da plav tvoju
priko mora plovom sliedim
tako za te, moj pokoju,
ljubovnica vjerna bliedim.
Ledeni su strasi moji
me gorušte biljeg vjere:
svedj se straši, svedj se boji,
za dragoga ko umire.

PAVLIMIR:

Ne straši se, ma radosti,
evo uza te vjerenika,
koga rajske tve lieposti
andioska zani dika;
evo, slatka ma ljubavi,
u ruci ti je ma desnica,
vjeran biljeg, svjedok pravi,
da si moja vjerenica.
Tom se ukopna svrši slava,
ku naredih družbi mojoj,
kieh utopi smrt neprava
u pučini valovitoj,
slavit ćemo s mnogom dikom
slatku ženbu, pir čestiti,
kiem ću nad sviem ljubovnikom
po pravdi se srećan riti.

MARGARITA:

Što da sramna tebi sada
djevojčica odgovori?

Tebe mlados moja dvori,
i ti njome, kralju, vlada';
ti si slatko me veselje,
ti si pokoj moj veseli,
ino srce me ne želi,
neg sliediti tvoje želje.

PAVLIMIR:

Ma je želja, liepa vilo,
ka životu mom kraljuješ,
da razvedriš lice milo,
da se smiriš i raduješ.
Za ljubav sam i ja tvoju,
ka mom srcu bi najdraža,
utažio srdžbu moju,
za to se i ti, brače, utaža'..

MARGARITA:

Blaga je i mila tva besjeda
iz ke slatki med izhodi,
i mom srcu zapovieda.
i hotjenju mom gospodi.
Na tve drage razgovore
ko se ne ću ja smiriti?
Na vesele tve pozore
ko se ne ću veseliti?

PAVLIMIR:

Veseli se, moja zoro,
svietli uzroče moje slave,
kraljevat ćeš ti do skoro
slavne grade i države;
i da je rados tva podpuna,
ma kraljice, ma gospoje,
na kraljevskieh vele kruna'
spravi zlatne prame tvoje.
Gospoje će svietle u rodu
bit dvorkinje tvoje dike,
slavne bane i gospodu
imati ćeš za dvornike.
Ali vrh svieh inieh sreća,
ke su spravne bitju tvomu,

kraljica ćeš bit najveća
meni, drugu tvom vernomu.

MARGARITA:

Moja mlados ne dostoji
kraljica se tvoja zvati,
ti me srce, kralju, osvoji,
i ti ćeš mu kraljevati.
Svud sam doći s tobom spravna,
moj životu dragi i mili,
tva dobrota vriedna i znana
moje želje slatko sili.

BOJNIK:

Srgj izbrani, pun kreposti,
s pastierima i s vilami,
ko je dostojno tvoj svjetlosti,
grede, kralju, suproć nami.

PAVLIMIR:

Plemenita i vriednoga
redovnika ne trudimo,
dignimo se s mjesta ovoga,
suproć njemu ter hodimo.

Skazanje šesto.

Skup pastijera starijeh.

PASTIJER 1.:

Ćuste li, družbo ma,
čestitieh množ sreća,
ke nebo našiema
zemljami obeća?
Liepo ti znanoga
Srgja bog nadari,
da mjesta ovoga
dohodne zna stvari.
Liep ti će grad odi
niknuti ovi dan.
u vječnoj slobodi
glasovit i slavan,

krstjanska gdi vira
i ures nje sveti
slatkoga sred mira
u viek će živjeti.

PASTIJER 2.:

Zakoni su prave vire
straža puku vele jača,
neg li imat tvrde mire
i visocieh množ polača;
tašta su gradovom
obrana gradjani,
ako ih višnji svom
desnicom ne brani;
dobar se početak
ne može zazvati,
gdi božje časti zrak
ne počne sivati:
tim se srećan može riti
grad Dubrovnik, pun uresa,
štit i snaga kom će biti
kralj mogući od nebesa.

PASTIJER 3.:

Tvrdji od mira od kamena
pravedni su još zakoni,
kiem je krepos uzvišena,
i huda se zloća izgoni;
od zakona nu dobrota
bolje stoji udjeljana
u načinu od života,
neg u knjigah upisana.

PASTIJER 4.:

Vladanje najbolje
uživa oni grad,
gdje drži pristolje
gradjana mir i sklad:
i malahne stvari u skladu
moguće su snagu steći,
a u neskladu i u smeći,
i velike moći padu.

Vidiš oni dub, gdi kitne
grane svoje svud prostira,
drag razgovor u dni litne
liepieh vila i pastira:
on koliko u visine
vito čelo prodiljiva,
toliko se u dubine
s krepciem žilam raširiva.
Za sve njega da se okolo
biesna vojska od vjetara
strahovito i oholo
vrti, vije i udara,
on se krepak kaže, i stoji
tvrd na silne njih zamahe,
ni se straši ni se boji
od njih sile vrle i plahe;
nu malahan crv poslie
moguć mu je vrha doći
ki mu iz nutra žile izie,
grizući ga u dne i u noći:
unutrnja tako smeća
hara i ori tvrde grade,
izprid koje moć najveća
oborena na tle pade.

PASTIJER 5.:

Dubrovnik se ne će od tega,
ko nam reče Srgj, bojati
pače vazda posred njega
ugoda će svietla sjati.
On će mirnim zakonima
vladati se sam po sebi,
razgovorno nevoljnima
utočište pri potrebi.
Vidjeli ste slike mile
ke za ures ovoj strani
posred svoje slavne spile
davno udjelja Ilar znani.
Koja će odi teć gospoda,
ki kraljevi, koji bani

naša mila da sloboda
sačuva ih i obrani!
Vidjeste li vedru sliku
Silivestra mlada kralja
gdi slovinskieh od zemalja
s majkom bježi bunu priku?
U njihovu kako trudu
mjesto ih ovo prima i časti,
ugrabljene dokle vlasti
nepriateljim otet budu?
Vidjeste li plemenitu
Lizabetu i Stjepana,
vrh bosanskieh koji strana
držati će vlas čestitu?
I oni će biegom doći
u države sej slobodne,
i š njihovom paka moći
u zemlje se vratit rodne.
Vidjeste li trudnu zgodu
Sigismunda vriedna i znana,
ki će ugrskom bit narodu
kralj i česar od Rimljana?
Od mogućieh ko Turaka
razbien u grad ovi grede,
gdi ga slavnieh množ junaka
i gospoda vriedna sliede?
Od istoga ko Turčina
odi će se sahraniti
Gjuragj despot i Jerina,
s kiem će Lazar njih sin biti?
Vidjeste li, ko ljubljena
dvoja sinka oni cvile,
u sužanstvu osliepljena
od sumnjive turske sile?
Ko car Gjurgja i Jerinu
i Lazara šlje pitati,
i niednome po načinu
nije moguć njih imati?
Ko se on isti čudi, kako
da je spravan govoriti:

grad vik ne će ovi umriti,
gdi se vjera časti ovako.
Kud Tomaša Paleologa
uspomena da pristane,
od turskoga mača ohola
ki će ubjegnut u ove strane?
Kuda Petra Sodorina
odjoh, u svoj ki nesreći
iz latinskieh pokrajina
pod krilo će naše uteći?

PASTIJER 4.:

Stvar bi duga brojit bila
kralje i bane i despote,
od protivnieh ki će sila
odi shranit sve živote.
Srgjeva će čas do vika
i dobrota svietla sjati,
koji čuda ovolika
nam danaska čini znati.
Njega i kralja Pavlimira
pravedno je svedj slaviti
ki će od tvrdieh ovieh mira
slavan uzrok nami biti.
Nu se sada mi jedini,
draga družbo, uputimo,
smrtne slave da vidimo
ke Pavlimir družbi čini.

Skazanje sedmo.

Pavlimir i glasnik.

PAVLIMIR:

Da tako, verni moj,
u ove države
zdrav dodje vriedni broj
me družbe gizdave?

GLASNIK:

Zdrav, kralju izbrani,
njih plavi vesele

po ovoj sad strani
me su oči vidjele.
Bjehmo veće mi dospjeli
pripravljati smrtne slave
i usječenieh iz dubrave
devet čepres već donieli;
devet crnieh plavi slike
veće bjehmo učinili,
i oklopjem, puniem dike,
suhe panje uresili:
ja se vedroj tvoj svjetlosti
uputio već bjeh riti,
da ukopne sej žalosti
s pukom dodješ proslaviti:
kad na ovo me spravljanje
više morskieh ču se vala
buka, romon i lupanje
bubanj, trubalj i vesala.
Sliedeć ovu mirnu buku
u velikoj dici i slavi
u razkošna Gruža luku
uljezoše devet plavi.
Na oči moje tva viteška
družba zavi jedra biela,
i pospješna, i vesela
vrže u more sidra teška.
Ne hteć dugo ja čekati,
mješte spravne smrtne slave
glas ti dodjoh dragi dati
mile družbe žive i zdrave.
A prem evo i oni k tebi,
za potvrdit mu besjedu,
od onuda mirni u sebi
s Krstimirom vriedniem gredu.

PAVLIMIR:

Sada poznam, da je zamjerno
u dobromu Srgju znanje,
ki prikrati prem čemerno
slatkom riečim me skončanje.

On povidje sada meni,
da Krstimir nije bio,
neg Tmor zlobni i himbeni,
ki je hudi glas donio.
Nu što veće odi stoju,
ter ne idem s dobrom česti
vriednu i milu družbu moju
i ma vita kopja sresti?

Skazanje osmo.

Pavlimir, Krstimir i družina.

PAVLIMIR:

Draga družbo i ljubjena,
hvala Bogu, da ste zdravi,
da su od mora nesmiljena
sahranjene vaše plavi.
Sred pučine vrle i prike
ja sam mrtve vas cienio,
i ukopne smrtne dike
bjeh vam veće pripravio.

KRSTIMIR:

Vedri kralju i čestiti,
razlog si imo tve ljubjene
vitezove požaliti,
i držat ih izgubjene;
bog i one svete moći,
koje u tvomu nosiš drievu,
suproć morskom hudom gnjevu
nam su bile od pomoći.

PAVLIMIR:

Nu me krune glasovite
moji pereni štiti mili,
povjedjte mi i kažıte,
kako ste se sahranili?

KRSTIMIR:

Ko noćašnja strahovita
nas godina ona stiže,

i pučina valovita
suproć nam se gnjevna diže,
sto proždrlieh pijavica,
sto vihara nas obteče
da svi ostasmo blieda lica,
strah nas svieh posieče:
ne mogaše nitko ini,
izvan višnja vlas visoka,
strašnoj otet nas vrlini
silna mora i žestoka
Kad u tako jadnoj muci,
puni smeće, straha i vaja,
u mirnoj se jednoj luci
upazismo blizu kraja;
ka se rados, kralju, oćuti
od ljubjene sve družine,
bivši utekli poraz ljuti
vrle i plahe od pučine!
Nu plav tvoju ne videći,
što se niedan nas ne nada,
ah, u komu jadu i smeći
mi ostasmo tužni tada!
Koja tuga, koja muka
sa svieh strana tad se začu
posred suza i jauka
u žalosnom ljutom plaču!

PAVLIMIR:

Brzo se je taj nemila
žalos, koja vas uvriedi,
u veselje obratila;
s tvom besjedom napried hodi.

KRSTIMIR:

Zelenoga na dno Mljeta
ovo je luka, kralju znani,
gdje se od mora huda i kleta
Pavo sveti jur sahrani.
Na ovemu on otoku
u pravedne plame vrže
ljutu zmiju i žestoku,
ka se njemu ruke trže.

Agesilao glasoviti
odi osudjen jošte stoja,
koga Opijan sin čestiti
slatke od riba pjesni poja.
Od palače još njihove
gledaju se miri streni,
kieh se imenom luka zove
u koj bismo sahranjeni.
Nu stvar nad sva čuda ina
ukazaše nam mještani,
gdi oštri kami huda sina
ne ukopane kosti hrani.
Njega mati izagnana
prokle, i to se njemu zgodi,
da mu tielo ne ima stana
ni na zemlji, ni na vodi.
Sred otoka veće toga
ne hotjesmo mi krzmati;
po svieh krajieh mjesta ovoga
digosmo se tebe iskati.
Rat, Ston, Vratnik i Zagorje
s mnogom pomnjom obidosmo,
Šipan, Lopud i Primorje,
i nigdje te ne nadjosmo.
Vedri kralju, misli koju
slas i rados ućutjesmo,
iz daleka kad plav tvoju
mirnu i zdravu mi vidjesmo.
Ukazasmo tad biljezim,
ko ljubimo tvoju glavu,
bubnjim, trubljam, veslim, stiezim,
čineć mnogu diku i slavu.

PAVLIMIR:

Krstimire moj ljubjeni,
i vi ostala družbo draga,
sreća je bila veoma blaga
u dan ovi vam i meni.
Bog i naše svete moći
u ovi nas kraj donieše,

za sve zloba vječne noći
utopila jur nas bješe.
Zapovied je zgar višnjega,
da grad slavan sagradimo
sred čestita mjesta ovega,
triebi je da mu pogodimo.
Jes u ovoj u Dubravi
mnoštvo liepieh djevojaka,
svietliem rodom njih se svaka
i ljepotom rajskom slavi.
Neizmjerne punu dike
vjerenicu ja sam obro,
s kom su slave sve kolike,
u koj siva svako dobro;
i vi, koji ste ne vjereni,
vjerite se ter želite,
moji drazi prihrabreni,
vjerenice odi uzmite.
Glasovitom liepom gradu,
ki sred ove spravljam strane,
u slobodi i u skladu
ostaćete za gradjane.

KRSTIMIR:

Tko da, kralju pun uresa,
te se odreći sreće bude,
pokli take jesu osude
svietla kralja od nebesa?
Požuda je naša davna
vjerenice liepe imati,
a stvar će nam biti slavna,
u tebe se izgledati.

PAVLIMIR:

Slavna veomi tim se ovamo
sa mnom svaki vas uputi,
da se čuda nagledamo,
da budemo čuda čuti.

Skazanje deveto.

Dubravka i skup djevojčica.

DUBRAVKA:

O družice me vesele,
svaka budi u radosti,
danaska smo srećne vele
i čestite mi za dosti:
družbi kralja Pavlimira
dopuštava Srgj izbrani,
da u ovoj liepoj strani
vjerenicu svaki obira.
Gizdave ti vjerenike
mi danaske steć imamo!
Pravo je, da ovi dan pun dike
svedj slavimo i poznamo.
Sreća je draga i čestita,
druga steći na sem sviti,
liepa, vriedna, plemenita,
i komu ćeš mila biti.

VILA MALA:

Ljepahna sam vjerenika
izabrala ja za mene:
kose mu su zarudjene,
crne oči, vedra slika.

VILA MALA 2.:

Vjerenik je moj od tvoga
vjerenika ljepši vele:
on je uzrasta junačkoga,
ruke mu su ko snieg biele.

VILA VELIKA 3.:

Ovi dan je nami bio
od velike sreće i česti,
za sve er hudi pako smesti
bješe ga se pripravio.
Ko Snježnica huda vila,
puna misli vuhovite,
liepe i slavne Margarite
bješe sliku prihinila,

njoj zaspati ona učini,
pod himbenom neka slikom
sadruži se i sjedini
š nje ljubjeniem vjerenikom;
ali od Srgja sveta i znana,
ki činjenja zna pakljena,
bi oni čas odkrivena
i sramotno narugana.
Ki smieh, ki rug, koju viku,
njom tvoriti puk nasrnu,
u naravnu kad se sliku
vilenica huda obrnu!

VILA VELIKA 4.:

Privara himbena
ako istom paprši,
do malo bremena
sramotno vrat skrši:
zaludu se Tmor izmuči
i Snieźnica prika i huda,
er komu se što naruči,
vik ne ubjegne toga suda.

DUBRAVKA:

Ona, ko je dostojala,
stekla je ruge i sramote,
i naše je čas dobrote
liepom platom svietla ostala.
Tim se od nas svaka spravi
vjereniku dragu i milu
sred razblude i ljubavi
u žudjenom biti krilu.
Za sve da se latinskieme
rodom diči njih visina,
i naše je svietlo pleme
glasovitieh od Latina.
Za to, družbo puna dike,
uputimo mi se veće
s blagom družbom dobre sreće
steć ljubjene vjerenike.

VILA MALA:

Ja ću od cvietja razlikoga
mom dragomu vjenčac sviti,
da njim bude dana ovoga
rusu glavu naresiti.

VILA MALA 2.:

Od bielieh ću ja ružica
liepu kitu darovati,
ko me bude izabrati,
da sam njemu vjerenica.

Skazanje deseto.

SNIJEŽNICA:

Bježi, bježi, o Sniežnice,
iz mrzećieh ovieh kraja,
bjež', nesrećna vilenice,
gdje ljudskoga nije stupaja,
u pustošne strane gore
u kieh kokot viek ne poje,
sramne ukopaj tve prikore,
tve sramote, ruge tvoje,
Da li tudju noseć sliku
ja ovako ostah ružna;
lele, lele veomi tužna
da ne osušim lica viku!
Proklet budi, ko najprije
naučio je varat mene,
od nauke kad himbene
pomoći mi nijedne nije.
Ali, za što stojiš odi,
nesrećnice plačna, veće;
u planine puste hodi
i tu plači tve nesreće.

Skazanje jedanesto.

Srgj, svjetnik, Pavlimir, družina i pastijeri.

PAVLIMIR:

Sliedi, sveti redovniče,
tej dohodne česti sliedi,

što ti višnji bog nariče
prorokuj nam i besjedi.

SRGJ:

Za početak pun uresa
liepom gradu, kralju, dati,
kraljici ćeš od nebesa
prvu crkvu sazidati.
Vrhu Lava oštrieh stiena
mjesto budi templu ovemu:
razložno je, da prvina
od svega se dâ višnjemu.
Od mnoge ćeš uzanj sciene
liep manastier još zgraditi,
gdje će bogu posvećene
djeve život provoditi.
Vidim, gdi još u naprieda
raširenieh posred mira
sedam liepieh manastira
grad u svomu krilu gleda,
i u njih će djeve izabrane
rodnom gradu jača i draža
svom dobrotom biti straža,
nego vojske oružane.

SVJETNIK:

Liep početak! S tiem načinom
veliki se Rim njekada,
za sve vjerom neistinom,
u početku svomu vlada:
izabrane on djevice
i od koljena svietla stavi,
da oganj Veste sve božice
u velikoj hrane slavi;
one vječni plam čuvaše,
da se uviek živ nahodi,
a djeve će u viek naše
straža rodnoj bit slobodi.

SRGJ:

U sjevernoj vidim strani,
gdje se grade suproć njima

s dvjema crkvam tvrdi stani
svetiem ljudim i dobrima.
Prikloniem će srcem oni
bez pristanka molit boga,
da od grada njih rodnoga
suprotive hude ukloni.
Vidim, gdi sve ovo more
Medju Lavim i dubravom
u visoke crkve i dvore
obraća se s mnogom slavom.
Od mramora ondi stavna
crkva će se uzvisiti,
gdi će božja mati slavna
uzmnoženi grad braniti.
Vidim, gdje se u nje domu
s mnogom pomnjom drže i hrane
svete moći u svietlomu
srebru i zlatu okovane;
svete moći, ke će odi
iz razlicieh plivat strana,
i po suhu i po vodi
za nam vječna bit obrana.
Visoka će crkva bila
svetom Vlasi ovdi ustati,
od protivnieh ki će sila
ove strane svedj čuvati.
Vidim, gdi se starac sveti
neprijateljim sviem opire,
ki slobodne ove mire
hoće satrt i uzeti.
Zdrav o sveče, bogu mio,
koga je višnji još od vika
braniteljem odredio
verna grada Dubrovnika;
dokli žarko sunce svieti,
vrteći se oko svita,
tva će slava svedj živjeti
medju nami vjekovita!

*

PAVLIMIR:

Srećna grada! Kom da stranom,
od koga li od naroda,
pod tiem štitom i obranom
od teškieh se boji zgoda?

SRGJ:

Crkve će ove sveca slavna,
ki će našu branit sreću,
bit na blizu straža spravna
gospodskomu dvoru i vieću.
Vidim, gdje se od mramora
u velikoj slavi gradi
svietla gradja liepa dvora,
izabrane stan čeljadi.
Zakoni će tuj slobodni
i zakonja pisma stati,
kiem Dubrovnik, nebu ugodni,
skladno će se svedj vladati.
Tu gospoda vriedna i znana
kupiće se s mnogom česti,
za potrebe rodna grada
razbirati mudrom sviesti.
Slavne će se tu zamjene
činit s vjerom, sviem uzdanom,
od gospode zarobjene
medju Turkom i Krstjanom.
Polak vieća glasovita,
ki će čas bit svega grada,
gradiće se ponosita
od galija brzieh zgrada.
Korablje ove s mnogom dikom
pravedna će bit pokora
sviem gusarom i silnikom
adrijanskoga sinja mora.
Vidim plivat š njim družinu,
plavi mnoge i gospodu,
za obranit svu slobodu,
i za ures vjere općene;
vidim, vidim, gdje hitaju,
i u verigah sužne vode

mnoge guse. ki smetaju
silniem grabšam ove vode.

PAVLIMIR:

Gospode je djelo vriedne,
izgoniti svaku smeću
i trt guse nepravedne,
ljudsku družbu ki razmeću.

SRGJ:

Kud ohodim bojne zgrade,
kieh ponosni miri oholi
čuvat će te, liepi grade,
i kružiti u okoli?
Više gola kuka onega,
koji gleda put zapada,
a zelena vrhu njega
niče i cvjeta trava sada,
vidim, gdi se uzvišena
diže i gradi put nebesa
živiem ognjem ogradjena
tvrda gradja, puna uresa.
Lovrincu će prisvetomu
posvećena ona biti,
i grad rodni proć svakomu
neprijatelju svedj braniti.
Nu istočne vidim s strane
na isti način gdi ustaju
dvie tvrdje sazidane,
koje čuvat luku imaju;
slavnu Ivanu posvećena
s mnogom dikom jedna bit će,
drugu djeva pozdravjena
svojom crkvom uresit će.
Porodi se pun pokoja,
liepi grade, već porodi,
moguća je straža tvoja;
ne ima straha tvoj slobodi.
Gradjani će tvoji hrabreni,
puni uresa i dobrote,

za tvu ljubav u nescieni
držat iste sve živote.
Vidim, vidim, gdje tvoj prvi
pjenez kaže, ko se dava
dobrovoljno sa svom krvi
za grad rodni svoja glava.
Tvieh nevjesta čas i dika,
i poštenja glas čestiti,
hvaljeni će bit do vika
nad nevjeste svega svita.
Porodi se glasoviti,
svietli grade, već porodi,
ki ćeš tvoj glas svud prostriti
po neumrloj tvoj slobodi.
Od prvoga od kamena
dokli uzbudeš svrhu imati,
tva sloboda ne ockvrnjena
upored će suncem sjati.
Svietla će ova još dubrava,
tu joj višnji moć dariva,
upitomit orla siva,
silna zmaja, bojna lava.

Skazanje dvanesto.

Glasnik, Pavlimir, svjetnik, družina, Srgj i pastijeri.

GLASNIK:

Vedri kralju i čestiti,
čuj veseo mu besjedu:
poklisari plemeniti
od Slovina tebi gredu.
Kraljevske ti dare oni,
ki se uresu tvomu prose,
poniženi i prikloni
u radosti mnogoj nose.
Poslali su napried mene,
da privedroj tvojoj moći
od njih glase dam žudjene,
i oni će sada doći.

PAVLIMIR:

Zamjerna je i velika
u dan ovi naša sreća;
tko bi reko, da će iz smeća
sinut rados ovolika?
Prem se ovo meni htjelo;
ti, glasniče, natrag teci,
poklisarom vriednim reci,
da ih čekam ja veselo.
Hvaljen budi, slavni bože,
ki mi ove dâ pokoje,
i uzvisi me i pomože
u najveće trude moje.
Srgju slavni, drazi moji,
nemojmo odi veće stati,
hod'mo veće, ko s' pristoji,
vriedne ljudi dočekati.

Skazanje trinesto.

Skup vila, pastijera i družina.

PASTIJERI:

O vitezi plemeniti,
o gizdave liepe vile,
uživajte raj čestiti
od ljubavi drage i mile;
uživajte u radosti
sve ljuvene čestitosti.
Eto s vašiem vjeram sada
Dubrovnik se bieli rodi,
da se u vieke miran vlada
u pokoju i slobodi,
svieto, čestit po sve strane,
i gdi bieli dan osvane.

DRUŽINA:

Liepa ti je,
draga ti je
u čestite ove kraje
nas vesela

sreća izniela,
gdje se život miran traje.
S oviem gradom,
s našiem skladom,
ki se odi zidje sada,
eto mile
s nami vile
u veselju ljubav sklada.
Ona u miru
našu viru
s liepiem mirim liepo zgradi,
da Rimnjane
. . . . .
opet u ove zemlje usadi.
Kako slavna,
krepka i stavna,
o ljubavi u tvom raju,
u radosti
u svjetlosti,
dva se puka sad sastaju.

PASTIJERI:

Liep ti niče,
Dubrovniče,
svietli grade i čestiti,
ki po svitu
glasovitu
tvu ćeš slavu svud prostriti.
O dubravo,
kojoj pravo
nebo dieli vječnu diku,
već promieni
tve zeleni
na bijelom Dubrovniku.
O velike
lovorike,
o jaseni, o javori,
o vesele
vite jele,
liepi hrasti, kitni bori,

visocima
dvorovima
veće mjesto učinite,
veće izbrane
vaše grane
slavniem crkvam poklonite.
O satreni,
naš ljubjeni
Epidavro svietli grade,
u koj slavi
u dubravi
ti se našoj radjaš sade!
Po staromu
prahu tvomu
neka pastier ovce svraća,
s ovolikom
kad se dikom
tvoj pepeo nami plaća.

JEDAN OD DRUŽINE:

Tako bojni
i dostojni
svake slave Rim njekada
svieto uzrasti
s mnogom časti
iz pepela Troje grada.
Nu je veća
naša sreća,
za što silom sve desnice
izabrani
jur Rimljani
ugrabiše vjerenice;
mi bez boja
sred pokoja
i razblude mile i blage
u mirnomu
mjestu ovomu
sad stječemo ljubi drage:
obljubjenu
vil žudjenu

vele ljepše jes prositi,
neg nemilom
hitrom silom
nepravedno ugrabiti.

Skazanje četrnesto.

Pavlimir, Margarita na pristolju, družina, pastijeri, poklisari i vile.

POKLISARI:

Vedri kralju, koga dika,
s družbom glasa vjekovita,
svietla, slavna i velika,
priko svega leti svita,
od slavnieh smo tebi Slava
i od Bošnjaka mi poslani,
po kieh plodnoj teku strani
bistra Drina, Sava i Drava.
Na djedinstvo oni tvoje
svi jedini tebe zovu,
i da uzmeš vlas njihovu
u požudi mnogoj stoje.
Mi se bjehmo, kralju mili,
rad vedrine tve izbrane
u latinske zemlje strane
doć za tobom pospravili.
Hvaljen višnji, ki nam poda,
da nadjosmo tebe odi,
gdi neumrla sti sloboda,
gdi se pravi mir nahodi.
Podunavskieh kraljevina
svietle ove krune primi,
i uresi tva vedrina
tvu vitešku glavu njimi.
Kraljevske ove još šibike
blag i mio uzmi sada,
i podložne sve kolike
ove puke njima vlada'.

PAVLIMIR:

Poklisari plemeniti,
dobrovoljno ja vas primam,
i od vas ovi dar čestiti
za najdražu stvar uzimam.
Na vjeru ste mu prispjeli,
i na sreću nova grada,
za to mirni i veseli
radujte se sa mnom sada.
A ti, draga ma gospoje,
vjerenice moja mila,
od kraljevske sreće moje
liep početak kâ si bila,
ovu od zlata krunu stavi
na tve od zlata svjetlje prame,
neka poznaš, mâ ljubavi,
da si srećna i ti uza me.
Kraljevska ti na dar ova
svietla budi još šibika;
dostojna je tvoja dika
vele ljepšieh od darova.

MARGARITA:

Vedri kralju, pun kreposti,
i moj dragi gospodaru,
ja se srećna zovem dosti
na čestitom tvomu daru;
nu srećnija nad sve ine
po pravdi se mogu riti,
što ću slavne tve vedrine
vjerenica verna biti.

PAVLIMIR:

Vam, vitezi moji mili,
ki po htjenju od višnjega
vjerno ste se sjedinili
s plemkinjami mjesta ovega,
grad darivam, kiem sada
resim strane sej čestite;
slobodnoga posred sklada
mirni u njemu gospodite.

Svaki razlog hoće i pita,
da u miru i slobodi
traje i vodi svoja lita,
Rim slobodni koga rodi.
Stari s vami još mještani,
ki su bili dosle glave,
sjedinjeni i smiešani
vlas će držat sej države.
Iz Slovinskieh kad zemalja
odi dodjem s ljubi dragom,
primite me s česti blagom
za gradjana, ne za kralja.
Čestite vam jošte moći
ja darivam, da vam budu
vječne od slave i pomoći
u vašemu svakom trudu.

DRUŽINA :

Svietli kralju. tko da ne će
od desnice tve hrabrene
tej zamjerne i žudjene
blagodarne primit sreće?
Vedru ćemo krunu tvoju
do kraljestva sadružiti,
u veselom pak pokoju
u ovi se grad vratiti
Nas kamene gore i hridi,
kiem se ova zemlja paše,
ne ustručaju, da ne slidi
tvu zapovied srce naše.
Ako narav nemilosna
maćeha je mjestu ovemu;
vriednos je u njem sviem kriposna,
mati srcu svedj našemu.
Jošte će se natjecati
sa svieh strana zemlja i more,
s mnogom srećom napunjati,
s mnogiem blagom naše dvore.
Neka, neka polja ravna
za sve stanje bude iskati,

ko je srca željna i spravna,
svoje u lasti dni trajati;
nam, dubravo liepa i mila
obično je tve vladnje,
sred mirnoga tvoga krila
ugodno je tvoje stanje:
posred polja i ravnina
strašiva se ptica krije,
a visocieh posred stina
sivi soko gniezdo vije.

Skazanje petnesto.

SKUP PASTIJERA:

Rasti, rasti, o slobodni
Dubrovniče, rasti veće;
rasti, nebu grade ugodni,
na velike česti i sreće.
Hvar, Šibenik, Zadar ravni,
Kotor, Trogier, Spljet hrabreni,
tvoj će vazda ures slavni
u velikoj držat cieni.
Dalmatinskieh svieh gradova
svietla kruna ti ćeš biti
adrijanska sva voda ova
dvorit te će i častiti.
Malo velim; tvoja slava
prostrieće se i tva dika
priko slavnieh svieh država
slovinskoga od jezika:
Od Adrije bistra mora
do ledena mora okolo,
svu tegobu višnjieh dvora
gdi željezno drži kolo,
pored glasom neumrlime
svud hvaljeno i čestito
tve slobode slavno ime
živjeti će vjekovito.
Tebe Goti, Sveci i Dani,
bojni Ugri i Moravi,

Lešci, Moški, Pomerani
u mnogoj će hvalit slavi,
Bulgar, Bošnjak, Hrvat bojni
dizat će te do nebesi,
i svi puci neizbrojni
naš kojiem se jezik resi.
Rasti, rasti, o slobodni
Dubrovniče, rasti veće;
rasti, nebu grade ugodni,
na velike čfew i sreće.
O Ilare, sveče izbrani,
koga slava slove svuda,
na kojega dan svečani
zgodiše se ova čuda,
čestitoga tvoga imena,
ko i dostoji vječne slave,
živjeti će svedj spomena
sred čestite sej države.
Nu ako u pozna tebi ljeta
sred liepa se zgradi grada
od mramora crkva sveta,
vele ljepša, neg li je sada,
i tva, kralju Pavlimire,
čas će biti svedj spjevana,
ki ove liepe zidješ mire
posred ovieh mirnieh strana.
Rasti, rasti, puna mira,
o dubravo svietla, veće,
visi vrhe, grane šira',
vjekovite puna sreće,
da se od svieta vidi svega,
ko se u brzo grad uzmnaža,
ki je pod krilom od višnjega,
i komu je nebo straža.

Bilješke.

Jezik je Palmotićev lijepa i čista štokavština, izuzevši gdjekoje arhaizme i talijanizme, n. p. *tebe, mene* mjesto sebe, *njihov* mjesto svoj; *za proždrijeti* mj. *da proždere* itd Rijetki su arhaistični glagolski oblici: *bjehmo, bjehote* mj. bjesmo, bjeste. Prema današnjoj štokavštini Palmotić upotrebljava sažete čakavske oblike zamjenica: *kî, kâ, kê* ili *kô* mj. koji, koja, koje *(ko* obično je = kako); onda *taj* mj. tâ, *tej* mj. te; *moj, tvoj* mj. mojoj, tvojoj. Još ima u Palmotića i zamjenica *saj* (= ovaj), poznata danas samo čakavcu: *segaj,* ovoga; *sej,* ove. I u Palmotića vlada poznata dubrovačka osobina, da se *t* iza suglasa na kraju riječi ne piše i ne izgovara: *čes, vlas, milos* mjesto čest, vlast, milost.

Kako su nepoznatije riječi rastumačene u bilješkama, svaki će Hrvat i Srbin lako čitati Pavlimira.

Prolog.

Stih 3. *Epidavro.* Jugoistočno od Dubrovnika ima danas kraj mora varošica *Cavtat* ili *Captat,* gdje ležaše *Epidaurum,* u vrijeme rimskih careva znamenit grad. Godine 530. bijaše ovdje biskup, a posljednji se put spominje sâm grad g. 597. po Isusu. Zna se gotovo pouzdano — piše Nodilo (Rad LXV. 101.) — da je Epidavar raskopan a Ragusa da je utemeljena u VII. vijeku, dok dubrovački ljetopisci stavljaju utemeljenje novoga grada u V. ili u VI. vijek. Dubrovačka predaja pripisuje bjeguncima iz Epidavra sudjelovanje kod osnivanja Dubrovnika; Appendini dapače (Notizie Istorico-Critiche I. str. 1.) tvrdi, da još ima u Dubrovniku vlasteoskih porodica, koje potječu iz Epidavra! Palmotić doista s ponosom ističe u Pavlimiru, da ima u Dubrovčana i glasovite rimske krvi. Po Palmotiću oboriše Epidavar »mrazni Goti i gusari od Libije« (Saraceni) I. 66—68, dok u II. 1215 do 1218 kaže, da su to izveli samo Goti.

Stih 5. *Goti.* Vidi bilješku pod III. 1428—1455.

Stih 7. *Saracini.* Već Ptolemaios zna za Saracene, narod sjeverne Arabije. Isprva je to ime označivalo skitačko i razbojničko pleme; docnije se upotrebljavalo u širem značenju. Po dubrovačkom bezimenom ljetopiscu razoriše Epidavar Saraceni g. 740. Saraceni su u srednjem vijeku mnogo uznemirivali jadransko more te je od njih zaprijetila pogibao oko polovice 9. vijeka i Dubrovniku.

8. *Libya.* Grcima je to bila Afrika. Ovo posljednje ime prevlada istom u vrijeme gospodstva rimskoga.

12. *zemlja kotna,* zemlja koja koti, rodi.

17. *posred Graca i Spilana.* Krivo se pišu ta imena u akademijskom izdanju s malim slovom, jer to bijahu dva utvrdjena mjesta blizu Cavtata. Bezimeni dubrovački ljetopisac piše pod godinom 691. (Monumenta XIV, Scriptores I.): »Venseno a Ragusa li homeni de duo Chastelli de tera ferma de Chastel Spilan et de Chastel Gradaz, et tuti homeni fereno sue habitationi in la Chustera, perche li diti homeni forno de la stirpe de Epidavro . . . dove al presente si cjama Pustierna«. Po Appendini-u (o. c. I. 85. 134.) povuče se biskup iz razorena Epidavra u tvrdjavu »Burno, koji se danas zove Plat«, ili u Spilan i Gradac. Biskup se kašnje nastani u Dubrovniku, a s njime i stanovnici Spione, Spilana i Graca. U akadem. rječniku kaže se za *Gradac:* »više mjesta blizu Dubrovnika«.

31. *koj:* jasnije, ako se čita *kâ.*

45.—46. »er vrh ovieh oštrieh hridi — ke mjesto ovo *Lavim* zove«.

Car Konstantin Porfirogenet pripovijeda, kako su Hrvati i Srbi razorili Epidavar pa se preostavši žitelji spasoše na stijeni kraj mora, gdje utemeljiše grad, kome dadoše prema tome (λαῦ = litica) ime *Λαύσιον*, odakle je zamjenom slova *l—r* i umetnućem slova *g* postalo *Ῥαύσιον*, *Ῥαγούσιον*, Ragusium, Ragusa. Ta je Konstantinova kombinacija prešla u djela svih dubrovačkih ljetopisaca i književnika. Mjesto, gdje je Radoslav zasnovao Dubrovnik — piše ljetopisac Nikola Ranjina — zvaše se Lave: ovdje je bila prije Ragusa, utemeljena od Ragus-a, Trifonova nećaka. I Ranjina izvodi to ime kao car Konstantin. Appendini tvrdi, da još u njegovo vrijeme zvahu *Lavi* litice sv. Andrija prema moru. Dukljanska kronika govori od prilike isto, ali tumači i postanje hrvatskog imena »Dubrovnik«: »Sclavi vero *Du-*

brovnich appellaverunt, id est, Sylvester sive Sylvestris, quoniam, quando eam aedificaverunt, de sylva venerunt«. I ovu etimologiju primiše Dubrovčani. Dubrovačkim pjesnicima, pa i Palmotiću, »Dubrovnik« vuče svoju lozu od »dubrave«, t. j. od šume.

Miklošić (Etymol. Wörterbuch s. v. dombŭ) piše: »dąbъ arbor *δρῦς, ξύλον*. dąbrava arbores. Auf älterem dąbrъ beruhen *dubrovnik* . . .«

Jagić misli, da vokal *o* ne treba da smeta u imenu »Dubrovnik«. Kakogodj pored *Trnovo, Trnovec* postoji *Trnava*, može biti i *Dubrovnik, Dubrova* (u Istri), *Dubrovčanin* pored *Dubrava, Dubravec.* Baš ova riječ koleba u poljskom, u velikoruskom i u maloruskom jeziku. Ako i ne treba misliti na cijelu dubravu, opet se ne da nijekati, da su ovdje imali posla »hrastovi« (na Krku bi rekli: »dubci«). Archiv für slav. Phil. VII. 518. Je li potekao Dubrovnik od »dubrava« ili »dąbrъ«, korijen ostaje isti.

59. *Pavlimir.* Nodilo nalazi u priči o utemeljenju grada Dubrovnika dva suparna načela slavenske religije. Radoslav (u docnijoj verziji popa Dukljanina Pavlimir) je bijel (belo), a bori se protiv nenavidnika Besislava: najdavniji rukopis, Mattei-ev, piše *Besislav* od *bijesa*, a ne *Berislav*. Čudno je, da i Konstantin Porfirogenit stavlja na čelo srpskih vladara: *Βοισέσθλαβος* i *Ῥοδόσθλαβος*, koji nijesu ni u kakovu odnošaju sa historijom ljudskom. Konačna je pobjeda Radoslavljeva, jer inkarnacija njegova, istoimeni njegov unuk, vraća se iz Rima, te, nasljednim pravom, zasjedne na preoteti mu prijesto (l. c. s. 124).

73. *Vjetrnica* (Vjetrnjica). Gdje je »studena Vjetrnica, koja uzdrži vjetre prike«, ne znamo; valjda je u Sniježnici. Pjesniku je to nekaka jama.

75. *Snježnica* je sjeverna planina u Konavlima. U toj je planini strašna spilja, poznata pod imenom Eskulapove, u kojoj se gnijezdila Eskulapova zmija (Appendini o. c. 32). Po Appendini-u zvala se Sniježnica u starini Cadmeo. Možda je ta spilja jedno sa jamom Vjetrnicom.

76. *Vilenik*, mago, magus; *vilenica* = vila, fata, ninfa (Stulli). Vuk opet piše (Rječnik): »čovjek, kojega je vila bila ustrijelila pa ga ona sama i izvidala i svojijem mu skutom rane zavijala; po tom je on posestrio i ona mu darovala bilje da ga ne može niko prevariti i da mu žena radja dobre junake i lijepe šćeri« (Boka).

Da vidimo, kaki su Palmotićevi vilenici. U Pavlimiru ih se mnogo spominje, no glavni su: Strmogor, kralj vilenika, Tmor i

Snježnica. Snježnica je Tmorova druga: lete u oblacima, brži od vjetra, ljube se i taru zemlju »na sramotu od naravi«. Njihovoj se treskovitoj moći klanja pakao. Kralj Strmogor kupi vilovito vijeće: »kon jezera pod orahom« i izdaje zapovijedi, neka se dignu vjetrovi I. 1—24. Vilenici se boje Pavlimira, novoga grada i kršćanske vjere. Strmogor kaže o Snježnici i o Tmoru, da ih: »uspe svietla slava — na visoke dvie gore — kê su blizu oštrieh Lava« I. 76—80. Jedno će biti gora Snježnica u Konavlima. Ima li oko Dubrovnika i kakovo brdo Tmor?

Strmogor ih šalje u *jamu Vjetrnicu:* »posred koje vjetri vrli drže stane svedj njihove (svoje!)«, neka dignu proti Pavlimiru »vojsku od vjetara«. Na drugom mjestu kaže pjesnik: *studenu Vjetrnica.* Svi su vilenici pripravni, da rade prema Strmogorovu nalogu. Tu su »glasoviti *vilenici* i hitre *vile:* znana Čemernica, mudri Covac, Vitoš sijedi, Zelengora i Toplica, hitra Kunovica«, napokon izabrani vilenici i vilenice »kê Planinu Staru brane« I. 165—172.

Vitoš jest brdo, koje nadvisuje sofijsku visočinu (535 m.) za 1800 metara, a na glasu je s prekrasna vidika. Palmotiću je Vitoš sijed i mrazan (I. 515), a Gunduliću: »vrh u dubju nikla iz leda« (Osman III. 208). *Stara Planina* je poznato gorje Balkan (Haemus) u Bugarskoj. *Kunovica* je tijesnac izmedju Niša i Ak-Palanke, kuda se prolazilo iz Niša preko Pirota u Sofiju. Gunduliću je Kunovica (Osman III. 209—210) grlo, dok je Palmotić mislio, da je to nekaka planina, što se vidi i iz I. 521: *Kunovica ledna,* jer je navodi medju gorama. *Čemernica* je planina u Bosni blizu Visokoga i u Srbiji u okrugu užičkom. U Srbiji, u okrugu rudničkom, zove se tako i jedna rijeka. Covac (u akadem. rječniku nije ova riječ zabilježena), Zelengora i Toplica biće takodjer gore, ili je bar pjesnik mislio da jesu. Prema tome bi moglo biti krivo, što nagadja Broz (Osman, Zagreb 1887, s. 384): »Toplica će biti zemlja kroz koju teče rijeka Toplica, koja utječe u bugarsku Moravu niže Leskovca«. Gundulić pjeva (VII. 430—432), da je aga svrnuo *kroz Toplicu* k bijelom Smederevu. Palmotić je dao svojim vilenic'ma imena pojedinih južnoslovenskih planina; ako je ime planine muško, izašao je vilenik, n. pr. Vitoš sijedi; ako je opet ime gore ženskog roda, postala je vilenica, n. pr. hitra Kunovica. Mislimo, da će biti i Strmogor i Tmor imena nekakih planina; možda su ta imena izum pjesnikov.

Strmogorovi su pouzdanici Tmor i Snježnica; njim povjerava najteže poslove. Vilenici su negda digli vrle Gote i Slovine, da zbiju Rimljane i Latine u Dalmaciji (I. 177—184); sada će Tmor pobuniti proti Pavlimiru mještane, a Snježnica Trebinjane i njihove susjede Vlahe. Snježnica je pošla u »smrdeću spilu«, gdje teče sumporana voda, koju pjene dusi »s Flegetonta rijeke ognjene« (vidi bilješku II. 505—540). Da će ona donijeti iz paklenih jama glavnju smrtnoga sna, da Pavlimir zaspi pa da ga onda zakolje, II. 658—664.

Snježnica raspletena stresa prutom, kruži zemlju, bosonoga ulazi lijevom nogom u krug pa zove nakazni paklene, da joj donesu smrtnu glavnju. Nakazni ponizno vrše zapovijed. II. 671 do 675.

Snježnica može mijenjati tijelo: ona se preobrazi u Margaritu, da bi je Pavlimir obljubio, no je Srgj osramoti i raskrinka. III. 949—964. Snježnica hoće da bježi od stida u pustošne kraje, gdje kokot ne poje i gdje nema traga ljudskom stupaju, a pri tom proklinje onoga, koji ju je naučio varati, jer joj ništa ne koriste nauke himbene. III. 996—1016. Tmor traži uzalud pomoći na grobu vilenika Mrkana i Bobare. III. 303—304.

Strmogor zove Snježnicu *hitrom vilom* a druga joj *pametnim Tmorom* I. 109. Snježnica je stara, veoma dobro čara i hitra je vilenica. III. 337—340. Ona već ne ljubi starog hotima Tmora i ne će da bude njegova hotimica, jer se voli zvati ljubovnica mlada kralja. III. 473—476.

Još ćemo spomenuti da i u Palmotićevoj Captislavi nalazimo vilenicu Sjevernicu: »kraljicu od sjevera«; u Bisernici vilenika i opet Sjevernicu. Jedared spominje pjesnik *zloga vješca* (Tmora) i *vješticu* (Snježnicu) III. 69.

Palmotićevi dakle vilenici nijesu što i vilenici Vukovi. Naš je pjesnik pobrkao narodna vjerovanja o vilama i vješticama, uzeo je u pomoć klasičnu mitologiju, štogod je sâm izmislio pa tako izlaze Tmor i Snježnica kao izmišljena bića, personifikacije paklenskih sila. Još ćemo reći, da u Sasinovoj Filidi vilenica vida zaljubljena Ljubmira.

77. Mjesto »rieh o Tmore« uzeh: »vriedni Tmore«.

80. *drijevo*, ladja, brod, kao u sr. lat. lignum i u talij. legno.

103. *drokun*, zmaj.

104—107. *Ilar.* Život sv. Ilara napisa sv. Jeronim. Oko godine 365. dodje Ilar u Epidaur, gdje je stvorio mnoga čudesa: pri-

likom potresa ukroti silu mora; on ubi strašnog zmaja Voasa, koji nemilice haraše po okolici Epidavra. Neki hoće — dodaje Appendini — da se pod tim znajem ima razumjeti neznaboštvo, koje je Ilarion svladao u Epidavru. Kako je u ovom gradu vladao kult Eskulapov, kome bješe zmija sveta, moglo bi se zbilja uzeti, da je on do kraja iščupao ono grdno praznovjerje pa se zato reklo, da je ubio zmaja. Palmotiću oprašta Appendini, što je radi zapleta drame uveo Ilara u vrijeme Pavlimirova dolaska, ali zabavlja Razzi-u, koji je stvorio Ilara, kakova ne pozna martirologij ni crkvena povijest (o. c. I. 68).

Nodilo raspreda nagadjanja starih Dubrovčana ovako: »Na slavenski živalj i religiju kano da sluti i priča o svetom Ilarionu. Dašto je ona od česti uzeta iz žića toga sveca, koje napisa sv. Jeronim; gdje, kao i u priči naših ljetopisa, izlazi na vidjelo stravičan zmaj. Ali zmaj isto pripada i u vjerske nazore davnih Slavena; pa ako je sad, kao religiozna strahota, već iščupan iz duše hrvatske i srpske, opet sve jednako živi u narodnim pripovijetkama. Do Cavtata, staroga Epidavra, ima spilja, koju književni ljudi prozvaše i Eskulapovom i Kadmovom, nu narod je krsti *zmajevom* spiljom. Moguće, da cijela priča sv. Ilariona, propovjednika i čudotvorca, zaodijeva povjesni dogadjaj ponovljenoga krštenja Srba i Hrvata u IX. vijeku« (o. c. 125).

Hilarion se rodi od neznabožačkih roditelja g. 291. u Tabathi u Palestini. Učaše u Aleksandriji i postade kršćanin. U Palestini je provodio pustinjački život 22 godine te postade začetnik samostanskoga staleža u Palestini. Kada mu bijahu 63 godine otide u Misir, gdje je opet živio kao pustinjak. Odavle prijedje u Siciliju pak u Dalmaciju, i nastani se »u polju kod Captata, blizu sadašnjega Dubrovnika«. I ovdje se zgadjahu preko njega čudesa. Tako izbavi taj kraj od grdne zmijetine, koja se zvala boa a proždirala bi ljude i stoku. Godine 365. bi strašan potres, a Epidavrani se pobojaše, da će valovi morski poplaviti njihov grad. Hilarion učini tri znaka križa u pijesku i raspruži ruku protiv valova — i more se smiri. Ovo — piše sv. Jeronim — još danas pripovijedaju ljudi u Cavtatu i po svemu onom kraju, i majke kazuju svojoj djeci, da bi se spomen ovomu sačuvao do poznijih naraštaja. Zadnjih pet godina svoga života probavi Hilarion na otoku Cipru medju brdinama u molitvi i u čitanju svetoga pisma. Iveković, Život Svetaca za listopad. Zagreb 1885. Str. 104—110 — Uspomenu toga sveca-pustinjaka slavi katolička crkva dne

21. listopada. Palmotiću je Ilar krstitelj potomaka grada Epidavra, koji zabaciše krive a priznadoše pravoga boga, pošto je on uništio strašnoga zmaja, koji: »u *Šipunu* staše spili — polak starieh mojieh mira«, t j. blizu Epidavra. Palmotić ga zove *Voas* — jer bi cijele vole proždirao. Tu etimologiju prihvaća i Appendini (o. c. 35) te mu je boas = bos = vô. Zmaj, koji proždire ljude, dolazi i u Palmotićevoj Captislavi, a u Bisernici ima vilozmaj.

117. *srda*, furija.

Činjenje prvo.

7. ***godina***, nevrijeme, oluja, kiša.

69. ***miri*** (lat. muri), zidovi.

76. *cknjenje*, kašnjenje.

132. Gruž (Gravosa), selo i glavna dubrovačka luka, podalje od grada.

139. *odi*, ovdje.

143. *vuhven*, podmukao, prijevaran, lukav.

210. *požđeći*, valjda užgati.

237. *Vlasi.* U stsl. je vlahъ: romanus, u nekim izvorima pastir, Rumunj. Novijim slavenskim jezicima je Vlah: Talijanac, Rumunj ili pastir. U novogrčkom je βλάχος pastir. Miklošić misli, Etym. Wörterbuch s. v. volchŭ, da su tu riječ Slaveni uzeli u Nijemaca, koji su tako zvali isprva svoje keltske, onda romanske susjede. Volcae bijahu keltsko pleme. U hrvatskim ili srpskim spomenicima vlah znači čovjeka rimskog podrijetla ili pastira. Ovo je posljednje značenje najčešće. U srpskim starinama stoje katkada Srbi nasuprot vlasima, t. j pastirima. Neki srpski spomenici zovu tako Dubrovčane, i to ne samo pastire. U dubrovačkih pjesnika nalazimo često Vlahe kao osobitu čeljad i pastire, n. pr. u Držićevoj »Ljubavi Venere«, u Tireni (vlašić Miljenko), gdje se Kupido ***na vlašku priobrazi.*** U Sasinovoj Flori drži prolog vlašić Milijenko. U Držićevu »Stancu« Stanac je Vlah a Gjivo se obukao ***na Vlašku***; u Dundu Maroju nalazimo i poslovicu: vlah vlaha potište a katunaru kletište, koja se odnosi očevidno na pastire. U 4. Nalješkovićevoj komediji kaže gospodarica sluškinjama: ***jučer ste iz Vlaha.*** Katkada su Dubrovčanima, čini se, vlasi pastiri zagorski nedubrovački, dok svojima kažu prosto pastiri. U Pavlimiru su Vlasi susjedi Trebinjana, a u II. 577. kaže Snježnica, da nije ***vlaha ni pastijera,*** koji nije ustao na oružje. Ako

izmedju tih »vlaha i pastijera« nije bilo razlike u jeziku, za cijelo se razlikovahu nošnjom i običajima.

263. *Trebinštica*, rijeka u Hercegovini, danas Trebišnjica.

280. *bljude* (bljusti), čuva.

311. *čes* (čest), sreća, sudbina.

315. *čijem*, dočim, dok.

327. *dugovanje*, posao, stvar.

375. *utažan*, miran (Stulli).

406. *prem*, baš, veoma.

414. *tač*, tako.

455. *od plovućieh tužnieh bora* = ladja.

478. *grede*: gresti, iti.

514—526. nabraja P—ć slavenske rijeke: Savu, Dravu, Vislu, Dunav, Nester, Maricu, Drinu, Volgu, Neper, Neretvu; gore: *Vitoš mrazni* (I. 166. Vitoš sijedi), *Kunovicu lednu*, Staru Planinu: »gdje Samokov, gdje Cimara, gdi Koponik rastu gore«, i Svetu Goru.

Samokovo je varoš izmedju Vitoša i Rila, a leži visoko oko 900 metara. Ondje ima željeznih ruda, a kako su rude balk. poluotoka exploatirali Dubrovčani, mogao je za to mjesto znati i Palmotić, premda je ovdje Palmotiću bez sumnje Samokovo gora, a ne grad. I Gundulić pozna mjesto Samokovo: »gdi se gvozdena ruda sieče« Osman III. 223

Cimara biće nekaka gora u Bugarskoj. U akad. rječniku nema te riječi.

Kopaonik je planina u Srbiji.

Sveta Gora, Atos u Maćedoniji, glasovita sa svojih samostana, osobito srpskih. To je jedan od tri kalkidička poluotočića

542. *Brgat*, nekaki gusar (gusa), koji se rodio »sred sjevera ledenoga« pa je plijenio oko Dubrovnika, dok ga nije ubio *slavni ban*, od kojega krvi izlazi Margarita. Ovo je uzeto bez sumnje iz narodnog pričanja.

Brgat je inače selo izmedju Župe i Šumeta, i brijeg kraj Dubrovnika. Taj brijeg spominje i Palmotić u Pavlimiru II. 895 U Gundulićevoj Dubravci (činjenje II, skazanje 2) *satir Vuk* hvali se svojim lupeštvom. Blizu zlatnih vremena ljudstva kamena gora hranjaše *Brgata*, koji stanovaše u dubravi, dobivši ime glasovitog lupeža. »A gori, u koj stâ, i kâ je vrhu nas — Od Brgata istoga je ime i danas — Od Brgata ovoga, kî je krasti svud išo — Početak od moga traga je izišo. — I djedu slobodnom unuk

sam slobodni — Vodeći u rodnom Brgatu zlatne dni«. Tako je i Vuk postao izvrstan lupež.

557. *zrak*, lice.

560 *dundo* je Dubrovčanima stric. Margaritu je rodila Srgjova sestra (I. 538—9), dakle je ovdje dundo — ujak.

596. *kon*, kod.

612. *štetan*, poguban.

621. *satarisati*, uništiti, srušiti.

626. *Srgj*. Kako stari ljetopisci pišu, kralj je Pavlimir sagradio u Dubrovniku hram svetoga Srgja i Baka, zaštitnika svoje porodice, poklonivši crkvi svete moći ovoga i drugih svetaca. Appendini to isto ponavlja pa tvrdi, da su bili sv. Srgj i Bako prvi zaštitnici grada Dubrovnika, ali nakon više vijekova postade sv. Blaž pokrovitelj dubrovački, premda su ih Dubrovčani i kašnje štovali (o. c, str. 177).

Srgj u Pavlimiru I. 315—317 zove sebe »namjesnikom pustinjaka Ilara«. Zanimljivo je, da gora, kojoj se na podnožju razvio Dubrovnik, nosi ime Sv. Srgja.

681. *kuda*, lat. cauda, talij. coda, rep.

692. *Žrnovica* (Brennum), stara travunjska župa, koju dobiše Dubrovčani oko g. 1240. od srpskoga kralja Stjepana Vladislava. Klaić, Atlas za hrv. povijest, s. 11.

694. *žô*, žao, žal. Čakavcima je *žal* plitka morska obala, gdje ima mnogo pijeska. Tome posve odgovara i Palmotićevo: »na mekahni žô dohode«.

698. *zgradja od drva* jest što i lomača, rogo, Scheiterhaufen.

725. *bijest*, bijes.

740. *ureda*, odmah.

767. Kako je Ilar uništio zmaja Voasa: pomrča stara slava *Dolerije*, *Hoje i Lera*. U III. 309—312 Tmor zaklinje Doleriju i Lerijana, da mu kažu sudbinu: »nam protivnijeh ovijeh strana«.

Dinko Zlatarić je prvi dubrov. pjesnik, koji unosi ta imena, koliko znamo, u književnost. U njegovu prijevodu Tassova Aminte, skaz. IV., govor 2, čitamo:

zovuć Pana, Hoja, Lera, Doleriju
i Babu od zlata —

a u talijanskom izvorniku:

Feci scongiuri orribili, chiamando
E Pane, e Pale, e Priapo, e Pomona
Ed Eate notturna.

Palilia bješe pastirska svečanost u Rimljana (dne 21. travnja), kada se moljahu božanstvu *Pales*, da bi štitilo stada, kako bi uspijevala. I samim je Rimljanima mutno biće toga božanstva: sada je muško sada žensko. *Priapos* bješe Grcima bog plodnosti, polja i stada. *Pomona* je Rimljanima božica voća. I ako je Palmotić slobodno prevodio, opet ne možemo vjerovati, da bi bio uzeo obične riječi kao imena božanska.

U Gundulićevoj Dubravci govori satir Divjak (činj. I. skaz. 7): »Kad moj sladki glas začina — kako slavic, ki se izvija — nanj doteku iz planina — Hoja, Lero, Dolerija«. U III. 9. satirica Jeljenka govori: »Ali vidim, što njekada — Bog nam Lero prorokova — promienila da je sada — vilam ures Dubrava ova«. Iz onoga, što se još spominje u 3. činu o Leru, Lerijanu, čini se, da je to bio bog ljubavi. Na kraju pjesmica pojedinih satira dolazi uvijek pripjev: Hoja, Lero, Dolerije!

I u prijevodu Gundulićeve Arijadne čitamo: »Hoja, Lero, Dolerije! — na kletvu vas zovem doli — da vidjenja nigda prie — čovjek ne zgleda tužna toli«. Dolerija i Hoja su nekaka ženska a Lero je muško božanstvo; Zlatariću je ipak Hoja bog. Sva su tri imena nejasna. U akademijskom rječniku kaže se (s. v. Dolerija): »Čini se kao da su se riječi hoja, lero, dolerija pripijevale uz kakve narodne pjesme te da su ih iz ovijeh dubrovački pisci XVI. i XVII. vijeka primili, shvativši ih kao imena muška i ženska iz slavenske mitologije«. Appendini nagadja, da je Palmotićev Lero i Dolerija isto što Marte i Bako, a Diana bi bila Hoja. Appendini nije nikada u neprilici da nadje etimologiju riječi: Diana je isto što *diva*, *djeva*. Kašnje zvahu Dianu Frea, Vrea (od vreti!), a *sada* (?) joj kažu *Foja* ili *Hoja* pa misle na božicu ugodnosti. Vodopić je opet mislio, da Hoja, Lero, Dolerija znače Veneru, Amora i Baka. I ako je sve to pusto nagadjanje, opet je zanimljivo, što Appendini pripovijeda o nekim osobitim čuvidama u Dubrovniku. Još i sada — piše on (o. c. I. 64) — prikazuju pučani dubrovački uz poklade i uz koju drugu svečanost boga Marta, Baka i Dijanu pa idu po gradu, plešući na seosku. Marte je Dubrovčanima Turica, Bako *Čoroje* a Diana *vila*. Te tri maškare pobliže opisuje Vuk u svome rječniku s. v. Čoroje. Appendini još kaže (o. c. str. 14), da su Dubrovčani zvali »Baka ili Silena« ***bembcljem***. Družina ukusno odjevenih postolara izvodila bi po gradu (1. svibnja) ples. Bembelj bi nosio na glavi zelen vijenac od lišća; odjeven je bio

do zemlje u bijelu haljinu iskićenu travom i cvijećem. Iz vijenca izlažahu pripitomljene zmije, u ruci držaše zmiju, šaleći se i plešući.

Sve je pod sumnjom, kada Appendini ulazi u mitološka nagadjanja; opet je posve vjerojatno, da ne će biti slavensko sve ono, što nam pružaju neki šareni običaji i vjerovanja dubrovačka. Ovdje ćemo samo nešto spomenuti. Nijemac Schneider opazi, da ni jedan bog nije tako privezan za dalmatinsko tlo kao Pan, i to s jarčjim nogama, dakle prema grčkoj predaji. Ima potvrde, da su Pana štovali i u kršćansko doba kao kakova sveca. U Zaostrogu, pripovijeda arheolog Glavinić, dade neki biskup uništiti kip boga Pana, jer mu se seljaci klanjahu kao tobožnjem svetom Ivanu Krstitelju. U Dražnicama bijaše opet, kako kazuje Fortis, basrelief, prikazujući satira Pana, koga seljaci štovahu kao — svetog Roka. Votivne slike Pana i nimfa jesu najznačajniji spomenici Dalmacije, a osobitost je Dalmacije i božica Diana. I za kult Diane valjda su bili — misli Schneider — mjerodavni grčki utjecaji. Bericht über eine Reise in Dalmatien von O. Hirschfeld und R. Schneider, Wien 1885. (Arch.-epigr. Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn, Bd. IX.) s. 34—36 i 63.

828. *zenuti*, klicati, listati, cvasti.

837. *kladenac*, zdenac, studenac.

846. *slobodnik*, osloboditelj.

Činjenje drugo.

24. *pozor*, pogled.

93. *idol*, kumir.

96. *Panteon*, poganski hram u Rimu, posvećen svim bogovima. To je obla zgrada, pretvorena docnije u kršćansku crkvu. Pjesnik kaže u stihovima 93—96, da je poganski Rim postavio u svoj Pantheon i epidavarske bogove.

124. *jak*, kano.

265. *vladika*, gospodja.

284. *plav*, ladja. Ova riječ još živi na otoku Cresu, možda i drugdje.

346. *praviti*, kazati, pripovijedati. Riječ i danas običajna u čakavaca.

363. *počasti* u akad. izdanju biće tiskarska pogrješka mjesto *počastiti*, koje ja upotrebih.

484. *ckni* = kasni.

505—540. Sniježnica priča Tmoru, da je pošla tajno u *smrdeću spilu* (Hades ili koja zbiljska spila?), gdje teče sumporana voda koju »nemilosni dusi pjene u pakljenom nepokoju *s Flegetonta rieke ognjene*«. Nečiste nakazni doniješe joj »kroz drum jasni« kletu glavnju od pobune pa namazana mašću čudne moći uzjaha vrana ovna »ki iz tamne dodje noći«, leteći u crnom oblaku, dok se ne spusti na rijeku *Babu*. Usiona se voda ustavi i poda joj lastan put »kroz ponore jazovite«, dok ne osvanu, leteći po jazima uz pukline i litice, na kraj bistre Trebinjštice.

Mutan je stih 517—1518: »od nečistieh tu nakazni — kieh vlas naša silno kune«. Ako su Palmotićeve vještice i vješci moći paklene, zašto da ovdje njihova vlast kune nečiste nakazni? Ne umijemo kazati ni što je rijeka Baba, ako nije bolje ono u akademijskom rukopisu *hudu rijeku*. Pjesnik za cijelo misli na neku podzemaljsku rijeku.

U ovom odlomku vodi nas pjesnik u pakao, u grčko-rimski Hades. Homer, čini se, poznavaše u Hadesu samo rijeku Styx. U Odiseji se doduše spominje i rijeka Acheron, u koju pada Pyriphlegethon i Kokytos, nego se misli, da je taj odlomak kašnje umetnut. Po poznijem mišljenju, teku te rijeke oko Hadesa. Vergilu je Pyriphlegethon ili Phlegethon ogromna ognjena rijeka, koja u Hadesu optječe Tartaros, mjesto mûkâ Ovaj kratki put u Hades, prikaza Palmotić prema Vergilovu mišljenju, ali će biti iz narodnog pričanja ono, što kaže o Snježnici, da je uzjahala vrana ovna i da je letjela u crnom oblaku.

543. Mjesto *pristrašena od ulaka* u akad. izdanju, uzeh: *priobražena i od ulaka,* kako dolazi u dubr. rukopisu, jer mi se čini, da ovo ima više smisla.

555. *gusa,* gusar, lupež.

597. *zlostar,* starac (podrugljivo).

600—603 Svaki Hrvat i Srbin zna, što su: mora, uroci i vukodlak; no je nejasno, što su Palmotiću *pustolovice* i *upirine*. Stulić, citujući Palmotića, tumači *upirina:* fantasma, segno di false immagini e spaventevoli, — visio, spectrum, larva umbratilis, a »*pustolovica* to jest upirina«: folletto, spirito aereo, daemon aereus.

770. *šijun,* talij. sione, od prilike što oluja; kada se razni vjetri bore i gone oblake.

777. *cka,* daska.

868. *dostojanje,* zasluga, čast, baština.

978—984. Sve je ovo našao Palmotić u dubr. ljetopisaca. Dubrovčani se ponošahu svojim svetim moćima. Appendini (o. c. I. 179) primijećuje, da ne će biti, izuzevši Rim, grada, u kome ima svetih moći, koliko u Dubrovniku, pa posve ozbiljno kaže: »Srećni gradovi, kojih mudri upravljači umiju pored zemaljskog bogatstva povećati na nebu broj svojih zaštitnika«. I Palmotić kaže, da su te moći Dubrovniku imanje draže od svega zlata i blaga

1003. *oći*, ostaviti.

1155. *zet*. Svak zna, što je zet, no ovdje će biti valjda u onom smislu, kako Vuk piše u svom rječniku: »U nas je zet svoj porodici od koje se ko oženi, a u šali i čitavome selu i još i većemu mjestu (ako on i žena nijesu iz jednoga mjesta)«.

1164. *od naroda do naroda:* od koljena do koljena.

1166. Epidavro, koga Rim porodi, t. j. Rimljani ga naseliše.

1170—1190. Palmotić anticipira slavu budućeg Dubrovnika: u njemu vlada na izmjenu izbor plemenitih ljudi, t. j. vlastela; u njemu je svak slobodan, samosilju nema mjesta, a pravda se svakomu dijeli; u njemu ne zasjeda za stô »mnoštvo i svake skup čeljadi...« Vidi se, da je bio Palmotić pravi vlastelin.

1226. *strimo:* satrti.

Poslije 1229. stiha: *moreška*, talij. moresca. To je osobit starinski ples Etiopljana (Afrikanaca).

Činjenje treće.

49—52. Pjesnik, republikanac, kaže, da je potomcima Epidavra mrsko kraljestvo (čega radi ne će da prime Pavlimira) kakogodj je bilo mrsko i Rimljanima, njihovim roditeljima.

59. *vuhovit*, prijevaran, himben.

85. *nepuča*, talij. nipote, nećaka.

105—116. Appendini priča po Cervi o. c. I. 252.: Stjepan, kralj hrvatski i dalmatinski, bijaše osobit prijatelj Dubrovčana. Uz neku tešku bolest, zavjetova se, da će pohoditi crkvu Sv. Stjepana u Dubrovniku. Ozdravivši krenu sa ženom Margaritom i sa sjajnom pratnjom u Dubrovnik, gdje ga svečano dočekaše, a on pokloni 6000 iperpera, da se obnovi crkva sv. Stjepana, koju još bogato obdari te namjesti pri njoj i kapelana, svoga rodjaka, kome dade kuću i plaću. Mimo to, pokloni Dubrovniku dolinu Žrnovicu, Rijeku, Gruž, Zaton i svu obalu do Orašca, a u svakom od spomenutih mjesta sagradi crkvu sv. Stjepana. Kralj Stjepan skoro umre, a Dubrovčani ga oplakaše, priredjujući kroz

osam dana opijelo. Kraljica Margarita, pobožna žena, odreče se kraljestva pa se povuče sa svojim blagom u Dubrovnik. Ona pokloni gradu 200 srebrnih libara, obnovi gradske zidine i za života odredi, gdje da je ukopaju. Bogoslav, kralj dalmatinski, Prelimirov sin a nećak Stjepana i Margarite, zahtijevaše od Dubrovčana, da mu je predadu, jer ga ona bješe uvrijedila i jer ima neko pravo na njezino blago. Dubrovčani odbiše Bogoslava a on navali sa 10.000 vojske na Dubrovnik, no ga Dubrovčani, potukoše, i on se morade vratiti u svoju državu.

Po smrti kralja Bogoslava, njegova država postade plijen nesloge i bune. Kraljica Živa (Siva) uteče sa sinom *Silvestrom* u Dubrovnik S pomoću Dubrovčana dokopaše se oni opet prijestola. Silvestar, vraćajući Dubrovčanima milo za drago, darova im otoke Koločep (Calamotta), Lopud (Mezzo) i Šipan (Giuppana). Sve se to zbivalo izmedju g. 1050—1080.

129—140. Pjesnik vidi, kako će Dubrovnik *„radjat brzieh sto brodova“* (u akadem. izdanju: *gradova)* koji će nositi u rodne dvore obilnosti svega svijeta, a biće ih, koji će proći i *Erkulove stupe* i otkrivati nove zemlje.

Herkulove stupe čini u Africi gora Abyla (sada Almina kraj Ceute) a u Europi Kalpe (sada Gibraltar), izmedju kojih je Herculeum fretum, sada gibraltarski tijesnac.

Palmotić ne pretjerava, kada govori o otkrivanju novih zemalja, jer doista neki pisci tvrde, da su dubrovački mornari služili i u Krištofa Kolumba, obretnika Amerike. Dubrovačke su ladje (do 300) sudjelovale u španjolskim pomorskim ratovima g. 1584. do 1654.; a cara Karla V. pomagaše do 100 dubr. brodova u Tunisu, no svi postradaše. Dubrovački brodovi vojevahu za Španjolce g. 1496. u Indiji, a g. 1581. sudjelovahu kod osvajanja Portugalske. Dubrovčana je bilo i u križarskim bojevima. Dubrovački pak trgovački brodovi plovljahu po svima morima. Godine 1450. brojila je mala dubrovačka republika preko 300 ladja. Potresna katastrofa od g. 1667. bijaše i katastrofa dubrovačke mornarice: koncem XVII. vijeka nije imao Dubrovnik više od 50 brodova, ali uz konac XVIII. vijeka brojaše ih opet preko 300 (Klaić, Opis II. 234).

159. *doje:* tako radi slika mj. dodje.

303—304. Tmor kaže, da je pošao na grob *„glasovitieh vilenika: hitra Mrkana i Bobare“*. Prema Cavtatu imadu dva otočića: Mrkan i Bobara, koji će biti valjda goroviti pa je Palmotić

opet od njih stvorio vilenike. Možda se o tome štogod i pričalo u narodu.

308. *hamalija* (hamajlija), zapis ili čini (Hexereien) kakve, što se nose uza se (Vuk).

359—364. *Od Afrike Soldan grede.* Starijim je Talijanima *soldano* što i *sultano*, t. j. sultan, car muhamedanski. Čini se, da je ovdje Palmotić uzeo čast za ime; ako možda ne misli na Kulafora, koji je g. 866. sa Sabom oplijenio, kako piše Appendini o. c. I. 142, dalmatinske gradove, prijeteći i Dubrovniku.

366. *Molunat,* valjda u sjevernom dijelu republike dubrovačke.

390—408. Appendini pripovijeda o. c. I. 257—261: Bodin, sin kralja Mihalja, poslan da upravlja Bugarskom, uze naslov cara, bude zarobljen od grčkog cara i zatočen u Antiokiji. Njegov stric Radoslav, kralj Dalmacije i Hrvatske, dade ga tajno odvesti u svoj dvor. Nezahvalni Bodin ugrabi sada svome stricu kraljestvo, a nesretni Radoslav zakloni se sa ženom Julijanom i sa sinom Branislavom u Trebinje. Po smrti Radoslavljevoj Bodin poče progoniti Branislava i njegovu braću, ali se s njima izmiri nastojanjem barskog nadbiskupa Petra te s pomoću Franaka osvoji Drač. Bodin imadjaše ženu Jakintu, slavohlepnu i okrutnu. Da osigura svojoj djeci kraljestvo, radila je ona oko toga, da se upropaste Radoslavljevi sinovi. Po njezinu savjetu pozva Bodin Branislava sa bratom Gradislavom i sa sinom Prediknom u Skadar, pa ih baci u tamnicu. Kako su to doznali Branislavovi sinovi i drugi rodjaci, da izbjegnu propasti, potražiše utočište u Dubrovniku. Bodin poruči senatu dubrovačkom, neka mu sve predadu, jer će inače razoriti Dubrovnik. Dubrovčani odbiju taj zahtjev, spominjući, kako je običaj njihova grada, da nikomu ne uskrate utočišta. Bodin opsjedaše Dubrovnik sedam godina, a Kočapar, Branislavov šura, usmrti Kosara, brata Jakintina. Ova pobjesni pa nagovori Bodina, neka pogubi Branislava, Gradislava i Prediknu. Bodin bijaše napokon prisiljen kaniti se Dubrovnika.

409—416. Mnogo jada zadade Dubrovniku gospodar Zahumlja Vojnović, a još više njegovi sinovi Vojsav, knez užički, i Altoman. Vojsav, misleći, da mu je neki Dubrovčanin ukrao nekolike kobile, provali (1359.) u dubr. republiku, no ga Dubrovčani izmlate. Appendini o. c. I. 294.

416. Ston (Stagno), gradić na poluotoku Pelješcu.

423—432. *Stjepan Herceg.* To će biti vojvoda Stjepan Vukčić, kome dade rimski car Fridrik III. naslov hercega pa se tako

prozva i njegova zemlja Hercegovina. Lukari pripovijeda, da je Stjepan silom oteo svomu sinu ženu, kćer Marina Marcijana, kneza rusanskog (Majkov, Istorija II. izd., s. 179).

436—438. ***Mehmed II.***, osvojitelj Carigrada. Moglo je to biti 19. svibnja 1463., jer 20. svibnja pade pred Bobovac.

446—448. ***Nehan***, nekaki turski beg ili paša, koji je plijenio po Konavlima.

447. ***Konavli***, plodna dolina, koja se proteže od Cavtata prema Boci.

Skazanje 4. čini monolog ***Margarite***, no se po smislu vidi, da bi ondje moralo stati ***Sniježnica***, kako smo mi i metnuli.

475—476. ***hotimica*** adultera, pellex; ***hotim***, adulter (Stulli).

501. ***snijet***, sniti.

527. ***nad svijem ljubovnikom***, nad svakim ljubovnikom.

551. ***pozor***, pogled.

629—632. Isporedi Salustijevu izreku Jugurti: concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur (rekao Micipsa svojim sinovima na samrtnoj postelji).

661—720. Pjesnik meće u usta 5. pastiru proročanstvo o budućnosti Dubrovnika, u kom će uvijek vladati »mirni zakoni« te će biti utočište nevoljnima.

O ***Silvestru*** vidi bilješku pod III. 105—116.

Oko g. 1310. umre ***Stjepan Kotroman***, ban bosanski. Njegova žena ***Elisalda***, zakloni se sa svoja tri sina u Dubrovnik, jer se u Bosni rodiše nemiri u kolu vlastele. Dubrovčani je lijepo primiše pa isposlovaše u humskog bana Branivoja i u druge gospode bosanske, da su priznali banom njezina sina Stjepana. Ovako Appendini o. c. I. 285. Njegova »Elisalda« biće Jelisava, kako se zvala mati, možda i žena Stjepana Kotromanića, bana bosanskog, koji se valjda zaklonio u Dubrovnik g. 1314. pred silnim banom Mladenom.

Gjuragj, despot srpski (umro 1456.) spase god. 1427. nekako svoju državicu, pošto je dao sultanu Muratu II. svoju kćer za ženu. Mir nije ipak dugo potrajao. Sultan baci njegove sinove u tamnicu i oslijepi ih, a Gjuragj pobježe u Ugarsku. Iz Ugarske dospje u Dubrovnik, gdje pohrani veliko blago. Murat obeća Dubrovčanima otpust danka i zemlje od Bojane do Kotora, ako mu predadu despota; inače da će razoriti Dubrovnik. Po savjetu Dubrovčana, Gjuragj ode opet u Ugarsku a dubrovačke ga ladje odvezoše do Skradina. Sultan se začudi tolikoj vjeri Dubrovčana

pa reče, da takav grad ne će nikada propasti. Dubrovčani su i za to voljeli despota, jer im je pribavio novobrdske i srebrničke rudnike.

Tomas Paleolog, posljednji svoje kuće, brat zadnjega bizantinskoga cara Konstantina XI., koji je junački branio Carigrad. Njegova kći Sofija bješe udata za ruskog cara Ivana III.

Nakon bitke kod Nikopolja, gdje je sultan Bajazet razbio vojsku ugarskog kralja *Sigismunda* (28. rujna 1396.) pobježe ovaj put Carigrada pa se dva tri mjeseca nije znalo, gdje je. Dne 19. prosinca 1396. pojavi se u Dubrovniku, koji mu ostade i sada vjeran. Dubrovčani ga lijepo prime i plate mu obični danak od 2000 dukata za dvije godine u naprijed. Iz Dubrovnika krene se Sigismund prvih dana g. 1397. (Smičiklas, Povijest Hrvatska I. 461.) Dubrovnik je bio na ime od g. 1358—1526. pod zaštitom ugarsko-hrvatskih vladara, plaćajući im godišnji danak. Ovo je doba najsjajnije u povijesti republike dubrovačke, jer je ona sada postigla svoj najveći zemljišni opseg i najveće bogatstvo. Kroz četiri godine (1413—1417.) upravljaše Dubrovnik otocima Korčulom, Hvarom i Bračom, i to po milosti kralja Sigismunda.

813. *piskavica:* morska riba, koja pred kišu skače iz vode (Vuk). Mjesto *piskavica* mogli bismo uzeti *pijavica*, kako doista i dolazi u jednom rukopisu. *Pijavica* (čakavci govore i: opijavica) je strašan vihar, koji uzvitla more i digne ga u vis, pa prevrne i proguta svaku ladju, koja onamo zabasa.

840—848. *Mljet* (Meleda), poveći otok dubrovački ispod poluotoka Pelješca, od g. 1338. konačno sjedinjen s dubr. republikom. Stari Dubrovčani vjerovahu, a učeni Ignjat Gjorgjić (1675—1737.) pokuša i dokazati (1730.), da je sveti Pavao stradao na moru kraj Mljeta i da je bio na tom otoku. Stanovnici otoka Malte i redovnici sv. Ivana ne htjedoše priuštiti te slave Mljetu pa poslaše vještake na ovaj otok, da ga prouče. Mnogo pisaca ustade proti Gjorgjiću, braneći Maltu (Appendini II. 20—22).

849—856. *Oppianos* bješe grčki pjesnik iz Kilikije u vrijeme Marka Aurelija i Commoda. Oppianos spjeva didaktični epos *Ἁλιευτικά* u 5 knjiga o životu i lovu riba. Hvale ukusan slog i zvučan stih toga spjeva, koji je ipak prepun riječi.

Appendini (o. c. str. 263) priopćuje tradiciju dubrovačku, kako je od prilike nalazimo i u Pavlimiru.

Životopisac glasovitog pjesnika Opijana priča, da je bio njegov otac Agezilaj Anazarbej ovamo prognan od Septimija Severa, a

njegov sin Opijan da je na ovom ostrvu složio svoj spjev o ribarenju. Još se i sada vide ostanci njihove palače kraj najkrasnije luke, koja poslije dobi ime *Palača*. Kaže se, da je Agezilaj poslao sa Mljeta u Rim grančicu pina, na kojoj je bilo gnijezdo ptica, rpa kamenica (ostriga) i drugih morskih plodova. Bio je napokon pomilovan pa se veselio, što je bio zatočen u onako dražesnom kraju.

857—864. Tko je »hudi sin«, o kom se ovdje govori, ne znamo reći. Biće to kaka pučka predaja.

869—871. *Rat* (ili rt na Pelješcu?), valjda isto što Stonski Rat u starini (Puncta Stagni), poluotok, koji se danas zove Pelješac (Sabioncello). Stonski Rat kupiše Dubrovčani g. 1333. od srpskoga kralja. *Ston* je gradić na prevlaci Pelješca. *Vratnik* i *Zagorje* biće sela ili predjeli na Stonskom Ratu ili niže toga poluotoka. *Šipan* (Giuppana) i *Lopud* (Dalafota, kašnje Isola di Mezzo) jesu otočići izmedju Pelješca i Dubrovnika. *Primorje* se zove ono zemljište, koje se prostire od Zatona do Stona, a ustupi ga Dubrovčanima g. 1399. bosanski kralj Ostoja. To su t. z. *terre nuove*. (Vidi 4. kartu Klaićeva Atlasa za hrv. povjesnicu.) Po Appendini-u o. c. str. 297 Primorje ili terra nuova stere se od Stona do Orašca (Valdinoce).

902. *ter*, koji.

967. *bremena*, vremena.

1026. *tempal*, hram, crkva, lat. templum.

1021—1024. Ovdje pjesnik misli dubrovačku crkvu sv. Marije, koja da je sazidana u IX. vijeku.

1047. *Vesta*. Hestija bijaše Grcima (kći Krona i Rhee, sestra Zeusova) božica domaćeg ognjišta. Poseidon i Apolon je zaprosiše, ali ona učini zavjet, da će ostati uvijek djevica, a radi toga joj Zeus iskaza čast, da je štuju na svakom ognjištu kao štiteću božicu. Kako je ognjište središte kuće, to je bila Hestija zaštitnica kućne sloge, mira i blagoslova. Rimska božica *Vesta* bijaše poput Hestije božica domaćeg ognjišta i vatre te je štovahu u svakoj kući. Glavna joj je bila služba u svetištu (regia), središtu Rima. Njoj je u tom svetištu 6 svećenica, Vestalinaka, poticalo vječni oganj, koji bi se svake godine 1. ožujka obnavljao. Ako bi oganj ugasnuo, mislilo se, da je to velika državna nesreća. Krivu bi svećenicu Pontifex Maximus (vrhovni svećenik) išibao, a vatru bi ponovno užgali s pomoću zrcala ili ribanja Vestalinke su kao svete osobe uživale osobit ugled. Za tu službu

uzimahu djevojčice od 6—10 godina, pa bi morale služiti božicu 30 godina u čistom djevičanstvu. Poslije su mogle izaći i udati se, što se ipak rijetko desilo. Ako bi koja Vestalinka prekršila zavjet djevičanstva, živu bi je ukopali.

Vestalinke bijahu čuvarice vječnog ognja u poganskom Rimu, a dubrovačke će djeve — kaže pjesnik — u samostanima biti straža »rodnoj slobodi«.

1053—1060. Ovo će biti crkve sv. Franja (1235.) i sv. Dominika (1250.) sa samostanom.

1065—1076. Stolna crkva sv. Marije, koju počeše graditi god. 1192.

1078. *Sveti Vlaho* (Blaž), zaštitnik Dubrovnika i njegove nezavisnosti. Crkva sv. Vlaha sagradjena bi u X. vijeku. Po Razzi-u, koji napisa kratku povijest Dubrovnika g. 1595., počeše Dubrovčani svetkovati dan sv. Vlaha g. 871., kada Mlečani pokušaše prijevarom zauzeti Dubrovnik, ali njihove račune smete sv. Vlaho. Dubrovčani tada sagradiše crkvu sv. Vlaha i izabraše ga za zaštitnika republike. (Rad 89, str. 3.) Dan sv. Vlaha bijaše Dubrovčanima uvijek prava narodna svetkovina, koju opširno opisuje Appendini o. c., str. 177—180, a misli, da je sv. Blaž postao protektorom Dubrovnika godine 972. Kada je god bila otklonjena od Dubrovnika prijeteća pogibao, Dubrovčani to pripisivahu svome zaštitniku na nebu. Staru crkvu sv. Vlaha obori potres, a novu u istom slogu podignuše uz početak XVIII. vijeka.

1101—1116. *Dvor dubr. knezova*, najkrasnija gradjevina staroga Dubrovnika. Tu zgradu počeše graditi g. 1388., a dovršiše je g. 1424. Potres sruši g. 1667. drugi pod, koji ne bi više podignut. U toj je palači stanovao dubr. knez; ovdje se sabiraše veliko, malo i umoljeno vijeće.

1117—1120. Valjda je bio jedan škver (gradilište brodova) u starini kraj samog grada, kada pjesnik kaže, da je »od galija brzieh zgrada: polak vieća glasovita«.

galija, talij. galea, starinska vrsta bojnih ladja na vesla i na jedra.

1121. *korablja*, ladja.

1132. *grabša:* rapina, rapimento (Stulli).

1145—1152. Tvrdjava sv. Lovrinca na golom kuku više mora, gdje je bila utvrda već u 11. vijeku. Nad vratima sv. Lovrinca čita se napis: *Non bene pro toto libertas venditur auro* (sloboda je vrijednija od svakoga zlata).

1153—1160. To su valjda starinske dubrovačke tvrdje: Menčetićeva i Ravelin.

1173—1176. Dubrovčani odgajahu strogo i moralno svoju mladež. Mladići općahu samo s rodjacima i s prijateljima, jer bijahu uvijek uz učitelja ili uz oca. *Djevojaka nije mogao nitko vidjeti do najbliži prijatelji.* Appendini I. 202.

1187—8. Možda je pjesniku sivi orao = Ugarska, silni zmaj = Turska, a bojni lav = Mleci.

1294—1299. Romul, utemeljitelj grada Rima, stvori državu, ali susjedni narodi ne htjedoše, da se s njegovim ljudima žene i udavaju. Romul sa svojima ugrabi prigodom svečanosti Consualia Sabinke, radi čega buknu rat. Romul svlada sve svoje protivnike, izuzevši Tita Tatija, kralja Cures-a, koji otme Rimljanima Mons Capitolinus. Ugrabljene Sabinke posredovaše i izmiriše oba kralja. Palmotić, koji ne voli tragike, već slavi samo mir i sklad gradjana, ističe ovdje, kako Pavlimirovoj družini nije trebalo otimati djevojaka, jer su one bez boja privoljele, da podju za svoje nenadane prosce.

1330. *sti*, cti, cvate.

1336. *šibika*, štap, žezlo, znak kraljevske vlasti.

1365. *riti*, rijeti: nazvati.

1428—1455. Pjesnik iznosi, kako će svi dalmat. gradovi slaviti Dubrovnik radi njegove slobode, i sav narod od jadranskog do ledenog mora: Goti, Sveci, Dani, Ugri, Moravi, Lešci, Moški, Pomerani, Bulgari, Bošnjaci, Hrvati i »svi puci neizbrojni, naš kojiem se jezik resi«. Palmotić u više drama, dapače i u Kristijadi (XXIV. 236—292), pjeva o slovinskom jeziku, koji zauzimlje sve zemlje od Adrije do »mrazne pučine«.

Već je Gundulić pobrkao razne narode i doba, a za njim se poveo i Palmotić. Sve su to oni naučili od starijih hrvatskih pisaca, koji su pisali većinom na latinskom i na talijanskom jeziku o prošlosti Slavena, a ovi su uzimali štogod u čeških i poljskih pisaca. Tubero učaše, da je jedan jezik Česima, Poljacima i Hrvatima. Tranquillus Andronicus Dalmata pisaše, da jezik slavenski natkriljuje svojim prostranstvom sve druge narode, jer se proteže od ledenoga do jadranskog mora. On želi sreću Poljskoj, jer je ona jedina utjeha svemu narodu slavenskomu. I Šibenčanin Fausto Vrančić kaže, da se slavenski jezik širi preko cijele Europe i po Aziji do beskrajnog sjevera. Splјećanin Alberti piše (1617.), da je narod slavenski negda pod Aleksandrom Srblja-

ninom davao svemu svijetu zakone; sada da imadu samo Dubrovčani svoje gospode a »našega naroda« Poljaci svoga kralja, kojim se moramo dičiti. Najviše je ipak raširio takove misli medju Hrvatima učeni Dubrovčanin, opat Mavro Orbini svojim djelom: »Il Regno degli Slavi« (1601.), koje dade ruski car Petar Veliki prevesti na ruski jezik. Ni jedan narod na svijetu ne učini što slavenski: on je zagospodio u Aziji i u Africi; pobio se s Egipćanima i s Aleksandrom Velikim; podjarmi Grčku, Macedoniju, Ilirik; zauzme Moravsku, Češku, Šlesku, Poljsku i obale baltičkoga mora; on vojevaše s Rimljanima; razvali Rim i prisili rimske careve da mu plaćaju danak. Orbini uvrsti u svoju slavensku povijest i Gote i Vandale. Orbini je tvrdio, da je na Balkanu živio i u grčko doba slavenski jezik. On je uzeo u sjevernih slavenskih povjesničara i diplomu Aleksandra Velikoga, koju je ovaj tobož izdao svomu narodu slavenskomu, pa tako nije čudo, ako je i Gundulić mislio, da je Orfej pjevao našim jezikom, i da je Aleksandar bio Srbljanin. Ovako krste Aleksandra Velikoga prije Gundulića: Hanibal Lucić, Dinko Ranjina i Dinko Zlatarić. Gundulić je posve ovisan, kako dokaza akademik Smičiklas (O Postanku Gundulićeva Osmana, s. 5—14) o Orbini-u, a to možemo reći i o Palmotiću i o svima piscima XVII. i XVIII. vijeka. Taj je panslavizam vrlo naivan, ali su istraživanja povjesničara našla poticanja u realnom životu krasnim razvijanjem kraljevine Poljske, uzdanice potlačenih južnih Slavena.

Ne možemo se dakle čuditi, ako je i Palmotić držao, da su bili germanski Goti, Švedi i Danci, onda Ugri Slaveni. *Pomorani* bijahu doista u davnini Slaveni, ali su već bili za cijelo u Palmotićevo vrijeme iznijemčeni. *Lešci, Lesi* bijahu poljsko pleme, a Palmotiću su to u opće Poljaci. *Moški, Moskovi:* ovako zovu rado Ruse naši stari i zapadni pisci.

1468—1471. Odavle se vidi, da u Dubrovniku nije bilo veće crkve, posvećene sv. Ilaru. Po Appendini-u o. c. I. 68 bila je blizu Cavtata kapela sv. Ilara i tri crkvice u predgradju dubrovačkom.

*